

Nogle Oplysninger om Grev Valdemar Kristians Ruslandsfærd 1643—1645.

Af

C. Nyrop.

Under et Ophold sidste Sommer i Moskov benyttede jeg Lejligheden til i den derværende Afdeling af det russiske Udenrigsministeriums Arkiv at søge Oplysninger om Grev Valdemar Kristian. Hans ufrivillige Ophold i Moskov fra Februar 1644 til August 1645 stod nemlig for mig som noget Forunderligt. Hvad jeg fandt af ikke-russiske Dokumenter var foruden nogle Breve fra Kristian IV, i hvilke han paa Dansk skriver til sin Broder Zaren, fire Breve fra Valdemar Kristian og et til ham fra den polske Konge Vladislavs IV. Disse fem Breve ville nedenfor blive meddelte. Kristian IV's paa Pergament sirligt prentede Breve er der ingen Grund til at aftrykke, de kunne alle læses i Rigsarkivets Protokol „Russiske Akta 1631—1670“, og hvad endelig de russiske Dokumenter angaar, da kan jeg af let forstaaelige Grunde ikke oplyse Noget om dem. Men formentlig er deres Hovedindhold gjengivet i to Arbejder af Dmitrij Tsvjetajev, og disses Hovedpartier ere med stor Velvilje (mundtlig) blevne oversatte for mig af Hr. Professor Karl

Verner. Jeg sigter til en i Tidsskriftet Ruskij Vjestnik (1884 Avgustheftet) optagen Artikel „Valdemar Kristian og Irene“, der er sjette Afsnit af en større Afhandling: „Om Ægteskaber i Zarernes Familie i den moskovitiske Tid“, og et selvstændigt Værk: „Protestantisme og Protestanter i Rusland“ (Moskov, 1890), i hvilket den nævnte Artikel væsentlig er optrykt¹⁾. Og idet jeg som Hovedkilder endnu benytter den officielle „Relation“ (i Rigsarkivet) om det med Valdemar Kristian fulgte Gesandtskab samt den udførlige Meddelelse i A. F. Büschings „Magasin für die neue Historie und Geographic“ (Halle, X, 1776, S. 211—276), der maa skrive sig fra Valdemar Kristians nærmeste Omgivelser, skal jeg nedenfor søge at give en Udsigt over Grevens Ruslandsfærd²⁾.

¹⁾ Russiske Kilder ere ogsaa benyttede i A. W. Fechners Chronik der evangelischen Gemeinden in Moskau (I, Moskau, 1876, S. 224 flg.), der ganske udførligt dvæler ved Valdemar Kristians Ophold i Moskov. — Fechner var Præst ved den evangeliske St. Mikaelsskirke i Moskov (s. det nævnte Skrift II, S. 488), og Dm. Tsvjetajev har efter hans Død skrevet et Mindeskrift om ham (Zur Erinnerung an A. W. Fechner).

²⁾ Jfr. Slange: Kristian IV's Hist. S. 1094—95, 1135—36, 1159—60, 1286—90; Kristian IV's egenh. Breve 1641—44; J. A. Fridericia: Damns ydre polit. Hist. 1629—60, II, S. 316—20, 384—86; Kr. Erslev: Rigsraadets Hist. i Krist. IV's Tid, II, S. 640—1. — Naar Fr. Meidell i Bille-Ettens Hist. (II, I, S. 509) gjør Valdemar Kristians Hofpræst Mathias Velhaver til Forfatter af Beretningen i Büschings Magasin, er det muligt, at dette er rigtigt, skjönt Forskjelligt kan tale imod det. Forfatteren er aabenbart tyskfødt, han taler nemlig om „tyske og andre Nationer“, men nævner ikke den danske (Büsching, X, S. 234, 243). Mathias Velhaver, der allerede 1632 findes ved Københavns Universitet, er fra Pommeren og har taget theologisk Examen i Rostok; 1647 bliver han tysk Præst ved St. Mariakirken i Helsingør (Wibergs Præstehist. I, S. 590; Ny kirkehist. Saml. I, S. 509; III, S. 169, 180, 188—91; VI, S. 114). I Büschings Magasin (X, S. 262) kaldes han Mathias Andrejevitsch. — Hr. Lega-

Valdemar Kristians Rejse var et Bryllupstog. Efter Opfordring fra Rusland skulde han i Moskov ægte Zar Michail Feodorovitsch's Datter Irene, og Forslaget herom var af Kristian IV bleven grebet med Glæde, idet han haabede herved at faa en kraftig Forbundsfaelle mod Sverige. Allerede 1640 skriver han: „Vilde Moskoviterne begynde Noget med Svensken, da fik man vel Fred i Tyskland“, og efterhaanden som Giftermaalsplanen antog fastere Former, havde han stadigt for Öje, hvilket Indtryk den vilde gjøre paa hans Naboer (d. e. Svenskerne). „Det er uhørt og vil vist causere vore Naboer graa Haar, förend de bekommer dem af Alder“, skriver han i September 1643, og samtidigt paalægger han sin Agent i Stockholm at give Agt paa de Svenskes Miner, „naar de mærke, at Grevens Rejse af Danmark sættes stærkt fort“¹⁾. Naar Zaren søgte en dansk Kongesön til Svigersön, maatte denne formentlig kunne faa Indflydelse paa Ruslands Politik, muligvis endog i væsentlig Grad. Michail Feodorovitsch, der skildres som en mild Herre af svagt Helbred, vilde efter Sigende i den danske Kongesön søge Erstatning for en tidligere afdød Sön, ved hvis Død der sørgedes meget; hans eneste tilbageværende Sön (født i 1630) var endnu kun en Dreng. Ingen kunde vide, hvad Begivenhederne kunde bringe. Hvad om

tionssekretær G. Stcherbatchev, hvem jeg skylder Kjendskabet til Tsvjetajevs Bog om Protestanterne i Rusland, har velvillig meddelt mig, at den Büschingske Beretning formentlig findes i det kejserslige Bibliotek i St. Petersborg i et Manuskript, der har den Begyndelse, som mangler i Magasinet.

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1641—44, S. 32, 385, 390 jfr. 394, 395, 400.

Svigersönnen selv blev Zar. Der er Antydninger af, at saadanne Tanker have været tænkte¹⁾.

Under disse Forhold er det naturligt, at Kristian IV har travlt med at udstyre Greven paa det Prægtigste, og det endskjönt det falder ham haardt at skaffe Pengene hertil²⁾. Der gjøres Kister til hans Tøj, Liberier til hans Folk, Sadler til hans Heste, og der samles Gaver, Sølvtøj og Smykker som Gaver til Zaren og Prinsesse Irene³⁾. Og nu Følget. Efter Slange (Kristian IV's Historie S. 1160) bestod det af 120 Personer og 80 Heste, men dette er urigtigt. Det er kun, hvad der med Bagagen sendtes over Riga — Tsvjetajev nævner 100 Mand og 80 Heste —, medens en ogsaa af ham meddelt summarisk Fortegnelse ansætter hele Følget til 329 Mand. Efter en af den danske Resident i Moskov Peter Marselis fra Glückstadt til Moskov sendt Liste fulgte der nemlig 269 Mand med Greven og 60 Mand med Gesandterne. Det var en langt anseeligere Udrustning, end da Kristian IV i 1602 sendte sin yngste Broder, Hertug Hans, til Rusland for at ægte Boris Godunovs Datter

¹⁾ Slange: Krist. IV's Hist. S. 1095, 1135; Adam Olearius: Moskovitische und persianische Reisebeschreibung, 2. Udg., Slesvig. 1656, S. 234 (jfr. 33), 758.

²⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1641—44, S. 363, 378, 383, 389, 429—30.

³⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1641—44, S. 347, 350, 388, 389, 394, 398, 402, 404. Efter Rentemesterregnskaberne betaltes der i November 1643 Guldsmed Carsten Lavritsen i Kjøbenhavn noget over 412 Rdl. for forgyldt Sølv, som er medgiven Gesandterne ad Rusland at forskjenkes bort. Den Fortegnelse over de medbragte Gaver, som findes i „Moscovitische Tijdingen. Extract schrijven uyt de Schanse te Nyen. s'Gravenhag 1644“, stemmer ikke med en russisk Fortegnelse, som vil blive offentliggjort i Katalogen over Samlingerne i Orushejnaja Palata i Moskov. Jfr. Tidsskr. f. Kunstind. 1889, S. 97 flg., 1891, S. 32 flg.. C. Nyrop: Nogle Medd. fra en Ruslandsrejse, 1891, S. 13 flg.

Xenia. Den Gang bestod Følget kun af omtr. 170 Personer¹⁾).

Valdemar Kristian optræder med en Marskal, Adam Heinrich Pentz til Varlitz, en Overskjænk, Herman Kaas til Refstrup, en Kammerjunker, Hans Friis, en Staldmester, Philip Barsdorf, en Jægermester, Jakob Budde, ikke at tale om en Skare Herremænd, Hofjunkere og Enspændere — mellem Hofjunkerne den Albert Hohendorf, der i September 1644 dør i Moskov efter paa en Jagt at være bleven saaret ved et Vaadeskud —, derefter kommer endnu en Præst, Mathias Velhaver, en Apoteker, Adolf Geisler, en Læge, Völcker, Sekretærer, Skrivere, Kammertjenere og Drabanter, Musikanter, der trakterede Pavker og Trompeter, Kjøkkenfolk og Staldfolk foruden to Guldsmede, en Perlestikker, en Sadelmager, en Sværdfejer, en Bøssemager, en Drejer, en Fyrværker, en Postejbager og en Brødbager. Det var Valdemar Kristians Følge; nu komme Gesandterne, Rigsraad Oluf Parsberg til Jernet, Befalingsmand paa Bahus, og Sten Bille til Kjærsgaard, Befalingsmand paa Rugaard, med deres Følge. Som Marskal hos dem medfulgte Sivert Urne til Raarup og som deres Sekretær Peter Redtz til Tygestrup foruden en Del Herremænd og Junkere, af hvilke Følgende kunne nævnes ved Navn: Hans v. Buchwald, Niels Parsberg, Iver Jakobsen Krabbe, Korfits Ulfeldt, Offe Eriksen og en Lode samt endelig Renteskriver Jens Andersen²⁾).

¹⁾ L. Engelstoft og J. Møller: Historisk Kalender, I, 1814, S. 92—101.

²⁾ I September 1643 skriver Kristian IV fra Glücksburg, at han har faaet en „Furerseddel“ paa Grevens Folk (Egenh. Breve

Det var imidlertid ikke nok, at Gesandterne vare valgte og Følget sammensat og udstyret. Det gjaldt ogsaa om at bestemme, hvilken Vej Rejsen skulde gaa, og Spørgsmaalet herom synes at have beskjæftiget Kristian IV en hel Del. I Avgust og Begyndelsen af Sep-

1641—44, S. 388). Den synes imidlertid ikke bevaret, og ovenstaaende Navne ere tagne af Fortegnelsen hos Tsvjetajev, af Gesandternes Relation og Peter Redtz' Regnskab (i Rigsarkivet) samt fra Büschings Magasin jfr. Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 357, 388, 392, 504. — „Kammerjunker Lode“ nævnes i Peder Redtz' Regnskab, men yderligere kan Intet siges om ham. 1602 var der mindst to Personer af Navnet Lode med Hertug Hans i Rusland, den ene nævnes som Liffænder (L. Engelstoft og J. Møller: Hist. Kalender, I, 1814, S. 93, 94, 96, 173, 184). — I Gesandternes Relation nævnes under 16. Juli 1644 „kgl. Majestæts Hofjunker Ulfeldt“, han er her gjort til Korfits Ulfeldt, idet der efter Medd. fra Rentek.-Ark. (1872, S. 152) paa den Tid kun synes at være denne ene Hofjunker Ulfeldt. — Gesandternes Relation har under 25. April 1644 Navnet „Krabbe“; det er her gjort til Iver Jakobsen Krabbe (Personalh. Tidskr. III, S. 60—61), bl. A. fordi han 1649 er som Gesandt hos Zaren (P. W. Becker: Saml. t. Fred. III's Hist. I, S. 31); der synes at være nogen Grund til at tage En hertil, der tidligere har været i russiske Forhold. Herman Kaas sendes saaledes 1656 til Rusland, og det nævnes udtrykkeligt, at han tidligere havde set Zaren (P. W. Becker: anf. Skr. S. 106 flg., 348). — Se om Sten Bille Fr. Meidell: Bille-Ættens Hist. II, 1, S. 504—11, II, 2, S. 44—56; — om Hans Friis Dske Mag. IV, S. 137 flg.; — om Albert Hohendorf Büschings Mag. X, S. 233; — om Mathias Velhaver ovfr. S. 238; — om Völcker Fechner: Chronik, I, S. 250; — Adolf Geisler, dette Navn staar skrevet bag paa Bil. 20 til Peter Redtz' Regnskab; — Offe Eriksen var efter en Bemærkning i Gesandternes Relation under 9. Oktober 1644 ikke Herremand; — Renteskriver Jens Andersen (Medd. fra Rentek.-Ark. 1872, S. 172) kaldes i Peter Redtz' Regnskab „Spenditeuren“ (s. ndfr.). — Af Bilagene til Peter Redtz' Regnskab kan Navnene paa en Del Drabanter o. lign. oplyses, og nogle Tal paa Enspændere, Adelsknaber o. s. v. kan ses i Büschings Mag. X, S. 220. — Hvem er den Salomon Remul, der efter Tsvjetajev nævnes i Peter Marselis' Fortegnelse?

tember er der i hans Breve Tale om, at Rejsen skal gaa over Danzig eller „henad Riga, Reval eller Narva“, men lidt efter dukker der en Tanke op om at dele Toget, saaledes at Greven og de Fornemste skulde gaa „henad Memel“ og „det gemene Gesindeken med Heste og Vogne“ henad Riga, og i Gesandternes Instrux af 29. September 1643 paalægges det dem at rejse „herfra til Memel og siden rigtigste Vej til Moskov“. Det vil sige, det var kun Bagagen, der skulde drage gennem det svenske Lifland, medens Greven og Gesandterne skulde tage Vejen gennem Polen, og at dette er et politisk Træk, ses tydeligt af Kristian IV's Breve: „At Greven for sin Person drager gennem Polen“, skriver han den 15. September, „vil fortryde dem mægtigt“, og 14 Dage efter mener han, at det Pas, der maa begjæres for Grevens Folk gennem Lifland, „vil komme Kansleren Oxenstjerne underligt for, i Synderlighed naar han fornemmer, at Greven med Gesandterne og Herremændene gaar gennem Lithauen“¹⁾.

Og saaledes skete det da. Dog kom Greven og Gesandterne ikke i Land i den polske By Memel, men i den polske By Danzig, og hertil har muligvis Storm og Uvejr været Aarsagen. Oberst Hans Friis fortæller i sit Levnetsløb, at to af Expeditionens (4) Skibe paa denne Rejse forgik, og at de, der vare ombord, kun med

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 384, 386, 389, 394, 395, 400; Russ. Akta 1631—1670 Fol. 87. — Kongen af Polens Pas for Valdemar Kristian er af 18. Okt. 1643 (Rigsark. Polen A.: Krist. IV's Brevvexling med det polske Kongehus). Da Polakkerne alt den Gang fulgte den Gregorianske Kalender, der først 1700 indførtes i Danmark, var Passets Dato efter dansk Skrivebrug den 28. Oktober 1643.

Nød bleve frelste¹⁾. Expeditionen synes i det Hele at have haft Uheld paa Søen. Et af Bagageskibene, der sendtes til Riga, strandede under Kurland ved Liebau, og i dette Skib var der bl. A. 5 Karosser med Seletøj og Forspand²⁾.

Det var den 23. Oktober 1643, at Greven og Gesandterne rejste fra Kjøbenhavn. Der foreligger endnu (i Rigsarkivet) et Regnskab over, hvorledes Skibene „Den sorte Rytter“ (Kapt. Lavrids Nielsen) og Delmenhorst (Kapt. Peter Hansen) vare provianterede i den Anledning med Viktualier og Specerier. Og 7 Dage efter naaedes Danzig, hvor Valdemar Kristian holdt sit Indtog den 1. November. Han blev festligt modtagen af Byens Øvrighed og opholdt sig her til den 7. November. Det gjaldt nemlig om at faa Befordringsmidler til det store Tog, og hertil behøvedes der ikke lidt. Af de Danziger Vognmænd lejedes der — for 3690 Rd. — ikke mindre end 48 Vogne, der skulde bringe Greven og Gesandterne med Gods og Tilbehør fra Danzig til Vilna. Valdemar Kristian og hans Følge brugte 8 „Kuske“³⁾, 3 Kalecher og 20 Fragtvogne, medens Gesandterne brugte 3 Karosser, 1 Kaleche og 13 Fragtvogne.

Exempelvis kan det nævnes, at „Præsten, Doktoren, Renteskriveren, Avgustinus, Jakob Sparre og Kaspar Trompeter“⁴⁾ kjørte i en Vogn, og at flere af Vognene strax fik særlige Navne, Skræder-Voggen, Apoteker- og

¹⁾ Dske. Mag. IV, S. 137; Slange: Krist. IV's Hist., S. 1160 jfr. Büschings Mag. X, S. 214.

²⁾ Wochentliche Zeitung Nr. 50, 28. November 1643 (paa Universitetsbibl.) jfr. Büschings Mag. X, S. 213—14.

³⁾ Det er en Slags Vogne, Kusk-Vogne s. Troels Lund: Danm.'s indre Hist. I, S. 169—70.

⁴⁾ Hvem er Avgustinus og Jakob Sparre?

Barbervognen, Vinskjænkens Vogn, Sølvvognen o. s. v. Hvad den sidstnævnte Vogn angaar, da har den muligvis rummet det „Silbergeschirr“, Kristian IV havde medgivet Greven som Gaver, hvis det da ikke er sendt med Bagageskibene¹⁾, men i ethvert Tilfælde rummede den Expeditionens Penge. Den 6. November modtog nemlig Peter Redtz efter Gesandternes Befaling i Danzig af Daniel Brandis 11,000 Rd., og at denne Sum efter Dagens Forhold fyldte Noget, kan ses deraf, at han Dagen efter beskæftigede ikke mindre end 4 Karle med „de 11,000 Rd. at lade paa Fragtvogn“.

Herefter optræder Peter Redtz som Togets Kasserer. Men hermed ere dettes Pengeforhold langt fra klare. Det er væsentlig efter Sivert Urnes Anvisninger, at Redtz betaler ud, men Sivert Urne er Gesandternes Marskal, saa det synes, som om de 11,000 Rd. væsentlig vedkom Gesandterne og deres Fornødenheder. Hermed stemmer det da ogsaa, at Peter Redtz flere Gange „laaner“ Grev Valdemar Kristian større og mindre Summer²⁾, og to af Bilagene til hans Regnskab (Nr. 20) oplyse det tydeligt. Grevens Marskal Adam Heinrich Pentz opfordrer i en Paaskrift paa dem Sivert Urne til at lade Beløbene betale, men denne paategner dem: „Dette

¹⁾ Efter Büschings Mag. X, S. 213—14 er en Del af Gaverne gaaet til Grunde ved Strandingen under Liebau, og paa Rejsen gennem Polen kjøbes der ikke lidt Sølvtoj. Den 18. November betaltes der en Guldsmed i Thoplacken 1251 Rd. og den 7. December en Jøde i Vilna for adskillige Klenodier 1350 Rd., hvortil endnu den 11. s. M. kom 161 Rd. 2 ₤ for et forgyldt Vandbækken med Kande, som „igjen til Foræring blev udgiven“, og 130 Rd. „for tvende Pokaler, som i Vilna er bortforæret“. Den samlede Sum for disse Poster er 2892 Rd. 2 ₤.

²⁾ De ere samlede paa et særligt Bilag til hans Regnskab (Nr. 36) og udgjøre i Alt 3564 Rd.

haver Renteskriveren at føre til Regnskab“, og først i en ny Paaskrift anviser han Pengene til Udbetaling hos Peter Redtz, „eftersom Renteskriveren ikke saa mange Penge i Forraad haver“. Af et andet Bilag (Nr. 28) ses det i Overensstemmelse hermed, at Renteskriver Jens Andersen fører selvstændigt Regnskab. Han faar 200 Rd. til „sine Tjeneres Kostpenge“ og siger i sin Kvittering, „hvilke fornævnte 200 Rd. jeg mig haver til Udgift at føre og videre med mit Regnskabs Udgift forklare“. Efter Rentemesterregnskabet for 1643 havde Jens Andersen den 20. Oktoder faaet 6000 Rd. og den 21. Oktober 2000 Rd., „som han skal have under Hænder at udgive paa den russiske Rejse med Grev Valdemar og Gesandterne“.

Det kan imidlertid bemærkes, at efter det samme Regnskab havde Grev Valdemars Staldmester Philip Barsdorf allerede den 18. Oktober faaet 2000 Rd. til „at udgive paa den foretagne russiske Rejse“. Sikkert er det ogsaa, at Valdemar Kristian havde en egen Kasse. Bil. 14 til Peter Redtz' Regnskab angaar 30 Rd., som Greven „haver til Foræring og Drikkepenge ladet udlægge af hans egne Penge“, og som Sivert Urne betaler ham tilbage. Og muligvis have disse Grevens „egne“ Penge været bestyrede af Peter Marselis, der i den Fortegnelse over Expeditionens Personer, han selv fra Glückstadt sendte til Moskov, kalder sig „Hans fyrstelige Naades Raad og Storskatmester“, hvad der Alt kan stemme med, at Valdemar Kristian synes at have villet, at de ham af hans Fader givne Penge først skulde anvendes i Moskov¹⁾. — Førend Marselis i Vilna forlader Toget,

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 383. — Kristian IV forstrakte ham med 15,000 Rd., som han sætter sig i Gjæld for

faar han en lille Regning paa forskjellige Udlæg betalt af Peter Redtz.

Ligegyldigt imidlertid, hvorledes Pengeforholdene egentlig vare ordnede. Peter Redtz betalte rask ud af de Penge, han havde, og bl. A. fik saaledes Musikanterne i Danzig, der en Søndag opvartede Greven, ikke mindre end 10 Dukater. Overalt hvor de kom frem, blev Valdemar Kristian modtagen paa en saadan Maade, at det krævede Gaver eller Drikkepenge, og det hvad enten de vare i Polen eller Preussen. Paa Rejsen fra Danzig til Vilna kom de nemlig gennem Hertugdømmet Preussen.

Hos Vojevoden i Marienburg gaves der Drikkepenge ikke alene i Kjøkken og Kjælder, til Sangerne og Bøsseskytterne, men ogsaa til Hofmesteren og de Herremænd, der opvartede Greven ved Bordet. Derfra gik Rejsen over Elbing og Braunsberg til Königsberg. Her boede den brandenburgske Kurfyrste Georg Vilhelms Enke, der i to Dage holdt Greven statelig paa sit Slot¹⁾. Peter Redtz' Regnskab taler om Drikkepenge til Kurfyrstindens Livkuske, Forridere og Biløbere. Derpaa gik Rejsen mod Øst til Jürgensburg (Insterburg), i hvis Omegn Valdemar Kristian besøgte den svenske Enkedronning Maria Eleonore, Gustav Adolfs Enke. Hun var en Søster til den ovennævnte Kurfyrste Georg Vilhelm og havde ikke længe

at udrede, og som han først efterhaanden faar hos Tolderne i Sundet (Egenh. Breve 1641—44, S. 378, 389, 393). Det synes imidlertid, som om „Riget“ skal tilbagebetale ham i alt Fald Noget heraf (sst. S. 429—30). — Falde de her nævnte Summer ikke paa en eller anden Maade sammen, er der udredet af Kongen til Greven 15,000 Rd., af Rentekammeret til Philip Barsdorf og Jens Andersen 10,000 Rd. samt til Guldsmed Carsten Lavritsen 412 Rd. og af Daniel Brandis til Peter Redtz 11,000 Rd., i Alt 36,412 Rd.

¹⁾ Büsching, X, S. 218; Wochentl. Zeit. 1643, Nr. 50.

för i Danmark voldt Kristian IV store Bryderier ¹⁾. Hos hende var Greven den 16. November, og den 29 s. M. blev han udenfor Vilna i Kongen af Polens Navn modtagen af en Vojevode og indlogeret i et kongeligt Lystslot, hvor han dvælede i 12 Dage. Kong Vladislavs IV modtog ham „med største Naade og Magnificens“ og anstillede for hans Skyld „adskillige Divertissementer af Jagt, Dyrefægten og Andet“, samtidigt med at Greven blev opvartet af polske og lithauiske Fyrster og Stormænd, der paa det Bedste trakterede ham og hans Følge. Ved sin Afrejse den 11. December fik han som Gave en Diamantring, et Hattesmykke m. m. til en Værdi af 9000 Rd. samt en Vogn med Vinduer („Fensterkutsche“) med et stateligt Forspand af 6 abildgraa Heste²⁾.

Nu nærmede man sig den russiske Grænse. Men mærkeligt nok blev denne, skjönt Rejsen, som Hans Friis siger, ikke var uden stor Möjsommelighed paa slige Tider af Aaret, søgt i nordlig Retning istedenfor — hvad der var det korteste — mod Øst over Smolensk, der den Gang var en polsk By. Grænsen blev, som det synes, naaet den 19. December ved Opotschka, og Rejsen gik derfra, stadig mod Nord, til Byen Pleskov (Pskov) ved Pejpus Søen, hvor Russerne meldte sig. Tre Mil udenfor Pskov blev Greven, som det hedder i Gesandtskabs-Beretningen, modtagen af „en Rigens Raad, en Dick og tvende Prestaver“, d. v. s. af Bojaren Jurij Andrejevitsch Sitskij, Sekretæren Nikifor Schi-

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44 (s. Registeret: Maria Eleonore).

²⁾ Dsk. Mag. IV, S. 138; Hist. Tdskr. 4. R. VI, S. 121—4; Büsching X, S. 218; denne sidste Forf. taler om 7 Heste, men Peter Redtz nævner i sit Regnskab kun 6 „Kuskheste“.

pulin og to opvartende Kavalerer, naturligvis med Følge¹⁾. De kom i Spidsen for et Kompagni Adelsmænd, to Kompagnier Strelitser og et Kompagni Kosakker og havde bl. A. to Slæder med til Valdemar Kristian, en lukket, der var betrukken med rødt, guld- og sølvbroderet Fløjl og indvendig var foret med Sobel, og en aaben, der var betrukken med rødt Klæde. I Byen selv blev han modtagen af Zarens Statholder og Borgerne, der rakte ham Brød og Salt og bragte ham herlige Gaver af Sølv og Guld, Sobel og Atlask. Gesandterne lagde særlig Mærke til Saltet og Brødet, thi, som de skrive, Overrækkelsen heraf „er hos Russerne et Troskabstegn og en Ære, som ellers Ingen uden Grotfyrsten selv vederfares“. Det er øjensynligt, at Valdemar Kristian strax blev modtagen som Zarens (tilkommende) Svingersön.

Juledagene over holdt man Rast i Pskov. Saa gik Rejsen paany videre, stadig med nordlig Retning, til

¹⁾ Udtrykket Diak eller Diak (Diaconus, Degn) betyder en Sekretær, nu en Student. Med ethvert Gesandtskab sendtes en Diak, der rangerede med Gesandten. En særlig Art vare de saa kaldte *dumnyje diaki*, Statsraadssekretærer (E. Galitzin: *La Russie du XVII siècle*, Paris, 1855, S. 54 flg.), et Udtryk, som de danske Gesandter gjengive ved Kanslere. — *Pristav* betyder ordret Forstander, men brugtes i det 17. Aarhundrede og tidligere om forskellige Funktionærer, navnlig ved Hoffet; ovenfor er det gjengivet ved „opvartende Kavaler“. Ordet var forøvrigt godt kjendt i Danmark (jfr. L. Engelstoft og J. Møller: *Hist. Kalender*, I, 1814, S. 106), Kristian IV skriver en Gang, at man skal give nogle til Kjøbenhavn komne Russere „en af Skibskaptajnerne til en prestaff“ (Egenh. Breve, 1589—1629, S. 350). I Svensk er Ordet ved en Folkeetymologi gaaet over til væsentlig at betyde den med Sort behængte Stav, der bæres foran en Ligprocession — Bellman synger ved Fredmans Begravelse: „Kolmodin, vår vän, för prestafven“ — og kun sekundært den Mand, der bærer Staven (s. Dalins Ordbok öfver svenska språket, der ogsaa har Verbet *prestafvera*, at föra prestafven).

Novgorod, hvor Greven atter fik Salt og Brød, Gaver og festlig Modtagelse. Og saa først slog man ind paa en lige Vej — mod Sydost — til Moskov, som man naaede den 21. Januar 1644, og her blev den danske Kongesøn modtagen med endnu større Pomp og Pragt end nogensinde tidligere paa russisk Grund. Hans Friis siger, at de bleve modtagne med største Solennitet og Ære, og Zarens første (tyske) Livlæge Vendelin Sybelista taler i en Optegnelse om, at Modtagelsen skete „med mere end kongelig Pragt“. Den russisk-asiatiske Glans højede sig, ombølget af Zarens store despotiske Magt, underdanig for Valdemar Kristian, 10,000 Soldater stod i prægtige Dragter opstillede paa hans Vej gennem Moskvs Gader til Slottet i Kreml, hvor han fik Bolig. Og Udlændingene i Moskov hyldede ham ogsaa. De engelske Kjøbmænd bragte ham Skarlagen, Guld, Sølv og „Rariteter“, og de „nederlandske Tyske“ stode ikke tilbage¹⁾.

Efter en næsten tre Maaneders anstrengende Rejse var Maalet naact, og paa den bedste Maade. Alt teg-

¹⁾ Büsching, X, S. 214, 219—20; Dske. Mag. IV, S. 138; Relation aus Moskow vom 6 Febr. 1644. — Vendelin Sybelista, der er født i Halle c. 1597, havde været Læge i Holsten, før han anbefalet af Hertugen af Gottorp, blev Læge hos Michail Feodorovitsch, en Stilling, han beklædte til 1646 (Joh. Møller: Cimbria litterata, II, S. 882—3; Fechner: Chronik, I, S. 214, 218, 225, 229, 239, 259, 266; II, S. 514). Foran i første Udgave af Olearius: Moskovit. Reise (Slesvig, 1647) skriver han et langt Stykke til Rejsens Pris, hvori han omtaler herhen hørende Forhold. — Zarenes Livlæger synes i det 17. Aarhundrede oftest at have været tyske, men deres Stilling havde (i Modsætning til Vendelin Sybelistas), navnlig i Begyndelsen af Aarhundredet og tidligere, langt fra været misundelsesværdig (Fechner: Chronik, I, S. 3; L. Engelstoft og J. Møller: Hist. Kalender, I, 1814, S. 147, 149, 151—2; Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., Slesvig, 1656, S. 198—199; Alex. v. Reinholdt: Gesch. d. russ. Literatur, 1886, S. 211).

nede fortræffeligt. Soldaterne, der ved Indtoget dannede Espalier i Gaderne, havde ingen Vaaben baaret, hvad der forklaredes som et Tegn paa, at Valdemar Kristian ikke betragtedes som en Fremmed, men som Medlem af Zarens Familie. Zaren selv kom til ham den 25. Januar om Aftenen, blev længe hos ham, omfavnede ham og kaldte ham sin Søn, og den 28. Januar kom Greven og Gesandterne i en pragtfuld Avdiens officielt for Zarens „klare Öjne“. Ad den fornemste Trappe, paa hvilken de tre Gange bleve budte Velkommen, hver Gang af to Bojarer, bleve de førte til Avdienssalen, indenfor hvis Dör de bleve modtagne af den unge Zarevitsch. Zaren sad med Krone og Scepter i et pragtfuldt Skrud paa sin Trone, og Valdemar Kristian bragtes til Sæde ved hans højre Side, medens Zarevitsch tog Plads ved Tronens venstre Side. Efter Avdiensen vare de til Taffel med Zaren, hvor de „paa det Højeste og Ypperligste efter den Ryske Maner bleve trakterede“ og tilsidst modtog kostbare Gaver, Diamantkjæder, forgyldte Sølvpokaler, der vejede fra 16—19 Pund, Sobelskind og Tæpper.

Overfor disse Gaver have Foræringerne fra Greven og Gesandterne næppe taget sig pragtfulde ud, selv om de, som Kristian IV havde befalet, overleveredes „paa den ryske Maner ved mange Folk“¹⁾, og i saa Henseende

¹⁾ Russiske Akta 1631—1670, Fol. 87 jfr. Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 398. — Gaverne overraktes ved Avdiensen den 28. Januar 1644 (s. Relation aus Moskow vom 6. Febr. 1644; Büsching, X, S. 222). — Om der ved Siden af disse Gaver ogsaa overbragtes danske Heste som Gaver, kunde synes tvivlsomt efter en Udtalelse af Kristian IV (Egenh. Breve, 1641—44, S. 402 jvfr. 389), men den ovfr. S. 240 nævnte hollandske Fortegnelse over Gaverne nævner 6 skjønne brune Heste med broderede

kunde de Danske, som det synes, raade over 12 Trompetere med Sølvtrumpeter og skrammerede Kjoler, 24 Enspændere med røde, bræmmede Kapper, 10 Adelsknaber med røde Fløjlskapper og Klæder med Sølvkniplinger foruden 14 Hofjunkere og en Række Herremænd. Alle Gaver fra russisk Side udmærkede sig dog ikke ved Kostbarhed og Pragt. Zaritsas Gaver til Greven vare jævnt hen 20 Stykker Kattun og to Dusin Haandklæder, men den russiske Høflighed og Hjertelighed vedblev lige uforandret. To Dage efter Avdiensen (d. e. den 30. Jan.), aflagde Zarevitsch Greven et to Timers Besøg, den 31. Januar hilste Zaritsaen paa ham ved sin Broder Simon Lukanovitsch, der medbragte de ovennævnte Gaver. Den 3. Februar komplimenterede Moskvs hellige Patriark Josef Valdemar Kristian ved en Bojar, der bragte ham Sølv, Guld og Sobelskind, og den 4. Februar aflagde Zaren ham et nyt, langt Besøg. Da der den 6. Februar forfattedes en udførlig Relation over, hvad der var sket siden Afrejsen fra Vilna, endte den i tillidsfuld Glæde saaledes: „Allem Ansehen nach geschehen solche präparatoria, dass die hochzeitliche Festivitas innerhalb 3 Wochen celebriret werden möchte. Davon die Relation darnach auch folgen soll“¹⁾.

Der blev imidlertid alt Andet at berette om end Bryllupsfestligheder, og fra dansk Side var Alt langtfra lutter Glæde og Tilfredshed. Under den pragtfulde Skal var der Meget, man stødte sig over.

Da Valdemar Kristian den 28. Januar paany førtes ind i Avdienssalen, efterat den var bleven forandret til

Dækkener, og ved Indtoget i Moskov førte 20 Staldknegte hver en stadselig Hest med broderede Dækkener (Büsching, X, S. 220).

¹⁾ Relation aus Moskow vom 6. Februar 1644; Büsching, X, S. 224.

Spisesal, rakte tre Officerer ham Vand til Haandtvæt, og det var højst nødvendigt, ti man spiste uden at bruge hverken Tallerkener eller Knive. Zaren lagde med sine Hænder Maden til Valdemar Kristian tilrette paa Fade, som derpaa præsenteredes ham; Spiseredskaberne vare Ens Fingre og Tænder. Og saa skete Opvartningen af talrige fornemme, langkoftede Russere, der fyldte Salen med en ilde Lugt, samtidig med at de gjorde en saadan Larm, at der maatte tales En ind i Øret, hvis man skulde høre. Det siges, at Valdemar Kristian ved denne Lejlighed fik Lede ved det russiske Væsen. Og sammen med dette kan endnu nævnes, at den de Danske givne daglige Opvartning, der Intet lod tilbage at ønske i Talrighed, nok saa meget kunde betragtes som en Bevogtning. De Danske følte sig hverken fri eller hjemme¹⁾.

Det var imidlertid kun mindre Ting. Først fra den 8. Februar opstod der en alvorlig Uoverensstemmelse, ti paa den Dag blev, som vi nedenfor nærmere skulle se, Greven opfordret til „at forene sig med Zaren i Troen“, d. v. s. til at forandre Religion. Hertil svarede han et bestemt Nej, og lidt efter lidt skiftede nu Scenen saaledes, at Resultatet blev, at Greven, Gesandterne og alle deres Ledsagere imod deres Vilje i over halvandet Aar bleve holdte tilbage i en ejendommelig Bevogtning „med største Livsfare og andre utrolige Besværligheder“, siger Hans Friis, „indtil Hans Zariske Majestæts hastige Død uformodentlig forløste os“²⁾. Det med store Forhaabninger begyndte Tog fik en sørgelig Slutning. De stolte Drømme, der en Tid syntes at skulle gaa i Op-

¹⁾ Büsching, X, S. 222—3; Hist. Tdskr. 4. R., VI, S. 124.

²⁾ Dsk. Mag. IV, S. 138.

fyldelse, bleve helt til Intet. Valdemar Kristian blev ikke Zar, end ikke Zarens Svigersön, ja han fik aldrig den Brud at se, for hvis Skyld han var rejst saa langt.

Dette Sidste staar nu ikke i Forbindelse med nogen Uvilje eller Unaade. Det var simpelthen en russisk, vel fra Østerlandet arvet Skik, at Brud og Brudgom ikke maatte se hinanden för ved Bryllupet¹⁾. Men hvorfor kom Bryllupet ikke i Stand? Hvorfor omvendte hans Zarske Majestæt, som Hans Friis siger, „sin Clements i største Unaade“, saa at han „först drog os [d. e. de Danske] den halve Underholdning af, os var tillagt, og siden lod slet höjstbemeldte Ambassadörer med den ganske Svite arrestere“?

I og for sig var det at holde et Gesandtskab og dets Følge som Fanger ikke noget Nyt eller Usædvanligt i Rusland. Det var tværtimod den almindelige Skik, ja en fransk Ambassadör blev endda sendt til Sibirien²⁾. Men det danske Gesandtskab, maa det erindres, var et særligt Gesandtskab. Det kom ikke ukaldet, og det medførte en Kongesön, der skulde ægte Zarens Datter. Man har derfor dobbelt Aarsag til her at spørge: hvad var Grunden? Hans Friis ser den deri, at „Greven hverken ved Trusler eller gode Ord var at bevæge til sin Religion at forandre“. Men som vi senere skulle se, var — i alt

¹⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., Slesvig 1656, S. 210 flg., 215, skjönt Gud skal vide, at det er slemme Ting, som saavel denne Forfatter (sst. S. 194) som Jakob Ulfeldt (Resen: Frederik II's Krönike, S. 408) forövrigt kan fortælle om Datidens russiske Kvinder. Det er simpelthen en Trykfejl, naar det efter Hist. Tdskr. 4. R. VI, S. 124 ser ud, som om Prinsesse Irene var med ved Taffelet den 28. Januar; „filiam Moschi“ maa rettes til „filium Moschi“.

²⁾ Fechner: Chronik, I, S. 94, 190, 217; Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 53.

Fald efter dansk Opfattelse — Religionsspørgsmaalet udtømmende og tilfredsstillende forhandlet for Rejsen, og Adam Olearius, der nøje kjender Forholdene i Moskov¹⁾, beretter udtrykkeligt, at Russerne godt kunde omgaas baade Luteranere og Kalvinister, der havde egne Kirker i Moskov, medens de stod fjendtlige mod Katoliker og Jøder²⁾. Man spørger atter: hvad var Grunden? Og vi skulle da nedenfor se, at medens Hovedvægten virkelig maa lægges paa Religionsspørgsmaalet, var der ved Siden af det dog ogsaa andre Omstændigheder, der greb medvirkende ind.

Som ovenfor nævnt hørte Fangenskabet op „ved Hans Zariske Majestæts hastige Død, der uformodentlig forløste os“, siger Hans Friis. Den 12. Juli 1645 oplevede de Danske for anden Gang Michail Feodorovitsch's Navnedag i Rusland, og Gesandterne fortælle, at han i Anledning af Dagen sendte dem „Benaadninger af Øl, Vin og Brændevin“ — ligesom Greven fik en stor Anretning —, men derpaa tilføje de: „Natten derefter ved Midnatstide døde Grotfyrsten, og sendte den unge Zar Underkansleren til os om Natten Kl. 1 og lod os det vide, og om Morgenen Kl. 8 soer alle Bojarerne den unge Grotfyrste. Kl. 9 var den gamle alt begravet“³⁾. Og nu opnaaede Valdemar Kristian og Gesandterne, hvad de i halvandet Aar forgjæves havde tigget og bedt om, nemlig Tilladelse

¹⁾ Fechner: Chronik, I, S. 215, 220, 222—3, 237—8.

²⁾ Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 317 jfr. La religion ancienne et moderne des Moscovites, Cologne, 1698, S. 22; Fechner: Chronik, I, S. 207, 219.

³⁾ Jfr. Büsching, X, S. 266—7. En saa hastig Begravelse maa have været russisk Skik. Gesandterne berette ogsaa, at Michail Feodorovitsch's Enke kort efter døde den 18. Avgust „Middagstiden ved Tolv slet, anden Dags Morgen ved 9 slet blev hun begravet“.

til at drage hjem. Den 17. Avgust 1645 havde de Afskedsavdiens hos den unge Zar Alexiej Michailovitsch, og den 20. Avgust tiltraadtes Hjemrejsen.

Det kunde herefter se ud, som om der var personlige Følelser med i Spillet. Saa længe Michail Feodorovitsch lever, blive Valdemar Kristians Bønner ikke hørte, og man spørger uvilkaarligt: Men hvorledes har han i den Grad kunnet fortørne Zaren, der modtog ham med endog overstrømmende Venlighed og Hæder? Noget bestemt i saa Henseende kan ikke paapeges, men det kunde jo tænkes, at den ikke 21aarige Greve, hvem vi kjende som en noget letsindig ung Mand, havde vakt alvorligt Anstød. Hans egen Moder, Kirstine Munk, kalder ham, rigtignok paa en noget senere Tid (1654), et Skarn, et Fortabelsens Barn, hendes argeste Fjende i denne Verden o. s. v.¹⁾; men allerede 1642 er han paa en underlig kaad Maade hjærteløs overfor sin Søster Leonore Kirstine²⁾, og da han skal rejse til Rusland, er Kristian IV ivrig for at faa en paalidelig Marskal med ham. En saadan er nødvendig, skriver Kongen, „ti komme alle de unge Monsørs sammen, som Greven begjærer med, da bliver der et mægtigt Selskab sanket, som vel behøver en god Directorem“, og med det Samme for Öje skriver han et andet Sted: „Det tjener til Intet, at en ung lækker (!) kommanderer en anden“³⁾. Han havde kostet

¹⁾ Birket Smith: Leonore Kirstines Hist. I, S. 265—9; Dske Saml. 2. R. II, S. 303.

²⁾ Birket Smith: anf. Skr. I, S. 98 flg.

³⁾ Der var først Tale om Lavrits Ulfeldt som Marskal (Krist. IV's egenh. Breve, 1641—44, S. 357, 365—6, 388), men som ovfr. nævnt blev det Adam Heinrich Pentz, der alt 1640 havde rejst med Greven i Tyskland (Krist. IV's egenh. Breve 1636—40, S. 342—3; Dske Saml. 2. R. II, S. 63, 85). Philip Barsdorf,

Kongen „store Penge“ og burde efter dennes Udsagn ses stærkt „paa Hænderne“, og det saa meget mere, som han havde høje Tanker om, hvorledes han vilde faa det i Rusland. Greven, skriver Kongen, „bilder sig ind, at han vil formere sin statum her paa den Maner, som Grotfyrsten ham der i Landet agter at holde“. Forøvrigt var han næsten til umiddelbart før Afrejsen i Holland, hvor han havde tilbragt Vinteren med, som det synes, at spille sine Penge bort paa Boldthuset i Haag. Det er „et farligt Selskab“, siger Kristian IV med et Suk, da han faar Furerseddelen paa Grevens Ledsagere, og han fortsætter med endnu et Suk: „der vil komme flere til, inden de skilles fra Kjøbenhavn“¹⁾. I disse Forhold laa der en Fare.

Vi høre da ogsaa, at Valdemar Kristian i Moskov væsentlig skal have fortsat sit tidligere Liv. Efter Tsvjetajev udtaler en samtidig russisk-patriotisk Skribent sig i stærke Udtryk mod Greven. Han levede hver Dag lystigt, hedder det, med sit Følge, Musiken lød og Meget gik for sig, som det er skammeligt at tale om. Ja vi se det i Gesandternes Relation. Da de den 4. og 5. Avgust 1645 have Konferencer med den russiske „Kansler“ Gregorij Vasilievitsch Lvov, blev der fra dennes Side udtalt, at han „med sine egne Ører havde meget hørt, (efter) hvilket der, dersom han det for Hs. Zar. Maje-

Jakob Budde, Hans v. Buchwald, Hans Friis, Korfits Uiffeldt og Niels Parsberg vare alle blevne Hofjunkere 1642 eller 1643 (Medd. fra Rentek.-Ark. 1872, S. 152).

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 383, 388, 392; J. A. Fridericia: Danm.'s ydre polit. Hist. II, S. 319. — Det skal dog bemærkes, at den senere Professor ved Kjøbenhavns Universitet Rasmus Enevoldsen Brochmann holder en Lovtale over ham den 22. Januar 1643 i Leyden (R. E. Brochmanni Panegyricus, Leyden, 1643).

stæt havde forebragt, kunde have fulgt megen Ulejlighed“, idet det samtidig gjordes gjældende, at Valdemar Kristian „skulde have givet gode Ord og ikke saa skjældet og truet, saa havde Alting vel blevet bedre“. Og overfor dette havde Gesandterne ingen Benægtelse at fremføre, men kun en Undskyldning. Hvad der var sket, sige de, var sket udi Hastighed og Drukkenskab, men at det kom saaledes, tilføje de forklarende, „havde det langvarige Ophold foraarsaget“.

Den opstillede Gisning kunde endnu synes at vinde i Styrke derved, at Vendelin Sybelista siger, at det rejste Religionsspørgsmaal kun var et Paaskud¹⁾. Det er dog sikkert aldeles utænkeligt, at Zaren i Almindelighed skulde have forarget sig over, at Greven førte et lystigt Liv. Fortidens Russere stod hverken i fine Skikke, Sædelighed eller Afholdenhed højt. Tværtimod. Derom ere Alle enige²⁾, og betegnende er det, at Zarens Nærmeste i ivrig Anbefaling af Zarevna Irene fortælle, at hun ikke som Landets andre Kvinder „paa moskovitisk Maner“ ofte berusede sig; hun levede maadeholdent og havde kun een Gang været fuld³⁾. Har Michail Feodorovitsch næret Uvilje mod Valdemar Kristian, maa denne — ædru eller drukken — have forset sig imod ham personlig, og der er da ogsaa Meddelelse om, at der har

¹⁾ Büsching, X, S. 213.

²⁾ Resen: Frederik II's Krønike, 1680, S. 408 flg.; Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 194 flg.; G. L. Grove: Rasmus Æreboes Avtobiografi, S. 93, 103, 104, 117, 129, 137; C. V. Smith: Russisk Literaturhist. S. 19 flg.; Alex. v. Reinholdt: Gesch. d. russ. Lit., 1886, S. 220 flg. — Erindres skal det dog, at Michail Feodorovitsch nævnes som en mærkelig Fremtoning mellem Russerne ikke alene i Henseende til Mildhed, men ogsaa til Ædruelighed (Olearius: Moskovit. Reise, 1. Udg., 1647, Bl. Bz).

³⁾ Büsching, X, S. 227.

været i alt Fald eet skarpt Sammenstød imellem dem. Vi komme til det nedenfor. Men herved maa det endog stærkt fremhæves, at Vendelin Sybelista bestemt udtaler, at Zaren — langtfra at være fortørnet paa Greven — elskede ham (amabat Zar principem Valdemarum intime).¹⁾ Og naar Dr. Vendelin yderligere véd at fortælle, at Grunden til, at Ægteskabet fra først blev udsat, laa i, at Zaren fik Underretning om Thorstensons Indfald i Danmark, giver han ikke alene Stødet til at se hele Sagen under et nyt, interessant Synspunkt, men bekræfter paa en Maade, at Zaren maa have set med venlige Øjne paa Valdemar Kristians Person. Er Sveriges Angreb paa Danmark og dette Lands derved synkende Magtstilling en politisk Grund til Bryllupets Udsættelse, maa det, naar Zaren uden Hensyn hertil alligevel ønsker Valdemar Kristian til Svigersøn, være, fordi denne personlig behager ham. Og at han vedblivende har ønsket ham til Svigersøn, er afgjort.

Valdemar Kristian har sikkert været en rask og belevet ung Mand²⁾, der langtfra var uden Evne til at optræde med Værdighed. Efter fra 1630 til 1636 at være bleven opdragen i Sorø tiltraadte han i Begyndelsen af 1637, 15 Aar gammel, med Hannibal Sehested som Hovmester en længere Udenlandsrejse, paa hvilken han kom til Holland, Nederlandene, Frankrig, Italien og Eng-

¹⁾ Büsching, X, S. 213. Det Samme gaar som en rød Traad gennem Slanges Meddelelser (Krist. IV's Hist. S. 1094—96, 1135—36, 1159—60, 1286—90).

²⁾ Han omtales saaledes af Fyrst Stanislaus Radziwill, „pulchræ staturæ et venustæ juvenis“ (Hist. Tdskr. 4 R., VI, S. 122). — Paa Rosenborg findes der to Portræter af Valdemar Kristian (P. Brock: Rosenborg Slot, 1884, S. 53).

land, og overalt blev han modtagen som Fyrste¹⁾. Han var borte i halvtredje Aar, og strax efter denne Rejse tiltraadte han i 1640 en ny Rejse til Tyskland med Adam Heinrich Pentz som Hovmester²⁾. Han maa herved have lært at bevæge sig i fremmede Omgivelser, og efter Forskjelligt at dømme synes han paa sin Vis ogsaa at have været en ærekjær Mand. Paa Rejsen gennem Polen stiller han sig paa sine nye Landsmænds Side, da man fortæller ham, med hvilken Glans Polakkerne ved en vis Lejlighed slog Russerne. Han tager dristigt disses Parti og tilskriver Nederlaget en slet Anførsel. Og da han efter Kristian IV's Død særlig af pekuniære Grunde i 1654 søger Udsoning med Halvbroderen Frederik III, strander Overenskomsten trods hans Trang efter Alt at dømme alene derpaa, at han ikke vil opgive sin Titel og sit Vaaben som Greve af Slesvig og Holsten³⁾. Endelig maa det med Hensyn til hans Forhold til Michail Feodorovitsch erindres, at det ikke var første Gang, at denne saa Valdemar Kristian, da Bryllupstoget i Januar 1644 kom til Moskov.

Allerede tidligt var den nævnte Zars Opmærksomhed bleven henvendt paa Danmark i Ægteskabsanliggender. 1622 sendte han Alexiej Michailovitsch Lvov og Sekretæren Shdan Schipov til Kristian IV for at tilbyde dennes Søsterdatter Dorothea Avgusta at dele Zarernes Trone med ham; hun var en Datter af

¹⁾ Thyra Sehested: Hannibal Sehested, I, S. 10 flg. Der meddeles her et Uddrag af Valdemar Kristians egen Beskrivelse af Rejsen (vgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. Nr. 2651, 4°).

²⁾ Kristian IV's egenh. Breve 1636—40, S. 342—3; Nye dske Mag. VI, S. 176—8.

³⁾ Hist. Tdskr. 4. R., VI, S. 123; Birket Smith: Leonore Kirstines Hist. I, S. 297; II, S. LXXVI.

den gottorpske Hertug Johan Adolf og Kristian IV's Søster Avgusta¹⁾. Michail Feodorovitsch blev imidlertid hverken gift med den nævnte Fyrstedatter eller med den svenske Prinsesse, som han derefter bejlede til, men med en russisk Adelsdame Eudoxia Lukanovna Strieschnjeva, med hvem han fik 11 Børn, af hvilke dog kun 4 overlevede ham, nemlig en Søn og tre Døtre. Den ene af disse var den ovenfor nævnte Datter Irene (f. 22. April 1627, † 3. Februar 1679), for hvis Skyld han igjen henvendte sig til Danmark, da det gjaldt om at faa hende formælet. Muligvis er det Danske eller med Danmark forbundne Mænd i Moskov, der have henledet Zarens Opmærksomhed paa Valdemar Kristian²⁾. Men ligegyldigt hvorledes dette forholder sig, sikkert er det, at der i 1641 er en russisk Tolk, Holsteneren Hans Helms, i Danmark for at undersøge Forholdene og gjøre indledende Skridt. Zaren faar et Portræt af Greven, og i Juli s. A. følger Greven selv med Gesandten Gregers Krabbe til Rusland, hvorfra de kom tilbage i Begyndelsen af 1642³⁾.

¹⁾ Büsching VII, S. 328; Kristian IV's egenh. Breve 1589—1625, S. 8; Fechner: Chronik, I, S. 196 jfr. 199; Königsfeldts geneal. Tabeller, 2. Udg., S. 54, 84, 91. — Lvov bragte Gaver med hjem fra Danmark s. Tidsskr. f. Kunstind., V, 1889, S. 104. Hans udførlige Dagbog over Rejsen i Danmark opbevares i Arkivet i Moskov.

²⁾ Slange (Krist. IV's Hist. S. 1095) gjør stærkt gjældende, at det er Zarens øverste Tolk, den i Kjøbenhavn fødte Johan Böcker von Delden, der henledte hans Opmærksomhed paa Valdemar Kristian; jfr. Büsching X, S. 214. Se om von Delden i Krist. IV's egenh. Breve 1632—35, S. 129—30; han var i stor Anseelse hos Zaren, der adlede ham (Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., Slesvig, 1656, S. 251 jfr. 281; Fechner: Chronik, I, S. 241).

³⁾ Slange: Krist. IV's Hist., S. 1095; Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 32, 87, 88, 97, 211, 240—1; Kr. Erslev: Rigsraadets

Under dette Ophold i Moskov lod Michail Feodorovitsch Valdemar Kristian nøje iagttage. Han havde nogen Tvivl om, hvorvidt Greven var ægtefødt, og det var ham derfor magtpaaliggende at erfare, hvilken Ære hans Omgivelser viste ham. Prøven faldt imidlertid heldig ud. Pristaverne meddelte, at Gregers Krabbe viste ham kongelig Ære¹⁾, og nu indledes der officielle Underhandlinger om et Giftermaal mellem ham og Prinsesse Irene. Den 27. Juli 1642 havde et i den Anledning til Danmark sendt Gesandtskab Avdiens hos Kristian IV²⁾. Og som ovenfor nævnt lyttede denne gjerne til Forslaget om, at Valdemar Kristian skulde ægte Zarens Datter; hans Søn blev derved ligesom den ældste russiske Prins, idet den svagelige Michail Feodorovitsch's Søn Alexiej kun var 12 Aar. Men da Gesandterne, som det senere sagdes, ved en Misforstaaelse erklærede, at det var en Betingelse, at Valdemar Kristian skulde gaa over til den græske Religion, svarede Kristian IV klart og bestemt, at herom kunde der ikke være Tale³⁾. Gesandterne bleve herefter desavouerede, og den danske Resident i Moskov Peter Marselis blev sendt som For-

Hist. II, S. 596. — Hans Helms, der paa Russisk kaldtes Ivan Fomitsch (d. e. Thomas' Søn) Helmsen, dør 1653 i den høje Alder af henved 97 Aar (Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., Slesvig, 1656, S. 33, 221; Fechner: Chronik, I, S. 184, 189, 197, 202, 205, 287).

¹⁾ Efter Tsvjetajev. Paa Rejsen 1637—39 viste Hannibal Sehested ham lignende Ære. Valdemar Kristian fortæller selv, hvorledes Sehested ved en Hoffest i Bryssel „ved Bordet stod ved min Side og rakte mig Bøgeret“.

²⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 233 jfr. Büsching, X, S. 214 flg.

³⁾ Russiske Akta 1631—70, Fol. 80 flg. (Brev fra Krist. IV til Zaren af 2. Avg. 1642).

handler til Danmark¹⁾. Ja han rejste endog to Gange mellem Moskov og Danmark²⁾, men saa kronedes ogsaa Bestræbelserne med Held. Da han anden Gang rejste herfra, var det i Følge med Valdemar Kristian samt Gesandterne Oluf Parsberg og Sten Bille.

Efter Meddelelserne hos Tsvjetajev var det mere for at efterkomme sin Faders Ønske end af egen stærk Lyst, at Valdemar Kristian havde samtykket i at blive Zarens Svigersøn, men dette har Peter Marselis næppe fremhævet i sine Rapporter til Moskov. De have sikkert tværtimod vist Alt i et saa rosenrødt Skjær som muligt. Hans Svoger Velim Ivanov Bjansli, der havde været med ham i Danmark og efter Peter Redtz' Regnskab endnu den 17. November 1643 synes at være med paa Rejsen gennem Preussen, sendes som Ilbud til Moskov, hvor han melder, at Greven er glad og fornøjet, og at han paa alle Stationer drikker paa Zarens og Zarevna Ireas Sundhed³⁾. Han tilføjede yderligere, at han havde lært Greven noget Russisk, og at denne, der var kyndig

¹⁾ Büsching, X, S. 215 flg. — Peter Marselis, der blev dansk Resident i Moskov 1640 (Krist IV's egenh. Breve 1636—40, S. 299), gjorde sig saa yndet under Forhandlingerne om Valdemar Kristians Giftermaal, at han den 17. September 1643 fik dansk Adelsbrev (Sj. Reg. XXI, Fol. 264—5). Hans Vaaben findes i Dansk Adelslexikon.

²⁾ Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 320, 350, 383, 385, 388, 389, 402. Hans to Rekreditiver fra Kristian IV ere af 8. April og 29. September 1643 (Russ. Akta 1631—70, Fol. 85, 91).

³⁾ Meddelelser hos Tsvjetajev. — Efter Adam Olearius (Moskovit. Reise, 2. Udg. 1656, S. 289 jfr. Fechner: Chronik, I, S. 246) var Peter Marselis gift med en Datter af Englænderen John Barnsley; det er urigtigt, naar Zeitschr. d. Vereines für Hamburg. Gesch. (VII, 1883, S. 7) gjør hans Hustru til en Datter af en fransk Friherre Pierre de Remont og dennes Hustru Anna, der var en Datter af John Barnsley.

i mange Sprog, hurtigt vilde kunne lære ogsaa det russiske¹⁾. Fra Vilna rejste endelig Marselis selv direkte til Moskov, medens Greven gik mod Nord over Pskov og Novgorod. Det er, som om denne ikke maatte komme til Moskov, før til en bestemt Tid, og muligvis har Marselis fra Moskov, hvor han gav mundtlig Meddelelse om sin Sendelses lykkelige Udfald, dirigeret Gesandtskabs-togets Rejse. Efter Peter Redtz' Regnskab (Bil. 31 og 33) veksler han Breve med Valdemar Kristian.

Som det af Ovenstaaende vil ses, er Grevens Komme til Moskov ikke et pludseligt fremkaldt Impromptu, men en længe ønsket Begivenhed. Michail Feodorovitsch vidste nøje, hvem han traadte i Forbindelse med. Det falder derfor kun naturligt, at Zaren modtager ham ikke alene med alle officielle Hædersbevisninger men ogsaa venligt og hjærteligt, skjönt han muligvis er ilde berørt ved Svenskernes Angreb paa Danmark, hvorom han fik Underretning samtidig med Grevens Komme, og skjönt han, da Religionsspørgsmaalet er bleven rejst, ganske vist ønsker, at Valdemar Kristian vil gaa over til den græske Tro. Til Trods for Kampen den 9. Maj 1644 i den tverske Port, hvorom nærmere nedenfor, og til

¹⁾ Valdemar Kristian kunde ganske rigtigt flere Sprog. De ndfr. meddelte Breve fra ham ere paa Tysk; allerede som Barn lærte han Fransk i Holland (Birket Smith: Leonore Kirstines Hist. I, S. 22 og XI), sin Beskrivelse af Rejsen 1637—39 har han affattet paa Latin, og under sit Ophold i Florens lærer han Italiensk og Maltesisk (Thyra Sehested: Hannibal Sehested, I, S. 12). Fyrst Stanislaus Radziwill berømmer hans Dydighed i at tale fremmede Sprog ved at sige: „in verbis linguam Gallicam et Italicam ita callebat, ut vix audiverim melius et suaviori accentu Germanum loquentem“ (Hist. Tidskr. 4. R. VI, S. 122). Brochmanns Panegyricus (Leyden, 1643, S. 28) omtaler ogsaa hans Sprogfærdighed.

Trods for at Situationen spændes saaledes, at Valdemar Kristian bl. A. vægrer sig ved at følge et Vink om at søge Zaren den 6. Juli, naar denne paa Vejen til Kirken gaar forbi hans Dør, vedbliver det russiske Hof dog efter Alt at dømme indtil et vist Punkt at staa i ven-skabelig Forbindelse med Greven. Den 9. April var han saaledes paa Jagt med Zaritsas Morbroder og Broder, og Jagten varede i tre Dage. Paa Zarens Navnedag den 12. Juli bevæertes han med 250 Retter, der over-bragtes af Zaritsas Broder, som derfor Dagen efter er Valdemar Kristians Gæst; i Juli og Avgust er han to Gange paa Jagt med Zarens Slægtninge, og den 10. Sep-tember, da et tyrkisk Gesandtskab blev modtaget, er han til Taffel med Zaren hos Zarevitsch, som han ser hos sig den næste Dag, ja Ugedagen efter spiser Zaren med sin Søn hos ham, og ved denne Lejlighed gik det muntert og fidelt til.

Festen den 17. September 1644 er skildret ganske udførligt i den Büschingske Beretning¹⁾. Zar og Zarevitsch bleve hos Valdemar Kristian til over Midnat; der blev uddelt Vin og Brændevin i Mængde og drukket mange Skaaler. Grevens Musikkorps spillede, ja tilsidst

¹⁾ Büsching, X, S. 233—237. Festen skulde have fundet Sted den 15., men paa Grund af Hofjunker Alb. Hohendorfs Død maatte den udsættes, da Ingen, der havde været ved et Lig, i 3 Dage maatte komme for Zarens „klare Öjne“ (L. Engelstoft og J. Møller: Hist. Kalender, I, 1814, S. 151, 163). Og da den 17. kom, opstod der et Etikettespørgsmaal, der syntes helt at skulle hindre Festen. De Danske bar nemlig Sidegevær, skjönt det var imod russisk Skik, at Nogen, der var om Zaren, bar Vaaben. Ved de höjtidelige Avdienser mødte de Danske efter Ordre altid uden Kaarder (Gesandtskabsberetn. jfr. Hist. Kalen-der, I, 1814, S. 128). Vanskeligheden løstes ved at Zaren elskværdigt gav efter.

slog han selv Pavkerne, hvorefter Selskabet — langtud paa Natten — skiltes under Favntag og Kys. Ved denne Fest forefaldt bl. A. Følgende. Zarevitsch's Hovmester Boris Ivanovitsch Morosov benyttede et, som han troede, belejligt Öjeblik til at sige, at det hjærtelige Ven-skab mellem Zaren og Valdemar Kristian vilde blive endnu hjærteligere, hvis denne vilde forene sig med Zaren i Troen, og ved disse Ord saa Hs. Zariske Majestæt lige-som forelsket paa Greven („worauf Ihro Zar. Maj. mit den Augen liebäugelte“). Fra dennes Side blev der som altid givet et afvisende Svar, hvad der imidlertid ikke hindrede Hovmesteren i ud paa Aftenen, da Festen var forlagt til den Greven anviste Have og han selv var bleven drukken, at komme igjen med nogle lignende Udtalelser. Men nu var det saa langt fra, at de fandt Gehør, at Zarevitsch med højstegne Hænder var behjælpelig med at faa Uro-stifteren paa Porten. Den næste Dag aflagde den unge Storfyrste Greven et Takkebesøg.

Den 15. December besøgte Zarevitsch paany Valde-mar Kristian, og den 29. December spiser denne hos Zarevitsch i Anledning af et persisk Gesandtskabs Mod-tagelse¹⁾. Ved denne Lejlighed traf han paany Zaren. Da Greven efter Maaltidet stod i Begreb med at tage Afsked, kom Zaren tilstede, og han henvendte sig strax til Valdemar Kristian med en Udtalelse om, hvor kjær han var ham. Men den venligt begyndte Samtale tog en uheldig Vending. Zaren bragte Religionsspørgsmaalet paa Bane, og Valdemar Kristian tog Anledning heraf til skarpt at forlange, at enten skulde hans Ægteskab med Prinsesse Irene fuldbyrdes, uden at han skiftede Tro,

¹⁾ Büsching, X, S. 238, 239.

eller ogsaa skulde der gives ham og hans Følge en hæderlig Hjemrejse. Hertil svarede Zaren, at det Første var en Umulighed; vilde han ægte Prinsessen, maatte han lade sig døbe. Og hvad det Andet angik, da kunde det heller ikke finde Sted, da Greven var sendt Zaren for at gjøre hans Vilje og allerede maatte betragtes som hans Søn. Over dette Svar, hedder det, blev Valdemar Kristian ikke lidet bestyrtet, men, som det synes, ikke forknyt — han kom jo ogsaa fra et sikkert fyldigt Maaltid —, ti han lod Selvherskeren over alle Russer vide, at han handlede som en Tyran, og at han heller vilde døbes i sit Blod end föje sig efter ham, hvorpaa de — i Uvilje skiltes. Det skarpe Sammenstød, hvortil der ovenfor er sigtet, havde fundet Sted, og det blev ikke uden Følger.

Den 9. Januar 1645 tilskrev Greven Zaren et Brev, hvori han i stærke Udtryk udtalte, at de Danske ikke vare Zarens Livegne, at denne ikke havde Ret til med Magt at holde dem tilbage, at hans Brud paa de indgaaede Overenskomster vilde lade ham blive omtalt som værre at forhandle med end Tyrker og Tartarer, og at de Danske, skjönt faa imod Zarens store Magt, modigt vilde forsøge paa at skaffe sig deres Frihed, skulde de end sætte Livet til derved¹⁾. Det har med andre Ord været et desperat Brev, men det fremkaldte ikke noget direkte Svar. Det blev kun gjennem Pristaverne paalagt de danske Gesandter at give Greven en Reprimande, og den 17. Januar vare de da „oppe hos Fyrsten“ og raadede ham, „at han med hans Folk Intet vilde tage sig for, som kunde være Hs. Zar. Maj. imod og sig

¹⁾ Büsching, X, S. 240; Fechner: Chronik, I, S. 260.

selv til Spot og sine Folk til Skade, item at han Intel vilde tale om Hs. Zar. Maj. Noget, som kunde være utilbørligt, ej heller skrive Hs. Zar. Maj. mere saa skarpt til herefter, som han hidtil havde gjort⁴.

Saaledes hedder det i alt Fald i Gesandternes officielle Relation, men samtidigt var Russernes Forhold til Gesandterne alt Andet end godt. Pristaverne, der hver Dag skulde opvarte dem, undlod at komme til dem, og heraf tog Valdemar Kristian Anledning til at negte at modtage Simon Lukanovitsch, der daglig skulde høre til hans Sundhed. Pristavernes Udeblivelse var endnu en Fornærmelse mod hans Fader Kong Kristian, sagde han¹), den første og væsentlige Fornærmelse var selvfølgelig Brudet paa de indgaaede Overenskomster og de Danskes Tilbageholden imod deres Vilje. Efter Alt at dømme synes det, som om Forholdet mellem de Danske og det russiske Hof væsentlig skiftede Karakter efter hint Sammenstød. At Greven Dagen efter var paa Bjørnejagt med Zarevitsch, er det sidste Tegn paa venlig Omgængelse, der kan noteres, afset fra den obligate Madlevering paa Zarens og Zaritsaens Navnedage.

I og for sig har Valdemar Kristian Ret, og det er fuldt forstaaeligt, at han, en ung, livslysten Mand, der Maaneder igjennem imod sin Vilje var holdt ørkesløs tilbage i Omgivelser og Forhold, der vare alt Andet end behagelige for ham, og paa en Tid, da der kæmpedes en haard Kamp i Danmark mod Sverige, bruser op, kræver de haabløse Forhandlinger sluttede og fordrer sin Frihed. Men desuagtet kan der være nogen Tvivl om, hvorvidt Meddelelsen hos Büsching om det skildrede

¹) Büsching, X, S. 242.

Sammenstød i alle Enkeltheder er fuldstændig korrekt. Forfatteren har sikkert fremstillet Grevens Optræden i det bedst mulige Lys. Og for et enkelt Punkts Vedkommende maa man uvilkaarligt mindes, hvad Vendelin Sybelista siger om hele Beretningen i det Büschingske Magasin, at den ikke alene udelader meget, men ogsaa paa mange Steder er fejlagtig¹). Det maa være en Fejl, naar det hedder, at Greven blev bestyrtet ved de Ord, som Meddelelsen lægger Zaren i Munden. Hvad han siger er nemlig ikke Andet, end hvad der snart i et helt Aar atter og atter var blevet gjort gjældende fra russisk Side.

Efter den første højtidelige Avdiens den 28. Januar 1644 vare Gesandterne den 3. Februar anden Gang til Avdiens hos Zaren, der meddelte, at han havde tilforordnet „nogle af sine gode Mænd og Raader“ til samme Dag at konferere med dem. Allerede ved denne Konference, ved hvilken Gesandterne bl. A. ønskede Oplysning om, hvor den Kirke, der skulde bygges til Greven, skulde ligge, kom det, som de sige, frem, at de i Danmark fra russisk Side overleverede Pagter „ikke maatte ved sine klare Ord og Bogstaver forblive“, og ikke længe efter skete den direkte Opfordring til dem om velvilligt at ville raade Greven til at være Hs. Zar. Majestæt hørig og lydig navnlig i Henseende til Religionen. Da de den 29. Marts havde en fornyet Konference med de udvalgte Bojarer, gjorde disse gjældende, at Gesandterne havde overantvordet Greven til Zaren for at være ham lydig som en Søn sin Fader²).

¹) Büsching, X, S. 213.

²) Efter Fechner (Chronik, I, S. 251) havde Zaren selv sagt det til Valdemar den 13. Februar, men herom har Beretningen i Büschings Magasin Intet.

Nu er det ogsaa sandt, at Gesandterne ved den første Avdiens den 28. Januar udtalte, at Grev Valdemar Kristian „af Hs. kgl. Majestæt sin kjære Hr. Fader er befalet at agte og ære og respektere Hs. Zar. Majestæt som sin Fader og i alle Maader jo længer jo mere at beflitte sig at bevise Hs. Zar. Majestæt al den Ære og Tjeneste, som nogen Sön sin Fader pligtig kan være“¹⁾, og at de derefter fulgte ham op til Zaren. Men de benegte bestemt, at Russerne deraf kunne drage den Slutning, at de havde overgivet ham til Zaren som hans lydige Sön. De paagjældende Ord maatte forstaas ganske i Almindelighed og vare dernæst udtalte under Betingelse af, at Zaren ved Korskysning („Krydskysning“)²⁾ bekræftede sin i Kjøbenhavn ved Peter Marselis afgivne Skrivelse, der efter Gesandternes Mening

¹⁾ Disse af Gesandternes Beretning tagne Ord have muligvis alt været vedtagne i Kjøbenhavn. Den 3. September 1643 sender Kristian IV Kr. Th. Schested en fra Zaren modtagen „Resolution“, „hvoraf Du erfarer, hvad Grotfyrstens Begjæring er bl. A., at mine Gesandter skal gjøre, naar de der ankomme, hvorpaa Du itide skal tænke og det lade forfærdige, hvad som dertil horer“ (Krist. IV's egenh. Breve 1641-44, S. 385). Allerede den 24. Januar gave Gesandterne Russerne en Kopi af den Oration, de holdt ved Avdiensen 4 Dage efter.

²⁾ I Jakob Ulfeldts Beretning om hans Sendelse til Rusland 1578 (Fred. II's Krønike ved P. H. Resen, 1680, S. 419-20) beskrives en Korskysning saaledes: „Efter at Brevene vare oplæste, kaldte Storfyrsten til sig tvende Bojarer, som holdt et Kar mellem Hænderne, og bød Brevene frembæres, dem tog han i Hænderne og nedlagde først Kongens Breve og siden sine Breve oven i Karret, tog saa et forgyldt Sten-Krucifix, det han lagde ovenpaa Karret og saa med største Adstadighed og Magnificens kyste det til et Tegn, han skulde paa Tro og Love holde Alt det, som lovet og skrevet var i Brevene“.

bl. A. gav Valdemar Kristian Ret til at bevare sin Religion. Den nævnte Opfølgning tillagde de endelig slet ingen Betydning. I deres Beretning skildre de, hvad der skete, saaledes: „Derefter blev Hs. fyrstelige Naade til Hs. Zar. Majestæt opfordret, og Gesandterne derhos af Hs. Majestæt ved sin Kansler ansagt, at de hannem vilde til Hs. Zar. Maj. overantvorde; dertil svarede vi, at vi havde ingen Befaling derpaa. Anden Gang sagde Kansleren, at vi skulde opføre Hs. fyrstelige Naade til Hs. Zar. Majestæt, svarede vi, at naar Krydskysningen var sket, saa vilde vi opføre hannem. Tredje Gang sagde Kansleren saavel som Translatoren, at vi skulde ikkun begleite Hs. fyrstelige Naade over Salen til Hs. Zar. Majestæt. Det gjorde vi, efter at Hs. fyrstelige Naade nogle Gange havde vinket ad os, at vi skulde komme til hannem og følge hannem til Hs. Zar. Majestæt, menende, at havde vi fulgt den gode Herre 400 Mile, da kunde vi ogsaa vel følge hannem otte eller ti Trin over Salen.“

Med Hensyn til denne „Følgen over Salen“ paastod nu Russerne, at „Prinsen blev tagen under Armene af Gesandterne og opfulgt til Hs. Zar. Majestæt og overleveret udi Hs. Zar. Majestæts Vilje“, men herimod gjorde Gesandterne gjældende, at „de havde ikke det allerringeste Ord om nogen Overlevering talet, der de Hs. fyrstelige Naade opfulgte“, og „at de ikke Hs. Naades Arme anrørte, der de hannem opfulgte, ti det var ikke Maner i deres Land“. Men desuagtet vedligeholdte Russerne til det Sidste den her fremsatte Paastand, og ved Afskedsavdiensen den 17. Avgust 1645 gav den nye Zar derfor Gesandterne Valdemar Kristian tilbage „frisk og sund,

saaledes som de bragte ham til hans Fader den afdøde Zar¹⁾.

Herefter kan Valdemar Kristian umuligt den 29. December 1644 være bleven „bestyrtet“ over at høre, at han betragtedes som Zarens Sön, der skyldte ham Lydighed, og han kan heller ikke være bleven bestyrtet over, at det erklæredes for en Umulighed, at han kunde ægte Prinsesse Irene uden at gaa over til den græske Tro. Ogsaa dette var atter og atter blevet ham sagt. Fra russisk Side blev det i det Hele kategorisk benegtet, at der kunde tales om, at en russisk Prinsesse kunde ægte en Ikke-rettroende, hvilket af de danske Gesandter blev mødt med en Henvisning til Forholdet overfor de danske Prinser Magnus i 1573 og Hans i 1602, Noget, der synligt generede Russerne. Nu er Sagen imidlertid for den Sidstes Vedkommende vistnok den, at han døde for hurtigt efter sin Ankomst til Moskov, til at der kan sluttes Noget af dette Exempel. Ja der synes tværtimod at være Grund til at antage, at Fordringen om at skifte Tro vilde være bleven stillet til ham²⁾. Men hvad Prins Magnus angaar, da ægtede han 1573 i Novgorod den russiske Prins Vladimir Andrejevitsch's Datter Maria (med hvis afdøde Søster han tidligere havde været trolovet), uden at det blev fordret, at han skulde gaa over

¹⁾ Fra russisk Side maatte dette betragtes som en særlig Velvilje, ti Regelen var, at den, der een Gang var bleven Zarens, var det for sit Liv (s. Fechner: Chronik, I, S. 3, 15, 16, 169, 259 o. s. v.).

²⁾ Det blev betydet hans Ledsagere, at de med Flid skulde holde ham til „at lære Russisk, at beflitte sig efter Kejserens Vilje og vænne sig til russiske Klæder“ (L. Engelstoft og J. Møller: Hist. Kalender, I, 1814, S. 140), og „at beflitte sig efter Kejserens Vilje“ omfatter mageligt en Fordring om at skifte Tro jfr. Fechner: Chronik, I, S. 178.

til den græske Lære, og herimod havde Russerne kun at bemærke, at den daværende Zar ikke maa have elsket Prinsesse Maria. Der var forøvrigt endnu den Forskjel, at Prins Magnus ikke skulde leve i Rusland. Han var 1570 af Ivan Vasilievitsch II bleven udnævnt til Konge i Lifland og drog efter Bryllupet med sin Gemalinde til sit Rige¹⁾. Valdemar Kristian skulde med en betydelig russisk Appanage være Fyrste over Jaroslav og Susdal, d. v. s. over to gode russiske Provinser.

Hvad der end kan fremhæves af Forskjelligheder, maa det dog staa fast, at den kategorisk opstillede Regel kjendte til Undtagelser, og med dette for Öje kan det forstaas, at Michail Feodorovitsch, i alt Fald en Tid, har troet at kunne gjøre en ny Undtagelse, og at Kristian IV har ment at kunne stole derpaa.

Da Peter Marselis i Foraaret 1643 kom til Danmark, overrakte han en „Proposition“²⁾, hvori det bl. A. hedder: „Die Religion betreffend lassen Ihre Zar. Majestät sich durch mich dahin erklären, wann Ew. königl. Majestät in diese Ehevereinigung verwilligen und dero Hern Sohn Graf Woldemars hochgräfl. Gnade zu Ihrer Zar. Majestät ablassen werden, dass Ihre hochgräfl. Gnade in Ihrem Glauben keinen Widerwillen oder Molestiren soll geschehen oder angethan werden, sintemahl die Tauffe und der wahre christliche Glaube der Griechischen Religion allen Völkern eine Gabe Gottes ist, welche der annimmt, den Gott dazu zieht; dan der

¹⁾ Königsfeldt: Geneal.-hist. Tabeller, 2. Udg., S. 52; Fechner: Chronik, I, S. 75, 85; Zeitschr. des Vereins für Hamburg. Gesch. VII, 1883, S. 11. — Magnus var 1560 bleven valgt til Biskop over Øsel (W. Møllerup: Dänm.'s Forh. t. Lifland, S. 111).

²⁾ Rigsarkivet, Rusland A (Papir).

Wille Gottes über alle menschliche Sinne und Werke sich erstreckt.“ Og det Samme udtales for de Greven medfølgende Hoffolks Vedkommende. — Kristian IV ønskede imidlertid for forskjellige Punkter nærmere og bestemtere Udtalelser. Peter Marselis maatte rejse til Moskov paany med en Skrivelse af 8. April 1643 fra Kongen¹⁾, og heri berøres ogsaa Trosspørgsmaalet. Men mærkeligt nok spørges der ikke i den direkte om, hvorledes ovenstaaende Ord klart skulle forstaas. Det hedder kun om dette Punkt saaledes: „At efterdi Hs. Kjærlighed (d. e. Zaren) sig nu venligen erklærer Vores elskelige, kjære Søn med sit ganske Hof og Tjenere ingen Molest udi deres Religions Exercitier at skulle vederfares, saa tvivle vi jo ikke, at dertil jo bliver bevilget Sted og Plads en Kirke til samme Gudstjenestes Forretning at opbygge og forfærdige, hvor Alting med tilbørlig Skik og Andagt kunde forrettes og bestilles“²⁾.

I Zarens „Resolution“ herpaa, der er af 9. Juli 1643, og som Marselis havde med sig ved sin Tilbagekomst, hedder det i den tyske Oversættelse af den³⁾: „Dass dem Printz Graf Woldemar und Seinem gantzen Hoffvolcke und Dienern im Glauben und Religion kein Widerwille geschehen soll. Belangende dass ein Ort solle bewilliget werden, daselbst man eine Kirche sollte

¹⁾ Rigsark. Russiske Akta 1631—70, Fol. 83—85.

²⁾ Jfr. Büsching, X, S. 216—217.

³⁾ Büsching, VII, S. 332. — I Rigsarkivet (Rusland, A. Papir) findes 4 Exemplarer af Skrivelsen i tysk Oversættelse; i „Rusland, Pergament“ (Nr. 64 c) findes en anden Skrivelse af 4. Juli 1643 fra Zaren ogsaa oversat paa Tysk med Paategningen: „Dieses ist des Jochimb Brumingh translation so nicht allerdings richtig“. Joakim Breuning blev i Maj 1642 ansat som Tolk i det polske og moskovitiske Sprog (Medd. fra Rentek.-Ark. 1872, S. 178; Krist. IV's egenh. Breve, 1636—40, S. 270).

bauen, dass soll abgeredet werden mit Ihro königl. Maj. Gesandten, die da kommen sollen mit des Königs Sohn zu unser Zar. Maj. in Moscou, wo die Kirche sein soll. Dann bey unsern Vorfahren denen grossen Herren Zaren und Grossfürsten von Russia als auch itzund bey Uns, grossen Herrn, sind aus vielen umliegenden Herrschaften Völcker von unterschiedlicher Religion, welche bey Uns, grossem Herrn, in Unterthänigkeit sein, denen wir, grosser Herr, nach Ihrem Glauben und Religion keine Freiheit oder Willen benehmen, und dieselben haben Kirchen nach Ihrer Religion und verrichten ihre Gebete nach ihrer Religion und Glauben.*

Herved akviescerede Kristian IV. Men det Gjærde, der skulde sikre hans Söns Ret til at bevare sin Religion, var lovlig lavt, og det varede da heller ikke længe, för der blev sat over det. Hvad var der lovet? Kun at der ikke skulde ske Valdemar Kristian nogen Molest paa Grund af hans Tro, men ikke udtrykkeligt, at han skulde kunne ægte Prinsesse Irene uden at forandre sin Tro. Ja der var tværtimod peget paa, at det var en Guds Gave at blive kaldet til den græske Tro, og som Vorherres Veje ere over al menneskelig Forstand, kunde det jo være, at Gud vilde give Valdemar Kristian denne Gave. Om dette vilde ske, maatte afventes, og alle givne Løfter holdtes, naar der blot ikke i Ventetiden skete ham eller hans Folk nogen Molest paa Grund af deres lutherske Tro.

Dette ser nærmest ud som en Snare, og man bliver herefter noget betænkelig ved Vendelin Sybelistas Udsagn om, at Religionsspørgsmaalet, da Efterretningen om Sveriges Angreb paa Danmark naaede Moskov, kun rejstes for at kunne udsætte Bryllupet. Og dog er der,

som ovenfor nævnt, Meget, der taler for, at Michail Feodorovitsch kan have villet give Valdemar Kristian sin Datter uden Hensyn til hans afvigende Tro. Og til det Anførte kan endnu føjes, at den russiske Adelsmand, der som den Første af Slægten Romanov beklædte Zarernes Trone, naturligt kan have ønsket at træde i Slægtskabsforhold til et evropæisk Kongehus og derved ligesom hæve sig og Sine opover sine tidligere Jævnlige. Det var ikke lykkedes ham selv at faa en evropæisk Fyrstedatter tilægte, nu vilde han søge at faa sin giftefærdige Datter formælet med en evropæisk Fyrstesön¹⁾. Der er noget i dette Ræsonnement, som synes overbevisende. Men forholder det sig virkelig saaledes, har med andre Ord Michail Feodorovitsch af personlige Grunde ønsket Valdemar Kristian til Svigersön og tilmed, som paastaet, holdt af ham, har han dog som en forsigtig Mand med russisk Snuhed²⁾ holdt sig alle Veje aabne. Og han viser sig da tillige som en svag Mand. Paa Grund af Svenskernes Optræden lader han sig drive til at opstille Religionsspørgsmaalet, og efter at dette først har været et Paaskud, bliver det til ram Virkelighed. Han har ikke Kraft til at modstaa den russiske Gejstligheds og det menige Folks stærkt udprægede Anskuelser overfor de vantro Fremmede, hvorhos det mere end en Gang kommer op i de russiske Kilder, at det

¹⁾ Det er muligvis oplysende, at da dette mislykkedes, forblev Prinsesse Irene ugift og med hende hendes to Sostre. Ingen af dem bleve altsaa givne til russiske Adelsmænd.

²⁾ Kansleren Gregorij Vasilievitsch Lvov kaldes i den Büschingske Beretning (X, S. 221) „ein zwar (wie alle Russen) ganz ungelahrter, doch auf alle moskovitische handgreifliche Betrügereyen, so sie doch vor grosse Subtilitäten und Klugheit halten, abgerichteter Fuchs und grober Geselle“.

gjælder Zarens Værdighed, om „det store Værk“, Ægteskabet, ikke blev fuldbyrdet, og saa holdes Valdemar Kristian tilbage, ti Gud kunde jo muligvis i næste Øjeblik give ham den Gave at ville gaa over til den græske Tro. Men hvad Zaren oprindeligt har gjort med venlige Følelser mod den fremmede Fyrstesøn, kan han senere have fortsat i Mishag og Vrede. Sikkert er det, at han oftere er syg¹⁾, og russiske Kilder sætte hans hurtige Død i Forbindelse med Sindsbevægelser i Anledning af Ægteskabssagen²⁾. Den tærede paa ham, og dog blev han stadig lige fjærn fra enhver afgjørende Beslutning.

Under Michail Feodorovitsch kunde Valdemar Kristian umuligt slippe fra Moskov. Zarens egne Følelser og Ønsker kontrabalanceredes af Indflydelser, der væsentlig skrev sig fra særlig russiske Forhold, men muligvis ogsaa paavirkedes fra svensk Side.

Hvad Sverige angaar, da have vi ovenfor set, hvilken Betydning Kristian IV tillagde Valdemar Kristians Ægteskab i Danmarks Forhold til Sverige. Han ventede Hjælp og Oprejsning ved det. Mærkeligt vilde det derfor have været, om Sverige fra sin Side skulde have været fuldstændig koldsindigt overfor det, skjönt det paa den anden Side er at tillægge det for stor Betydning, hvis man med Kong Vladislavs IV af Polen (s. hans ndfr. trykte Brev) vil gaa ud fra, at Thorstensons Indfald i Danmark var Sveriges Svar paa Grevens Bryllupstog til Rusland. Beslutningen om Overfaldet bundede langt dybere³⁾. Thorstenson overskred Holstens Grænse

¹⁾ Se f. Ex. Büsching, X, S. 238. Efter Slange (Krist. IV's Hist. S. 1288) græd han bitterligt over, at Patriarken tvang ham til at fordre Valdemar Kristians Daab.

²⁾ Fechner: Chronik, I, S. 265.

³⁾ J. A. Fridericia: Danm.'s ydre polit. Hist., II, S. 345.

den 12. December 1643, Valdemar Kristian var afrejst fra Kjøbenhavn den 23. Oktober s. A., men alt den 15. September skrev Kristian IV for blot at tage et Exempel: „Residenten i Sverige er fuld af Krig og Uro, som dog med Guds Hjælp ingen Nød haver, om vi ikke sove for længe“. I sidste Henseende saa den gamle Konge dog galt, men han gik ogsaa ud fra, at Svenskerne „som Kristne varer os ad, förend de begynder Noget af Importans“¹⁾. Det gjorde de imidlertid ikke; de vare hurtige, men ikke hensynsfulde i deres Bevægelser, og saaledes ogsaa overfor Valdemar Kristian. Allerede samme Dag denne ankom til Moskov, d. e. den 21. Januar 1644, meldte svenske Bude der, at Svenskerne havde besat Danmark²⁾. Kristian IV's Brev om Overfaldet kom först længe bagefter; det er dateret den 10. Januar 1644³⁾.

Allerede i Kjøbenhavn havde Sverige arbejdet imod Valdemar Kristians russiske Giftermaal. Fra svensk Side havde man peget paa, at en Datter af den böhmiske Konge Frederik af Pfalz vilde være et langt bedre Parti for ham, og der kom svenske Meddelelser til Kjøbenhavn, om at Zaren istedenfor at tillade fremmede Religioner i sit Land havde befalet, at alle fremmede Kirker skulde nedbrydes⁴⁾. Disse Skridt førte ikke til noget Resultat, men derfor opgaves, som vi have set, Kampen ikke. Den forlagdes nu til Moskov, og her var Svenskerne godt hjemme. Svenskerne havde en Gaard i Byen og

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1641—44, S. 393—4, 395.

²⁾ Büsching, X, S. 214; Hist. Tidsskr. 4. R. VI, S. 124.

³⁾ Rigsark. Russiske Akta 1631—1670, Fol. 93—95.

⁴⁾ Dm. Tsvjetajev: Protestantisme og Protestanter i Rusland, S. 78, 488 (efter en Indberetning af Peter Marselis).

vare repræsenterede ved en Resident. Johan Møller, der kun var her 1631—32, blev efterfulgt af Peter Krusebjörn, og da han i 1642 maatte forlade Moskov, kom der vel ikke strax nogen ny officiel Resident — Karl Pommering synes først ansat 1648 —, men derfor var Sverige ikke uden Repræsentant, saaledes som det bl. A. fremgaar deraf, at der i April 1644 kommer en kongelig svensk Brevdrager fra Moskov til Haag¹⁾.

At Svenskerne arbejdede mod Valdemar Kristian, opstilledes allerede som en Gisning af Slange²⁾; han antydede imidlertid tillige, at en vis Grev Slakov muligvis gød Olie i Ilden hos dem, og dette bekræftes af russiske Kilder. Vi skulle derfor et Öjeblik dvæle ved denne Greve, der er et fortrinligt Exempel paa, hvor vidt selv en Eventyrer kunde faa Datidens Russere, naar han blot gik over til den græske Tro.

Polakken Mathias Sigismund Slakov udgav sig hos Kristian IV for en fra Böhmen for sin protestantiske Tros Skyld forjagen Grev Schlick og opnaaede derved at faa et Anbefalingsbrev fra ham til Zar Michail Feodorovitsch. Brevet er dateret Glücksburg den 15. August 1642, og væbnet med det udgav han sig paa den russiske Grænse for dansk Gesandt, opnaaede derved officiel Befordring, duperede i Moskov Peter Marselis og fik den 2. December Avdiens hos Zaren. Ham bragte han en Hilsen fra Kristian IV, idet han tillige meddelte, at han, den fornemme, forjagne Greve, der laa i vidtløftige Processer om sine store Godser, ønskede at træde i russisk Tjeneste og at blive optagen i den rettroende

¹⁾ Fechner: Chronik, I, S. 210—11, 214, 225, 269; Moscovit. Tijdingen. Extract schrijven uyt de Schanse te Nyen, 1644.

²⁾ Krist. IV's Hist., S. 1291.

Kirke. En saadan Optraeden gjorde Indtryk. Han blev omtrent strax tagen i Tjeneste med en høj Aarpenge, saaledes at han kunde holde endog 6 Tjenere, og ved sin Daab i Marts 1643, ved hvilken Bojaren Feodor Ivanovitsch Tscheremetjev er hans Gudfader, modtager han rige Gaver i Jord og Penge af Zaren. Han fik i Daaben Navnet Leo Alexandrovitsch Schlick. En saadan Karriere var ham imidlertid endnu ikke nok. Han hævede efter Sigende sine Öjne til Zarens Datter, Prinsesse Irene, og optraadte altsaa som Valdemar Kristians Medbejler, men trak det korteste Straa, hvad der selvfølgelig ikke stemte ham mildt imod den danske Kongesön. Resolut som han var, blev han imidlertid kort efter gift med den fornemme adelige Jomfru Martha Vasilievna Tscheremetjeva¹⁾.

Den næsten utrolige Frækhed, der behøvedes til at sætte Alt dette i Gang, harmede, som det synes, Peter Marselis, der, förend han som russisk Gesandt afrejste til Danmark, havde et Sammenstød med Slakov. Det er derfor naturligt, at han i Danmark bragte Sagen paa Bane, og her blev det da oplyst, at Grev Schlick var en slet og ret forløben Polak, hvorfor Kristian IV under 17. April 1643 tilskrev Zaren, at Fyren ikke meriterede den ham Aaret för givne Rekommodation²⁾. Denne Skrivelse havde sin, dog kun kortvarige Følge for Slakov, der imidlertid ikke herved blev venligere stemt mod Valdemar Kristian. Det berettes da ogsaa, at han ikke alene een Gang denoncerede, at Greven tænkte paa at flygte, men ogsaa, at han efter Valdemar Kristians Ankomst til

¹⁾ Tsvjetajev: Protestantisme i Rusland, S. 355 flg.; Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 285—6 jfr. 206.

²⁾ Rigsark. Russiske Akta, 1631—1670, Fol. 86.

Moskov satte sig i Forbindelse med de svenske Embedsmænd. Og denne Meddelelse er i høj Grad talende.

At Axel Oxenstjerne ogsaa i Moskov søgte at krydse Kristian IV's Politik, er kun, hvad man kunde vente, men forøvrigt behøvede han sikkert ikke at gjøre store Anstrengelser her. I Rusland selv vakte Giftermaalet tilstrækkelig Opsigt til, at hele Ruslands fanatiske Patriotisme rejste sig imod det. Efter hvad den hollandske Resident i Danzig, Paulus Pels, beretter, samledes „alle gejstlige Prælater og verdslige Bojarer“ i alt Fald een Gang i Moskov til Forhandling om Ægteskabet¹⁾. Men inden vi gaa over til nærmere at se den fra denne Side rejste Modstand, skal her meddeles en anden karakteristisk Konvertit-Historie²⁾, der er nok saa oplysende som den Slakovske.

Denne Gang gjælder det ikke en böhmisk Greve men en fransk Baron, der forøvrigt synes at have været en lige saa elskværdig Personlighed. Petrus de Remund, Baron du Tart, „denne letsindige Mammeluk“, som han kaldes, kom til Moskov og ægtede her i 1627 den smukke 15aarige Anna Barnsley, en Datter af den i Moskov bosatte Englænder John Barnsley. Han higede imidlertid ud herover. For at vinde Storfyrstens Naade gik han Aaret efter over til den russiske Religion, og det vakte nu stor Opsigt, at hans Hustru ikke vilde følge ham i dette Skridt. Patriarken Filaret Nikititsch kom personlig til hende, men hun blev standhaftig ved sin reformerte Lære. Overtalelser hjalp ikke, og

¹⁾ Kronijk van het historisch genootschap te Utrecht, 1868, S 712.

²⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 287—8; Tsvjetajev: Protestantismen i Rusland, S. 392 flg.; Fechner: Chronik, I, S. 203, 204, 244—47.

saa brugte man Magt. Hun blev betragtet som et umyndigt Barn, for hvilke Andre maatte tage Beslutning. Trods sin endog fysiske Modstand blev hun omdøbt paa russisk Vis! Derefter maatte hun følge sin Mand ud i Provinsen, han blev nemlig Vojevode i Vjatka. Da han imidlertid snart afgik ved Døden, vilde hun ikke alene aflægge den hende paatvungne russiske Dragt, men ogsaa paany slutte sig til den reformerte Menighed i Moskov. En saadan Helligbrøde kunde Patriarken dog umuligt tillade. Hendes Börn bleve tagne fra hende og hun selv indespærret i et russisk Kloster, hvor hun i aarevis maatte blive, til Patriarken Filaret i 1633 afgik ved Døden. Hans Efterfølger Josef gav hende fri, men dog kun saaledes at hun aldrig maatte komme i den tyske Kirke og kun have russiske Tjenestefolk. Paa denne Maade levede hun stille til sin Død i 1652.

Her møde vi den betydende Faktor, „alle Russers hellige Patriark“ i Moskov, hvis Magt i Meget nærmede sig Zarens. Siden 1588, da den første Patriark af Moskov indviedes under Medvirkning af Patriarkerne i Konstantinopel, Jerusalem, Alexandria og Antiokia, stod han i Spidsen for 4 Metropoliter, 7 Erkebiskopper og en talrig Række Bisper og førte et Hof, der i Pragt kom Zarens nær. Ogsaa han blev opvartet af unge russiske Adelsmænd¹⁾. Ja i Principet stod han over Zaren, og dette saas hvert Aars Palmesøndag, da Patriarken i festligt Optog red fra Slottet i Kreml til Jerusalemskirken paa en snehvid Hest, der lededes af Zaren i kejserligt Skrud med Krone paa Hovedet og en Palmegren i Haanden, ja for Deltagelsen i denne Procession fik Zaren

¹⁾ L. Boissard: *L'Église de Russie*, I, Paris, 1867, S. 183 flg.

endog Betaling, 200 Rubler, af Kirkens Øverste¹⁾). Patriarkens Magt var da heller ikke begrænset til det strengt Kirkelige. Om Folkets Dragt og hele ydre Udscende gav han f. Ex. Bestemmelser, og sammen med de lange østerlandske Klæder holdt han paa det lange uklippede Haar og Skjæg. At rage sig var ikke alene en Ugudelighed, men en Dødssynd. Paa Dommens Dag vilde de opstandne Døde blive delte i to Skarer, Guds Börn med de lange Skjæg og de ragede Kjættere²⁾). Man kommer uvilkaarligt til at smile herover, ligesom naar man hører, at en Bisp, der skulde indvies, forinden førtes omkring i et Narretog og ikke blev Biskop, hvis han blot i mindste Maade lo over sine snurrigt udklædte Ledsageres i allerhøjeste Grad vovede Paafund³⁾). Men ligegyldigt, hvorledes det forholdt sig hermed. Patriarkværdigheden var en Magt, der i en dygtig Mands Haand havde endog meget vide Grænser, og det havde den under Filaret Nikititsch.

Feodor Nikititsch Romanov, der var fremtrædende i sin Slægt og i den russiske Adel, blev 1601 af Zaren Boris Godunov just af den Grund med Magt omskabt til Munken Filaret. Men ogsaa paa Kirkens Omraade vidste han at gjøre sig gjældende, og 1605, under den falske Demetrius, blev han Metropolit i Rostov. Som saadan spillede han en Rolle, da Polakkerne efter den lange regentløse Tid syntes at skulle blive Herrer i Rus-

¹⁾ Büsching, VII, S. 282—4; X, S. 247; Fechner: Chronik, I, S. 189; L. Engelstoft og J. Møller: Hist. Kalender, I, 1814, S. 126, 188; Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 132—33, 148.

²⁾ G. V. Smith: Russisk Literaturhist., S. 6, 7 flg.; Olearius: anf. Skr. S. 304, jfr. 183—4.

³⁾ Büsching, X, S. 240.

land; den polske Prins Vladislavs udraabes endog til Zar i Moskov. Filaret gik som Gesandt til Varshov. Men da Forholdene nu udviklede sig saaledes, at Moskov brændte og Polakkerne bleve fortrængte, tilbageholdtes han som Fange. Saa stort var imidlertid hans Ry, at hans 15aarige Søn Michail Feodorovitsch Romanov 1613 valgtes til alle Russers Zar, og den ledige Patriarkværdighed blev holdt ubesat, til han efter Freden (1618) kom tilbage. Saa blev han af Patriarken i Jerusalem indviet til Ruslands øverste Prælat. Under disse Forhold er det naturligt, at det er nok saa meget ham, der regerer, som Sønnen, og fra Kristian IV findes flere Breve om verdslige Anliggender til Patriarken Filaret Nikititsch „den durchlaughtige, højbaarne Fyrste, vor synderlig gode Ven“. Verdsligt og gejstligt gaar nær sammen i Rusland, hvor Religionen er en national Sag¹⁾.

Filaret levede til 1633, og efter hans Død har Søn-
nen sikkert faaet friere Hænder. Men fordi Efterføl-
geren, Patriarken Josef, i Sagen mod den ulykkelige
Anna de Remont optraadte med mindre Fanatisme end
Filaret Nikititsch, tør derfra næppe drages nogen almin-
delig Slutning. Det var sikkert Josef, der krydsede Michail
Feodorovitschs Veje overfor Valdemar Kristian. Efter Slan-
ges Beretning (Kristian IV's Hist. S. 1288) tvang han ham
med Trusel om „Ban og Oprør af den hele Gejstlighed“,
og den, han benyttede til overfor Valdemar Kristian at

¹⁾ Müller: Samml. russ. Gesch. V, S. 111, 291; Karamsin: Gesch. des russ. Reiches, X, 1827, S. 84, 180; A. Rambaud: Histoire de la Russie, 1878, S. 292, 294, 298, 302; L. Boissard: L'Église de Russie. I, 1867, S. 189—91; Fechner: Chronik, I, S. 191; Rigsark. Russiske Akta 1631—70, Fol. 27 flg.

aabne Angrebet, var en Konvertit, der tidligere havde været Resident i — Sverige¹⁾.

Den 8. Februar 1644 sendte Patriarken Josef den i 1628 omdøbte Dmitrij Frantsbekov til Valdemar Kristian med følgende Forslag²⁾: „Den høje Patriark med hele den hellige Synode har højlig glædet sig over, at Gud har bragt Dem, en stor Monarks Søn, til vor store Monark for at knytte en Ægteskabspagt med Zarevna Irene Michailovna, og De skulde, kongelige Højhed, forene Dem i fælles Tro med vor store Monark, med Zaritsaen, med deres højbaarne Börn og med Os, deres Skriftefader.“ Herpaa gav Greven inidertid et kort Afslag, idet han samtidig erklærede, at enten skulde Zaren lade ham ægte Prinsesse Irene i Overensstemmelse med alle trufne Aftaler eller ogsaa lade ham rejse tilbage med Hæder. Hvis Marselis, fortsatte han, i Smug havde lovet Zaren, at han vilde skifte Tro, var det uden hans Vidende og Vilje, og han havde da faret med Svig. Frantsbekov bemærkede hertil, at Marselis ikke havde haft Fuldmagt til at berøre Spørgsmaalet om Troen, men at det ikke var sømmeligt for Prinsen at rejse tilbage fra Rusland,

¹⁾ Man har i det Hele i Rusland paa bedste Maade søgt at exploitere Danmarks Forhold til Sverige. I Gesandternes Skrivelse af Juli 1644 til Zaren hedder det (s. Gesandternes Relation): „Det synes, at Eders Zar. Majestæt vil se Enden paa den Krig mellem os og Sverige“, og overfor Valdemar Kristian truede man med at træde i Forbund med Sverige, hvis han ikke vilde lade sig døbe, hvad han dog kjækt svarede paa (s. Büsching, X, 254, 255 og 258).

²⁾ Tsvjetajev; Fechner: Chronik, I, S. 250 flg. — Dmitrij Frantsbekov hed tidligere Olfert Fahrensbeck, og det er sikkert Fahrensbeckov, der bliver til Frantsbekov. Navnet Fahrensbeck nævnes oftere i Moskov (Fechner: Chronik, I, S. 82, 85, 193, 196, 383).

og at han heller skulde tænke over Sagen og tale lidt om Troen med gejstlige Personer.

Den, der gik over til den russiske Tro, skulde først i 6 Uger undervises i et Kloster¹⁾. Det er, som om man strax har villet søge at indlede denne Forberedelse, men Valdemar Kristian afviste Forslaget, idet han svarede: „Jeg er selv mere boglærd end nogen Præst, Bibelen har jeg gjennemlæst 5 Gange, og jeg kan den helt udenad, men hvis det behager Zaren og Patriarken at tale med mig om Troen, saa er jeg rede til at tale og høre efter“. Saadanne Samtaler bleve dog ikke indledede, Patriarken valgte at gaa den skriftlige Vej. Han sendte Greven en lang Afhandling bl. A. om det Nødvendige for ham i at lyde Zaren som en Søn, forene sig med ham i Troen og supplere den lutherske Daab med den russiske Daabs tre Neddypninger. Valdemar Kristian modtog denne Afhandling i tysk Oversættelse fra den vedkommende Translator den 22 April 1644, og man gik nu strax ilav med at forfatte et Svar, en hel lærd Afhandling i 20 Kapitler, der forsvarer den evangeliske Tro og særlig hævder, at den lutherske Daab er fuldt saa gyldig og tilstrækkelig som den græske, samt at Personer af forskjellig Religion godt efter Bibelen kunne være sammen i Ægteskab. Svaret slutter tilsidst med en lidt spydig Henvendelse til Patriarken. Denne havde nemlig udtalt, at han med hans hellige Forsamling vilde tage den Synd paa sig, som Valdemar Kristian efter sin Mening begik, naar han vragede den ham en Gang tildelte Daab. „Herpaa svare vi Eder, skriver Greven, at Enhver maa bære sin egen Synd efter Ezech. 18. Dog alligevel, fromme Patriark,

¹⁾ P. Petreius: Moskovit. Krönike, Stkholm, VI, 1615, S. 16.

dersom I med Eders ganske hellige Forsamling er forsikret udi Eders Samvittighed, at I formedelst Eders Fromhed og Hellighed kan tage fremmede Synder paa Eder, saa ville vi herved have det henstillet til Eder, om I vil paatage Eder den storfyrstelige Prinsesse Irena Michailovnas Synd og vor Synd, om vi efter de to store Herrers Forbund ærlig skulde inclade os i Ægteskab.“ Som Svar herpaa sendte Patriarken, som det synes den 23. Maj, en ny Skrivelse, som Valdemar Kristian først vægrede sig ved at modtage, men dog tilsidst beholdt og besvarede. Det hedder om den, at den var „von etwa 48 Klaftern und mit lauter unnützen Reden angefüllet“¹⁾.

Hermed ophørte denne Skriftvexlen, uden at Russerne vare komne blot en Tomme frem ved den, og de toge da fat paa en anden Maade. Nu gjaldt det mundtlige Forhandlinger med Valdemar Kristians Hofpræst Mathias Velhaver. I Maj og Juni 1644 fandt der tre Konferencer Sted mellem ham og forskjellige russiske Gejstlige. Men heller ikke han lod sig overbevise eller vinde, og at man fra russisk Side har tillagt ham endog væsentlig Betydning med Hensyn til Valdemar Kristians Standhaftighed, kan ses deraf, at Zaritsaens Broder, Simon Lukanovitsch, den 15. Marts 1645 havde Grevens Kammerjunker hos sig til Middag for at søge hans Medvirkning til at

¹⁾ Tsvjetajev; Büsching, X, S. 228, 229; Fechner: Chronik, I, S. 254 flg. Patriarkens første Skrivelse og Valdemar Kristians Svar „Troens Bekjendelse“ findes i Rigsark. (Rusland, Papir A); paa Dansk findes Svaret i Peter von Havens Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige, II, 1747, S. 471—533. — Om den russiske Daabs Ceremonier kan ses hos Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 281 flg. Naar Patriarkens anden Skrivelse betegnes som 48 Favne lang, skal det oplyses, at lange, smalle Skrivelser synes at være noget for det daværende Rusland ejendommeligt, s. Fechner: Chronik, I, S. 237.

faa Præsten fjærnet; i hvilken Anledning han forgjæves tilsagde ham 100 Rubler. — Det er en sidste Dønning af den rejste gejstlige Kamp, naar der endnu den 4 Juli 1645, altsaa faa Dage før Michail Feodorovitsch's Død, blev holdt en ny Konference mellem Mathias Velhaver og nogle russiske Gejstlige. Den var som de tidligere resultatløs, men der blev fra dansk Side sendt Zaren en udførlig Beretning om den med Tilføjelse af, at det var den sidste Konference, Valdemar Kristian vilde tillade¹⁾.

Den var bragt i Stand ved den polske Gesandt i Moskov, hvis Mægling, som vi senere skulle se, Greven havde paakaldt. Og til ham havde Valdemar Kristian ogsaa gjort de eneste Indrømmelser, han overhovedet gjorde²⁾. Hvis Ægteskabet med Prinsesse Irene kom i Stand, vilde han forpligte sig til at holde den russiske Faste, til nu og da at gaa i russiske Klæder og til at lade de Børn, der fødtes i Ægteskabet, døbe paa russisk Vis. Patriarkens hos Slange saaledes formulerede Raad: „Man skulde ikkun forvare den unge Herre, da han vel omsider maatte betænke sig“³⁾, bar ikke Frugt. Men derfor vilde det dog være urigtigt at se de stedfundne Disputationer som rent tomme akademiske Øvelser.

Fra Kristian IV's Side skete der i 1644 en Henvendelse til den polske Konge om at ville hjælpe Valdemar Kristian, og fra Polen skrev man da, som det i russiske

¹⁾ Büsching, X, S. 229, 249, 259 flg. — Den første Konference den 12. Maj 1644 blev holdt i Dmitrij Frantzbekovs Hus. — I Anledning af sit Forhold ved disse Disputationer roses Mathias Velhaver af Vendelin Sybelista, der desuden betegner ham som en i Hebraisk og Græsk lærd Mand (Olcarius: Moskovit. Reise, 1. Udg., 1647, Bl. B, 2).

²⁾ Bil. til Gesandternes Relation i Rigsark.; Büsching, X, S. 257—8.

³⁾ Slange: Kristian IV's Hist. S. 1288.

Kilder berettes, bl. A. til den moldauske Vojevode, der igjen lod Sagen gaa videre til Konstantinopel, hvor en gejstlig Forsamling skal have udtalt sig for, at den lutherske Daab var en utilstrækkelig Daab. Herfra kom altsaa ingen Hjælp, tværtimod. Udtalelsen blev en Støtte for den herskende ortodoxe Retning i den russiske Kirke, der, da f. Ex. Skotten Oberst Lesley og Hustru gik over til den græske Tro, fordrede og gennemførte, at de ikke alene bleve omdøbte, men ogsaa viede paany¹⁾. At man henvendte sig til Moldau og Konstantinopel, viser dog, at man har troet paa Muligheden af et andet Svar. Der var nemlig Brydninger i den russiske gejstlige Verden. Og sikkert er det, at der paa denne Tid gjorde sig en endog stærk Forskjel gjældende mellem Moskov og Kijev, der hyldede et friere, vestevropæisk Tankesæt²⁾; det sagdes for vist, at Metropolitens i denne By hyldede den Mening, at den lutherske Daab var en tilstrækkelig Daab, der ikke behøvede at suppleres. Imod en vis Simon Schakovskij, der udtalte dette til Fordel for Valdemar Kristian, blev der imidlertid ganske naturligt efter de givne Omstændigheder traadt skarpt op, han blev truet med Forvisning. Og den Bojar Juriij Andrejevitsch Sitskij, der modtog Greven ved Ruslands Grænse, nævnes paa følgende hemmelighedsfulde Maade: „Ein frommer Russe, welcher Ihro gräfliche Gnade ziemlich wohl gewogen endlich nicht ohne Verdacht beygebracht Giftes schleunig aus dem Mittel gekommen“³⁾. Har han maaske ogsaa i Spørgs-

¹⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 287.

²⁾ Alex. v. Reinholdt: Gesch. der russ. Literatur, 1886, S. 211 flg.;
C. V. Smith: Russ. Literaturhist., S. 13, 16.

³⁾ Büsching, X, S. 219.

maalet om Daaben hørt til den kijevske Retning, der senere under Patriarken Nikon fik en saa stor Betydning?

Det var imidlertid ikke blot i den fornemme og gejstlige Verden, at disse Spørgsmaal og i det Hele Spørgsmaalet „Valdemar Kristian“ vakte Opmærksomhed og Modstand. Uviljen havde et bredt nationalt Grundlag. Det hedder nogle Gange, at naar de Danske bevægede sig i Byen, fulgtes de af Tusinder¹⁾, og Mængden var dem ikke gunstig. Jakob Ulfeldt har fra sit Gesandtskab i 1578 forunderlige Ting at fortælle om, med hvilke fjendtlige Øjne Russerne saa paa de Fremmede; da Hertug Hans 1602 døde i Moskov, hedder det, at Folket frydede sig derover²⁾, og som det var den Gang, var det endnu. Det er nok ovenfor sagt, at Russerne kunde omgaas Lutheranere og Reformerte, men Omgangen var ikke den bedste. Hvor meget end Zarerne, navnlig fra Ivan den Grusomes Tid, søgte at knytte Fremmede til Rusland — de behøvede evropæiske Militære, Teknikere, Haandværkere, Læger, Apotekere, Tolke og Kjøbmænd —, vedblev Folket at være lige mistroisk og lige uvenlig stent imod de ragede Kjætttere i de korte evropæiske Klæder, som de efter en Patriark-Befaling endda ikke maatte aflægge. De boede sammen i den tyske Forstad (Niemetskaja Sloboda) — alle Udlændinge kaldtes af Russerne Tyskere —, og denne Forstad synes næsten at have været betragtet paa samme Maade som Jødekvarteret, Ghettoet, i mange af Europas Stæder. Den kaldtes ikke

¹⁾ Büsching, X, S. 246, 261.

²⁾ Resen: Frederik II's Krønike, S. 406 flg.; A. Brückner: Die Europäisierung Ruslands, 1888, S. 280.

alene Hedningebyen, men har ogsaa et stygt russisk ob-skönt Navn ¹⁾).

Det er herefter naturligt, at de Fremmede i Moskov med Glæde hilste Valdemar Kristians Komme og ved hans Indtog bragte ham gode Gaver. Den, der var frem-med som de og dog skulde være Zarens Svigersön, kunde som ingen Anden hjælpe og støtte dem, og de havde nyligt været haardt behandlede af Russerne i Spørgsmaalet om Retten til at have deres egne Kirker. Valdemar Kristians Stilling til Ortodoxien faar herved en betydningsfuld lokal Baggrund. Der er Tale om Mere end et personligt Spørgsmaal. Valdemar Kristians Overgang eller Ikke-Overgang til den russiske Kirke faar en Rækkevidde, der gjør det naturligt, at de forskjellige Partier ivrigt kæmpe om ham. Mathias Velhaver fik, tør man sikkert antage, Støtte og Hjælp hos de evan-geliske Præster i Moskov, den lutherske Baltasar Fa-denrecht og den reformerte Hans Bulæus, der bl. A. synes at have skaffet ham de til hans Disputationer for-nødne Bøger ²⁾).

Fra omtrent 1575 høres der om en protestantisk Kirke i eller rettere ved Moskov, og efterhaanden blev der ikke alene en luthersk, men ogsaa en reformert Me-nighed, hver med sin Kirke. Men mod disse Kirker rejste

¹⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 183 flg.; A. Brückner: Die Europäisirung Ruslands, S. 267 flg.; do.: Peter der Grosse, S. 20—22, 197—201; C. V. Smith: Russisk Literaturhist. S. 5 flg.

²⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 319—20; Fechner: Chronik, II, S. 448—9, 514—15. — Da Valdemar Kristian i August 1645 staar i Begreb med at forlade Moskov, blev efter russiske Kilder en tysk Præst Ivan Ivanov — hvem er det? — af Strelitserne stanset i Bortkjørslen af en stor Kuffert med Bøger.

der sig en stærk Modstand. I 1638 indgav flere Hundrede Kjøbmænd i Moskov en Henvendelse til Zaren om, at de kjætterske Kirker maatte forsvinde fra de Steder, de stod paa, og da Henvendelsen i Begyndelsen af Fyrerne blev gjentagen, tog Gejstligheden den i sin Haand, hvad der førte til, at det den 4. Marts 1643 blev befaleet, at de protestantiske Kirker skulde afbrydes. Herover er der selvfølgelig opstaaet stor Bevægelse blandt Menighedens Medlemmer, og Maaneden efter indgav Zarens tre tyske Læger, Vendelin Sybelista, Johan Belov og Hartmann Gramann, et Bönskrift om Forbudets Ophævelse. Dette Skridt førte imidlertid ikke til noget Resultat, og Sagen syntes saaledes haabløs, da der i Juni Maaned skete et Omslag, ganske sikkert fremkaldt ved Peter Marselis, der paa denne Tid rejste frem og tilbage mellem Danmark og Rusland som Zarens Gesandt for at bringe Valdemar Kristian til Moskov. Og det er af Interesse at lægge Mærke til, at hans officielle Gesandt-Interesser her fuldstændigt falde sammen med hans private Interesser. Peter Marselis var reformeret og gift med den ovenfor nævnte Anna de Remonts Søster Dorothea Barnsley¹⁾.

Peter Marselis hørte til den i det 17. Aarhundrede over hele Norden saa bekjendte, mægtige Kjøbmandsslægt Marselis. Han var Søn af den fra Amsterdam til Hamburg dragne Gabriel Marselis den ældre, der var

¹⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg., 1656, S. 317—320; A. F. Büsching: Gesch. d. evang.-luther. Gemeinen im russ. Reiche, I, 1766, S. 1—7; II, 1767, S. 177—85, 199—200; Joach. Chr. Grot: Religionsfreiheit der Ausländer im russ. Reiche, I, 1797, S. 233 flg., 434; A. Brückner: Die Europäisirung Ruslands, 1888, S. 281; Fechner: Chronik, I, S. 89 flg., 225 flg., 246; Tsvjetajev: Protestantismen i Rusland.

Kristian IV's Faktor og Kommissarius i sidstnævnte By, og om hvem det hed som en Betegnelse af hans mærkelige Kjøbmands-Dristighed, at hvis han for at tjene ved sin Handel maatte gaa gennem Helvede, vilde han gjøre det og udsætte sig for at brænde sine Sejl derved. Denne Gabriel Marselis havde bl. A. drevet Forretninger paa Rusland og spillet en Rolle ved Filaret Nikititsch's Befrielse fra det polske Fangenskab (1618). Det er derfor naturligt, at Sönnen Peter tidligt fik gode Handelsprivilegier i Rusland, saaledes som det kan ses af hans i 1638 fornyede Privilegium, det tidligere var gaaet tilgrunde ved en Brand, og Aaret efter fik han sammen med den hollandske Resident i Moskov Andreas Vinius og den hollandske Kjøbmand Thielemann Lus Ackema Bjergværkerne og Støberierne i Tula, der skulde blive af en saa uhyre Betydning. Paa Grund af Faderens Forbindelser er det endelig let forklarligt, at han 1640 bliver Kristian IV's Resident i Moskov, skjönt det ser noget underligt ud, at den hollandske Kjøbmand David Rutz, der var det för ham, endnu lever mange Aar efter i Moskov. Ja endnu 1654 skriver Frederik III til Alexiej Michailovitsch om at ville hjælpe David Rutz til at faa, hvad hans Debitorer skyldte ham¹⁾.

Den hamburgske Kjøbmand Peter Marselis indtog herefter en anselig Stilling i Moskov, og da de russiske Gesandter i 1642 vendte hjem med uforrettet Sag fra

¹⁾ Se om Marselis J. A. Fridericia: Danm.'s ydre polit. Hist. II, S. 231--2, 317; Krist. IV's egenh. Breve 1636--40, S. 299; Fechner: Chronik, I, S. 191, 222, 223--4, 241. Peter Marselis er tilige Hertugen af Gottorps Faktor i Moskov, s. Philip Crusius: Idea pessimi calumniantis, Schleswig, 1642, Bl. D. — Se om David Rutz Fechner: Chronik, I, S. 198, 218, 221, 271; Rigsark. Russiske Akta 1631--1670, Fol. 132--3.

Danmark, hvor de officielt skulde have indledet Ægteskabet mellem Prinsesse Irene og Valdemar Kristian, faldt Tanken sikkert meget klogt paa at sende Peter Marselis. Han var imidlertid ikke uden Konkurrenter. Doktor Vendelin Sybelista, der paa den Tid havde Orlov fra sin Lægestilling hos Zaren, vilde gjerne have været Gesandt¹⁾. Marselis blev ham dog foretrukken, og Grunden hertil var muligvis den, at han alt stod i officielt Forhold til Kristian IV. Hvad det kom an paa, var jo at faa en Mand, som Kongen vilde skjænke sit Øre. Men derfor er der ogsaa noget vist Misligt i, at Marselis paa tog sig denne Sendelse, ved hvilken han udtrykkeligt fra bad sig at faa noget Hverv med Hensyn til, hvorvidt det skulde være en Betingelse for Ægteskabet eller ej, at Valdemar Kristian skulde gaa over til den græske Tro. Da han imidlertid skulde desavouere de tidligere Gesandter, der bestemt havde opstillet denne Betingelse, kan hans Stilling umuligt undgaa et vist tvetydigt Skjær.

Ikke lidt af Ansaret for det uheldige Bryllupstog falder herved paa Marselis. Med diplomatisk Dygtighed synes han at have faaet Opmærksomheden draget fra det personlige Spørgsmaal om Troen til Spørgsmaalet om Opførelsen af en Kirke, og det er interessant at se nogle Datoer fra den korte Tid, da han i Sommeren 1643 er i Moskov for at faa Svar paa de af Kristian IV stillede Spørgsmaal. Den 19. Juni har han Avdiens hos Zaren, den 20. Juni bestemmes det, at det paany skal tillades, at der opføres en protestantisk Kirke i Moskov, den 8. Juli har han anden Gang Avdiens hos Zaren, den 9. Juli udfærdiges dennes Svar til Kristian IV, hvori det

¹⁾ Tsvjetajev; Fechner: Chronik, I, S. 225.

forsikres, at andre Trosbekjendere have Kirker i Rusland, og den 13. Juli udgaar en Befaling om Opførelsen af den nævnte Kirke ¹⁾).

Det kunde herefter synes, at det, der væsentlig har interesseret Marselis, var, at Menighederne i Moskov paany fik Kirker, og at Forholdet til Valdemar Kristian først kom i anden Række. Det synes da ogsaa, som om denne i sin Samtale med Frantsbekov (ovfr. S. 285) er inde paa en Tvivl om, hvorledes Marselis' Stilling egentlig har været, og som et andet Fingerpeg kan det nævnes, at Gesandterne i deres officielle Relation gjøre den ganske mærkelige Meddelelse, at Marselis ved Avdiensen den 28. Januar 1644 vilde, at de skulde „opfølge“ Greven, „förend ganske udtalt var og om Krydskysnings Stadfæstelsen var meldt“. Efter Gesandternes Opfattelse var dette ganske utilstedeligt. Efterhaanden som Situationen i Moskov udviklede sig, synes Marselis, benyttet som han blev fra begge Sider²⁾, da ogsaa at være kommen i ubehagelige Stillinger; det forlyder endda to Gange i Breve til Haag fra den hollandske Resident i Danzig³⁾. Men i Længden stod han sig dog ypperligt. Han fik ikke alene som öjeblikkelig Lön dansk Adelsskab af Kristian IV og nye Bjergværksprivilegier af Michail Feodorovitsch, men da Valdemar Kristian rejste fra Moskov, anbefalede han Marselis til den nye Zars Bevaagenhed,

¹⁾ Tsvjetajev; Fechner: Chronik, S. 233 flg. — Efter Slange (Krist. IV's Hist. S. 1160) har Marselis paa Spørgsmaalet om Troen svaret, „at han ej kunde forsikre noget vist derom, dog mente han, at det vel fandt sig, naar Greven kom selv did, eftersom Zaren særdeles længtes derefter og elskede hans Person höjt“.

²⁾ Büsching, X, S. 240, 255, 267.

³⁾ Kronijk van het historisch genootschap te Utrecht, 1868, S. 714, 718.

og i den Proces med Vinius, som de nye Privilegier bragte ham, blev han støttet ved Anbefaling fra Kongen af Danmark, der rigtig nok nu hed Frederik III. Til Trods for, at Vinius stillede sig Russerne inødekommende nær, ja senere gik over til den græske Religion, sejrede Marselis dog i Sagen med ham¹). Der er ingen Tvivl om, at vi her staa overfor ikke alene en dygtig og energisk Mand, men ogsaa en klog, ja muligvis endog smagfuld Mand. Fra Haverne ved Gottorp bragte han, da han 1643 var i Danmark, Provencerosen til Rusland²).

Men medens Rosen trivedes i den russiske Jordbund, var det Samme ikke Tilfældet med Kongesönnen, som han samtidigt bragte til Zarens Rige, og hermed skulle vi gaa over til at se lidt nærmere paa Valdemar Kristians mere personlige Forhold under det lange, sorgelige Ophold i Moskov.

Det var livlige, unge Mennesker, der drog med ham fra Danmark, saa Rejsen er nok bleven tiltraadt i forventningsfuld Glæde. Æventyrene vinkede, og Greven har sikkert selv taget Del i Glæden; han skulde jo ægte en Prinsesse, være Fyrste af Jaroslav og Susdal med en betydelig aarlig Appanage og ingen Overmænd have i Riget uden Zaren og Zarens Sön. Men efterhaanden som han nærmede sig Rejsens Maal, er der muligvis kommet alvorligere Betragtninger frem. Det var jo efter Sigende nok saa meget af Hensyn til Kristian IV's Ønsker som af egen Lyst, at han havde sagt Ja til at blive Zarens Svigersön. Heller ikke for hans Rejsefæller havde Alt sikkert været lutter Glæde efter Ankomsten til Rus-

¹) Fechner: Chronik, I, S. 253, 266, 271; Rigsark. Russiske Akta 1631—1670, Fol. 139—140.

²) Fechner: Chronik, I, S. 243.

land. Man ser tydeligt, at de have set ned paa Russerne som et barbarisk Folk, og Resultatet har været en stærkere eller svagere Russerlede¹⁾, der har faaet saa meget større Raaderum, som det hurtigt viste sig, at Kristian IV's Dröm, der stod som Togets Hovedhjørnesten, var en Umulighed. Rusland vilde ikke af Hensyn til Danmark begynde Krig med Sverige, d. v. s. gjøre Indfald i Lifland²⁾. Men under disse Omstændigheder vilde det have været mere end mærkeligt, om Valdemar Kristian havde samtykket i at „forene sig i Troen med Zaren“. Fordringen herom, sagde han med Rette, krænkede de indgaaede Overenskomster, ligesom selve Handlingen var forbudt ham af hans Fader og stred imod hans Samvitthed, men han kunde sikkert have föjet til, at hans Længsel efter Hjemmet i sig var saa stærk, at den alene vilde afholde ham fra en saa bindende Handling. Allerede den 26. Februar 1644 meddelte han Zaren, at han ønskede at drage hjem og anmodede ham om at træffe de nødvendige Foranstaltninger til en hæderlig Tilbagerejse for ham, Gesandterne og deres hele Følge³⁾.

Noget Saadant var imidlertid ikke at opnaa, og Resultatet blev da, at de to Marskaller Adam Heinrich Pentz og Sivert Urne skulde rejse til Danmark for at meddele Kristian IV Sagerens Tilstand. De rejste den

¹⁾ Hist. Tdskr. 4. R., VI, S. 124.

²⁾ Se Vladislavs IV's ndfr. trykte Brev og Kronijk van het histor. Genootschap te Utrecht, 1868, S. 713. Det tør sikkert antages, at Valdemar Kristian strax efter sin Ankomst til Moskov har lagt Vægt paa en russisk Optræden mod Sverige. I sit Brev af Jan. 1644, hvori Kristian IV giver Meddelelse om Svenskernes Overfald paa Danmark, siger han, at det var godt, om der kunde findes Midler mod slige urolige Naboer (Rigsark. Russiske Akta 1631—70, Fol. 93—95).

³⁾ Büsching, X, S. 225.

26. Marts. Men allerede den 24. Marts bleve alle Vagter der, hvor de Danske boede, forstærkede, som det sagdes for at vaage over dem i Anledning af det ved Maria Forkyndelsesfest forøgede religiøse Liv i Byen, men i Virkeligheden for at paase, at Valdemar Kristian ikke paa en eller anden Maade sneg sig bort med Marskallerne, hvis Bagage paa den smaaligste Maade blev gjen-nemsøgt. I det Hele stillede man sig fra russisk Side i høj Grad uvilligt overfor deres Afrejse og gav dem en saa ringe Rejsepenge, at det under andre Omstændig-heder vilde være bleven betragtet som en grov Fornær-melse ¹⁾.

Efter deres Afrejse skulde man have troet, at den strenge Bevogtning var ophørt, men man vedblev at paase, at de Danske, der boede ude i Byen, ikke uden Tilladelse kunde forlade deres Bolig og da kun i Følge med en Strelits ²⁾, hvad der var en uhyre Gene. Og i den Anledning skrev da Valdemar Kristian den 8. April, som følger, til Zaren:

¹⁾ Büsching, X, S. 225—6; den 19. April kom Marskallerne til Varshov (Hist. Tidskr. 4. R., VI, S. 124).

²⁾ Büsching, X, S. 226; Moscovit. Tijdingen, Extract schrijven uyt de Schanse te Nyen, Haag, 1644. — Det var kun Valdemar Kristian, der med de til hans Opvartning nødvendige Folk boede i Kreml, Gesandterne med det øvrige Følge boede i Byen nærmest udenfor Kreml, Kitaigorod. Paa Moskovkortet i Fechners Chronik findes i denne Bydel en forhenværende Gesandt-skabs-Gaard (jfr. samme Skr. I, S. 220). Paa det anf. St. hos Büsching tales imidlertid paa en saadan Maade om „den persiske Gaard“, at det kan være den, de Danske boede i, og Tsvjetajev (Protestantismen i Rusland S. 357) taler om Ivan Gramotins Gaard som den, i hvilken danske Gesandter sædvanligt indkvarteredes, i den fik „Grev“ Slakov Logis anvist. Alle Danske kunde dog ikke bo i den paagjældende Gaard, hvilken denne nu end var; en Del af dem boede spredt og havde Kostpenge (Büsching, X, S. 246).

Durchleüchtigster, Groszmächtigster Groszer Herr Czar vndt Groszfürst Michael Feodorowitz, Aller Reuszen Selbsterhalter vndt vieler Anderen Herschafften Herr vndt Herscher.

Nachdem wir verwichener tag mit schmertzen vernehmen müszen, dasz vnsere Völcker eine geräume Zeit dermaszen eingesperret gehalten worden, dasz weder wir dienste von Ihnen haben noch Sie dasz Ihrige zu Ihrer nothurff nicht verrichten können, ohn angesehen dasz Sie drüber mit vielen hönischen worten angefahren vnd hunger leiden müszen, in dem Ihnen in ihre Herberge zu gehen auch dasz, wasz von vnsz Ihnen anbefohlen zu verrichten, mit nichten gestattet vnd also mit vns vmbgangen, alsz wenn Wir vnd vnsere leute nicht freunde besondern feinde weren, haben Ewer. Czar May^{tt} wir solches hiemit zn verstehen geben wollen, dasz selbes vns sehr befrembdet, zumahlen da wir nicht gewust, ob solches ausz befehlig Ihr Czar. Maj. geschehen vnd in solchem fall müszen Wir alles wolgethan heiszen, maszen Ewer Czar. Maj. alles zu thun gute macht haben. Solte aber ohne vorwiszen Ewer Czar. May^{tt} vber Vnsz vnd Vnsere Völcker solches ergangen seyn, würde Ihr Königl. May^{tt} vnser Hertzgeliebten Herrn Vater vnd Wir es nicht für einen geringen Schimpff zu achten haben, welches weder Ihre königl. May^{tt} noch wir nicht verdienet zu haben vermeinen. Vnd vmbdeszwillen bitten Ewer Czar. Maj. wolle geruhen Schriftliche nachricht davon mitzuthailen, damit wir wissen mögen, weszen Wir vnsz zu versehen vnd wie wir Vnsz ferner achten müszen. Befehlen Ew. Czar. Maj. Göttlichen Schutz vnd getrösten Vnsz Ihrer Czarischen guten Antwort. Moschow den 8 Aprilis Anno 1644. ¹⁾

Ewre Czar. May. freundwilliger
allzeit

Waldemar Christiann.

¹⁾ BÜSCHING (X, S. 226) gjør fejlagtigt Brevets Dato til den 7. April, og af andre Datofejl i Beretningen hos ham skal her følgende noteres. S. 224, L. 20 f. o. er den 6. Februar ganske sikkert en urigtig Dato, den 16. Februar vilde passe bedre. — S. 237, L. 4 f. n. maa 19. Februar utvivlsomt rettes til 19. Oktober. — S. 255,

Herefter blev Vagten stiltiende trukken bort, men der kom intet undskyldende Svar, og i det Hele var det de Danske vanskeligt at faa Svar paa deres Henvendelser til de russiske Auctoriteter. Efter Gesandternes Beretning blev Begjæringen om at maatte rejse fornyet den 15. April og den 5. Maj, og der blev atter og atter forhørt, om der ikke var noget Svar, men der var intet og kom intet, medens der næsten daglig blev lovet Valdemar Kristian Guld og grønne Skove, blot han vilde lade sig døbe. Da skriver han, vistnok den 9. Maj, nedenstaaende Brev formentlig til den Bojar Jurij Andrejevitsch Sitskij, der modtog ham ved Rigets Grænse, og som synes at have været ham velsindet:

Weilen ihr Von ihr Zar. May. auff dem wege hierher, Vndt so lange ich alhier in Muschou bin gewesen, seit befohlen worden bei mir zu sein, so habe ich itzunder nit Vnterlassen wollen euch mit diesem brive zu begrüßen Vndt euch güte nacht wünschen, bedancke euch vor alle ere, so ihr mir erweisen habt, welches ich höchlich rechnen(?) werde, verwunderen aber werdet ihr euch nit, das ich die resolution genommen, sintmahl euch als ein reichsratt alles bewust ist, Die vornemste ursache aber ist diese gewesen, man hat mir nit weck lassen wollen, vndt zu halten, was man mit p a c t e n gelobet hat, das hat man auch nit thun wollen, so hab ich also müssen von zweien bösen das beste erwelen. Vndt habe also die resolution genommen Von hier heimlich weck zu reisen, hiermitt will ich euch Gott befohlen haben. Actum Muschou Anno 1644 Den May

Waldemar Christiann.

L. 7 f. o. maa den 9. Juni formentlig rettes til den 9. Maj. — S. 276, L. 4 f. n. er den 26. Oktober en fuldstændig urigtig Dato den 16. September eller saa omtrent maa være rigtigere.

Som det heraf vil ses, vil Greven hugge den Knude over, han ikke kan løse. Han vil flygte, men han gjør det ikke uden at rette en Tak til den, han føler sig takskyldig overfor. Forsøget paa at undkomme mislykkes imidlertid, og det er nu ganske karakteristisk, at Beretningen i Büschings Magasin, der maa skrive sig fra Grevens Sekretariat, kun nævner denne Begivenhed i Korthed. Det hedder saaledes: „Hans grevelige Naade havde resolveret sig til at flygte, og den 9. Maj i Nattens 2den Time forsøgte han at effektuere sin Resolution, men i den Tverske Port blev han stanset af nogle drukne Strelitser, der samme Dag celebrerede St. Nikolajs Fest med rundelig Drik. Derpaa blev der af Storfyrsten givet Ordre til, at ingen af Hans grevelige Naades Folk herefter maatte lades udenfor den hvide Mur, og at ingen Beboer af den tyske Forstad under Tab af Liv og Gods maatte omgaas med dem. Ja der paafølgte saadanne Voldshandlinger, at det maa vække Forundring“¹⁾.

Heraf faar man ikke Meget at vide. Men i Gesandternes Beretning faas nogle yderligere Oplysninger. I Meddelelsen om en Raadslagning den 19. Maj mellem

¹⁾ Büsching, X, S. 227—8. — Datidens Moskov var delt i en Række muromgivne Bydele eller, om man vil, Byer. Strax udenfor Kremls hellige Port laa Kitaigorod og uden om Kreml og Kitai-gorod Zargorod eller Belgorod, der omgaves af den hvide Mur (s. L. Engelstoft og J. Møller: Histor. Kalender, I, 1814, S. 123, 124). En af Portene i denne Mur var den Tverske Port. Naar man nu fra Kremls hellige Port gaar tilvenstre over den røde Plads, nedad Tverskaja og saa følger denne Gade, til den skæres af Tverskoi Bulevard, d. v. s. til Pushkins Statue, er man paa det Sted, hvor den Tverske Port stod. Dette ses tydeligt ved en Sammenligning mellem et Nutidskort over Moskov og det Kort over Byen, som findes hos Olearius; til dette og til hans mange Billeder henvises de Læsere, som kunne ønske at faa et Begreb om, hvorledes Datidens Moskov saa ud.

Gesandterne og nogle af Zarens Bojarer hedder det nemlig: „Hans Zariske Majestæt lod Gesandterne sige, at Hans fyrstelige Naade den 9. Maj, den tredje Time i Natten, var kommen til den Tverske Port med sine Folk til Hest og (til) Fods, og som med Magt vilde ud af Porten, to derover bleve ihjelslagne og otte forvundne. Hans Zar. Majestæt havde Knes Jörgen [d. e. Jurij Andrejevitsch Sitskij] om anden Dag, samme Tumult anlangendes, til Hans fyrstelige Naade skikket, som da sagde, at han Intet deraf var bevidst, men at hans Folk det gjort havde. Dagen derefter, da Knes Jörgen igjen til Hans fyrstelige Naade blev skikket at have Straf over dem¹⁾, som Gjerningen gjort havde, sagde Hans fyrstelige Naade, at han selv personlig havde ihjelstukket dem, som døde vare, og at han havde haft i Sinde uden Afsked hemmelig at bortrejse. Derover forundrede Hans Zariske Majestæt sig, at Hans fyrstelige Naade saadan en slem Gjerning vilde begaa, som en privat Person ilde anstod, meget mindre en Herre og Fyrste. Hans fyrstelige Naade skulde ikke (have) forandret sine Ord, men (være) bleven ved Sandhed, saa skulde Hans Zar. Majestæt have dulgt med ham, at slig en Gjerning ikke skulde (være) kommen for en Dag. Hans fyrstelige Naade var i al Venlighed og Fortrolighed hidkommen, Hans Zar. Majestæt havde ikke troet Hans fyrstelige Naade til, at han slig Tumult og Uenighed skulde have

¹⁾ Greven og Gesandterne havde egen Jurisdiktion over deres Folk. Da Zaren den 17. September 1644 spiste hos Greven, gik han „som Bevis paa gjensidig god Affektion“ i Forhön for nogle af Valdemar Kristians Lakejer, som paa Grund af Opsætsighed imod deres Foresatte sade i Fængsel og vare dönte til Doden (Büsching, X, S. 236).

begyndt. Dertil havde Gesandterne (til) Peter Marselium sagt og truet, at dersom Hans Zar. Majestæt ikke vilde dem bortlade, da vilde de lade en evig Ihu-kommelse efter dem, lod de endskjönt deres Liv derover, da skulde deres Blod vel i sin Tid blive hævet.“

„Gesandterne svarede, at hvad den Parlemeute sig belangede, da gjorde det dem hjærtelig ondt, at saadant var sket, og (at) de aldrig havde været i Raad og Daad (om) saadan en Gjerning (at) anstifte. Havde Hans fyrstelige Naades Folk forset sig, da tvivledes ikke paa, at han jo dem vel straffede, og dersom vore Folk imod dem have sig forset, da skulle vi og tilbørlig dem lade straffe. Hvad sig belangede de Ord, de til Marselio skulde have sagt, havde de aldrig nævnt eller tænkt de Ord i de Maader, som Marselius dem havde forebragt, men saaledes sagt, at dersom Hans Zar. Majestæt dem imod deres Vilje, sit eget Løfte og alle Potentaters Maner vilde forholde, da nødes de at sætte sig paa deres Heste og ride herfra; dersom dem nogen Gevalt da vederfares, da vare de nødte til at værge dem. De haabedes ikke, at det skete, mens om saa skete, da vilde det vist fortryde Hans kgl. Majestæt. Dette var vores Ord, eftersom det er ingensteds Maner at holde Gesandter op imod deres Vilje, besynderlig naar de Intet videre kan udrette eller forrette, som vi daglig forfare.“

Som det heraf ses, havde Gesandterne Intet vidst om Grevens Flugtforsøg hin Nat, men de dadlede det ikke; de kunde godt tænke dem, at de selv en Dag satte dem paa deres Heste og søgte at ride fra Moskov. Men Greven er ikke ganske stilfærdig, selvanden, bleven stanset af nogle drukne Strelitser. Der stod tværtimod en hel Fægtning, i hvilken der blev baade dræbt og

saaret, og efter russiske Kilder har Sammenhængen været følgende. Kl. 3 om Natten kom Valdemar Kristian til den Tverske Port med 15 Mand, og da man vægrede sig ved at lade ham passere, forsøgte han at forcere Gjennemgangen. Det kom herved til Haandgemæng, i hvilket Flere saaredes, og under hvilket der kom Forstærkning til paa begge Sider. Efter en heftig Kamp, i hvilken Greven blev stærkt slaaet, maatte de Danske trække sig tilbage, men da de kom i Nærheden af Prinsens Bolig, fik de ved hans Foranledning atter Forstærkning. Der begyndte en ny Kamp, i hvilken de Danske dræbte Een, saaredes sex og tilbagetog en Fange, som Strelitserne havde gjort ved den Tverske Port¹⁾.

I og for sig var det nu ikke noget saa Forfærdeligt, der var sket. Overfald med endog dødelig Udgang hørte til, hvad der dagligdags skete i Moskov²⁾. Men der blev, som ovenfor nævnt, ikke ved denne Lejlighed gaaet lemfældigt frem. Den i April ophævede strenge Bevogtning blev indført paany, de Danske bleve behandlete som mistænkelige Fanger, og det er som et dybt, dybt Hjertesuk, naar Valdemar Kristian den 11. Maj i en Samtale afbryder den vistnok til Ro formanende Marselis med at sige: „Du har godt ved at tale, Du har hjemme her; Hjertet græder ikke i Dig, som i mig. Blot man dog vilde knække Halsen paa os alle.“ Men han undlod ikke at føje til, at fordi Sagen denne Gang var mislykkedes, var den ikke opgiven. Han vilde igjen forsøge og saa til Fordel for sin Flugt slaa enhver Mod-

¹⁾ Tsvjetajev; Fechner: Chronik, I, S. 256.

²⁾ Olearius: Moskovit. Reise, 2. Udg. 1656, S. 200 jfr. G. L. Grove: Rasmus Æreboes Avtobiografi, S. 104. 137.

stand til Jorden; lykkedes det ikke, vidste han, hvad han vilde.

Denne Samtale blev af Marselis indberettet til Zaren, ti der laa i den ligesom en Hentydning til en saa fortvivlet Udvej som at ville tage sig selv af Dage. Frygten for noget saadant har dog muligvis været helt ugrundet. Et af Greven en af de sidste Dage i Juli Maaned paatænkt nyt Flugtforsøg blev røbet og umuliggjort, uden at der meldes om nogetsomhelst uhyggeligt Efterspil¹⁾. Men derfor var og blev dog Hjemrejsen Grevens stadige Tanke. Ikke 14 Dage efter Kampen i den Tverske Port sender han Zaren følgende Brev:

Durchleuchtigster, Grossmächtigster, Grosser Herr Czar vndt Grosz Fürst Michael Feodorowitz Aller Reuszen Selbst Erhalter vndt Vieler anderen Landen vndt Herrschafften Herr vndt Herrscher.

Dasz Ew. Czar. Maj. entlich auff sovielfältiges Vnsere inständiges Anhalten Sich erklären wollen Vnsz vndt Ihrer Königl. May. Vnsers herzgeliebten Herren Vaters Herren Gesanten zu erlaszen, ist Vnsz lieb zu vernemen gewesen, Solte Vnsz aber vmb desto mehr angenehm gewesen sein, wenn die Zeit vndt der tag Nahmentlich benennet Vnsz beyderseits vndt Vnsere Völkern hätte anlasz geben mögen Sich zur Reise fertig zu machen, können vndt wollem doch nictes desto minder gerne eine Woche in gedult stehen vndt nicht zweifeln, Es werde der Allgütige Gott Ew. Czar. Maj. Herz weiter dergestalt regiren, dasz dieselbe Vnsz vndt Vnsers Herren Vaters Ihr. Königl. May. Herren Gesanten ohn länger vergebliches auffhalten dermaszen erlassen, Wie Wir Vnzehlich oft sowol mundtlich alsz schriftlich begehret haben. Gott weisz es, wie schmerzlich sehr wir bedawren, dasz Wir Vnsere Zeit vndt Junge Jahre alhie in solcher gestalt fast

¹⁾ Fechner: Chronik, I, S. 256—7, 258.

Vnnützo hinbringen müssen Vndt dieselbe mit Vnseren Leuten bey itzigen läuffen nicht anwenden mögen, Ihrer Königl. May. vndt dero Königreichen vndt landen zum besten, denen Wir sonst grosze dienste thun könnten, wenn Wir schon längst erlassen itzo kegenwertig weren, Wie Ew. Czar. Maj. solches vernünfftig wol erachten mögen, Vndt wir wissen gewisz, Es hätte Ew. Czar. Maj. Unserm Herren Vater Ihr Königl. May. Ihrem Nachbare, Freundt vndt Brudern keine gröszere Freundschaft zubezeigen Ihrer Czarischen wolgewogenheit gegen Ihr. königl. May. erweisen können, alsz, da Ihr in Sin(n)e kommen wieder die aufgerichteten vndt geschlossene pecten Vnsz anzumuthen, dasz Wir für unns schändtliche Sache halten vndt deszwegen in äwigkeit nicht vollbringen werden, Vndt nach Verweigerung deszen von Vnsz dasz ganze hohe werck Lieber vmbzustoszen, solches Vnmöglich geschüzet, dasz Sie Uns zur stunde mit den Herren Abgesanten erlaszen vndt Vnserm Herrn Vaters wieder heim gesandt hätten, So wäre in mittelst Ihre Czar. Maj. Vieler molestien vndt Vnkosten, welche Sie Vnser vndt Vnser Leute halber nun eine geräume Zeit gehabt vndt tragen müssen, Vberhoben gewesen Vndt Vnser Herr Vater Ihr königl. May. von Vns bedienet worden. Damit nun aber jenes weiter möge verhütet, dieses aber erster tage befördert werden, Begelren wir nochmahlen hiemit bitlich Es wolle Ew. Czar. Maj. in betracht Vnser Vnbewegligkeit in Religions sachen vndt der vnmöglichkeit des groszen wercks ohne weitere Verlängerung des auffhaltens Vnsz vndt die Herrn Gesanten neben allen Vnsern Leuten zu Vnserm Heren Vater vndt König erste Zeit ablaszen vndt in nicht über eine Woche, die Wir Ew. Czar. Maj. zu ähren vndt gefallen noch gerne auszdulden wollen, Verzögern. Befehlen Ew. Czar. Maj. in Gottes Schutz zu langen gesunden Jahren vndt erwarten derselben guten resolution.

Moschow den 21. May A° 1644.

E. Zar. May. dienstwilliger
allzeit

Waldemar Christiann.

Der er noget Ungt og Livligt men ogsaa Heftigt og Uformelt over denne Skrivelse. Den som Betingelse for Ægteskabet opstillede Overgang til den græske Religion er noget Skammeligt, som han ikke vil inklade sig paa, han vil hjem og staa ved sin Faders Side i Kampen med Sverige („bey itzigen Läufen“), og den længste Tid, han vil give Zaren til at bestemme Hjemrejsens Dag, er en Uge. Valdemar Kristian er synlig opmuntret ved en den 19. Maj fremkommen mundtlig Meddelelse om, at Zaren var sindet at lade ham og Gesandterne drage hjem, kun Dagen for Afrejsen var endnu ikke fastsat¹⁾. Det Hele var imidlertid kun en ny Skuffelse. Ugen blev til Maaneder, og Afrejsen blev endda ikke bestemt. Svaret, han fik, synes udelukkende at have været Patriarkens ovenfor nævnte 48 Favne lange Skrivelse.

Otte Dage efter at Brevet var skrevet, skete der dog Noget. Gesandternes Relation meddeler, at der den 29. Maj kom en Enspænder med Breve fra Marskal Pentz, der, som ovenfor nævnt, sammen med Sivert Urne var rejst fra Moskov den 26. Marts. Men disse Breve, der maa være afsendte, inden Pentz naaede Danmark, synes ikke at have haft nogen Betydning. De have muligvis kun meldt, at de i Varshov havde paakaldt Kong Vladislavs' Hjælp²⁾. Det var et Brev fra Kristian IV, man længtes efter. Men et saadant udeblev stadigt, og der synes da at være kommet en Plan op om, at den ene af Gesandterne, nemlig Sten Bille, skulde rejse hjem for at skaffe Oplysning. Men herimod protesterede Oluf Parsberg. Gesandterne skulde følges ad.

¹⁾ Büsching, X, S. 228.

²⁾ Hist. Tdskr. 4. R. VI, S. 124.

Og imod at begge Gesandterne rejste, protesterede igjen Valdemar Kristian. Han vilde ikke lades alene tilbage, saaledes som det tydeligt fremgaar af efterfølgende Brev af 3. Juli 1644:

Durchleuchtigster, Groszmächtigster, Groszer Herr Czar vndt Groszfürst Michael Feodorowitz Aller Reuszen Selbst Erhalter vndt Vieler Anderen Landen vndt Herrschafften Herr vndt Herrscher.

Weil Wir Prinz Waldemar Christian endtlich nach begehren Ew. Czar. Maj. vnnndt wieder Vnsern Willen Vnsz müszen belieben laszen hiezubleiben, bis Ew. Czar. Maj. durch dero Gesanten nachricht Von Vnsern Herrn Vater Ihr. königl. Maj. eingeholet vndt für rathsamb befinden Zugleich einen von Ihr. Königl. Maj. Herrn Gesanten hinaus zu Vnsern Herrn Vatern abzusenden, Vndt wir inmittelst Vernemen, dasz Ihr. Königl. Maj. Vnsers Herzgeliebten Lieben Herrn Vatern Eltester Herr Gesanter der Herr Oloff Parsberg da wieder protestiret vndt suche solche des Andern Gesanten Auszendung zuverhindern, Auch angehalten dasz hinauszureisen ihme auch möge vergönnet sein, vndt solches von Ew. Czar. Maj. Vnsz zu Groszen nachtheil Vieleicht bewilliget; Als haben Ew. Czar. Maj. Wir hiemit anzeige thun wollen, im fall die Herrn Abgesanten beyderseits in Vergeszen stellen wolten, zu wasz ende vndt mit was befehl Sie von Ihr. Königl. May. ausz- vndt hieher gesandt Vndt dahero Sich Vnterfangen hinaus zu reisen vnnndt Ew. Czar. Maj. Ihnen solches erlauben würde, dasz wir in dasselbe mit nichten werden einwilligen in betrachtung, dasz die Herren Gesanten von Ihr. königl. Maj. mit Vnsz heraus gekommen, dasz Sie der Unserethalben gemacheten vndt mit Brieff vnnndt Siegeln Confirmirten pecten fernerer bestätigung durch das Creutzkuszes vndt Körperlichen eydt solten beywohnen Vnnndt darauff desz groszen Werckes Vollenführung befördern nicht aber blosz allein Vnsz heraus zu führen vnnndt zu hinterlaszen olngachtet der Groszen Sachen, wie es damit ablauffen möchte, Gebüeret Ihnen demnach Ihr. Königl. May. befehl nachzukommen Vnnndt

bey Vnmöglichkeit der Groszen Sachen daran zu arbeiten, dasz Vnsere erlassung befördert vndt wir mit Ihnen zu Vnserrn Herrn Vatern Ihr. Königl. Maj. wieder kommen mögen, wollen Sie sonsten Ihrer Instruction gemäsz Sich Verhalten vndt dasz thun, was Ihro pflichtschuldigkeit erfordere.

Soviel haben Ew. Czar. Maj. Wir zur nachricht von Vnserer meinung entdecken wollen vndt befehlen dieselbe Ew. Czar. Maj. Göttlichen Schutz.

Moschou d. 3. Julij Anno 1644.

E. Zar. May. freundtwilliger
allzeit

Waldemar Christiann.

Dermed var imidlertid Planen ikke opgiven. Det fremgaar nemlig af en Skrivelse af 16. Juli s. A. fra Gesandterne til Zaren, at de vedblivende gjerne vilde rejse. I denne Skrivelse gjøre de bl. A. opmærksom paa det Ørkesløse for dem ved at ligge ledige i Moskov. Efter deres Instrux havde de Intet at forhandle, saa længe Bryllupet ikke havde fundet Sted, og det havde det jo lange Udsigter med. Men imedens opløb Lønner for alle til det danske Tog knyttede Personer, ligesom deres Klæder unyttigt sledes, og endelig maatte de af Gesandterne med Hofjunker Ulfeldt for „over 16 Uger siden“ (altsaa vistnok sammen med Pentz og Urne) affærdigede Breve være „optagne tilskibs“ af Svenskerne i Stettin, Stralsund eller Rostock, siden der intet Svar var kommet, og saa hedder det tilsidst: „Dersom Hs. Czar. Maj. begjærer det, da vil vi heller drage hjem og lade forandre Instruktionen og paa gode Tro og Love tilsige at hidkomme igjen, om kgl. Majestæt, vores naadigste Herre og Konge, det tilsteder.“ Men forøvrigt var heller ikke denne Skrivelse uden Braad, dertil var Opholdet altfor personligt trykkende. Gesandterne udtale deres For-

undring over, at Hs. Zar. Majestæt opholdt dem saa længe „imod al Ret og al Lands kristelige Brug“, idet de tilføje, at „skulde denne Maner bruges, da kan aldrig nogen Herre og Potentat noget med hinanden ved Gesandter forrette“.

Gesandterne kom imidlertid ikke til at rejse¹⁾. Man beholdt dem i Moskov, hvad der forsaavidt er mærkeligt nok, som der, i alt Fald noget senere, fra russisk Side synes at være Planer oppe om helt at isolere Valdemar Kristian. Hvem af Følget der vilde, skulde have Lov til at rejse hjem, og de, der ikke vilde, skulde sendes til Sibirien²⁾. Og samtidigt gjærede der ogsaa en anden Plan, nemlig at sende et russisk Gesandtskab til Danmark for at hente Kristian IV's Indvilligelse i, at Valdemar Kristian lod sig døbe. Man søgte en Tid at faa Grevens Kammerjunker venligt stemt for denne Plan, saaledes at man i Danmark kunde vente hans Bistand³⁾. Ingen af Delene skete imidlertid. Alt gik sin vante, trøstesløse Gang; der kom mørke Dage med tunge Sammenstød.

Allerede den 2. Maj 1644 var der efter Tsvjetajev ført Klage af Vagten ved den Frolovske Port, ogsaa en Port i den hvide Mur, over at nogle af Valdemar Kristians Følge havde vist gudsbespottelig Opførsel mod det hellige Billede over Porten. Og af lignende Sammenstød har der muligvis været flere, ti selv en rent passiv Hold-

¹⁾ Derimod blev Peter Redtz sendt til Danmark med Breve, og den 1. Oktober 1644 nævner Kristian IV, at Oluf Parsbergs Tjener ogsaa er kommen med et Brev (Krist. IV's egenh. Breve 1641—44, S. 504; Slange: Krist. IV's Hist., S. 1289).

²⁾ Büsching, X, S. 248—9, 254, 255, 258, 266.

³⁾ Büsching, X, S. 250, 266.

ning kan have vakt Anstød, den russiske Billeddyrkelse var de Danske fremmed; men til Haandgribeligheder i den Anledning synes det ikke at være kommet. Det er i det Hele først efter det skarpe Møde sidst i December 1644 mellem Valdemar Kristian og Zaren, at vi høre om Overfald paa de Danske. Men nu komme de ogsaa temmelig hyppigt.

Den 28. Januar 1645 klagede Gesandterne til deres Pristaver over, at Strelitserne slog deres Folk paa Gaden og samtidigt lydeligt udskjældte dem, i Vrede over at de ikke kunde blive „de Hunde, Horeunger og Ukristne kvit, for hvis Skyld de havde saa stor Umage“. Og det blev ikke derved. Den 27. Februar kom der en Afdeling danske Kosakker til Moskov, og de begyndte strax at overfalde nogle af Valdemar Kristians Følge. Ja den 2. Marts dræbte de to Danske og skamslog en tredje, i hvilken Anledning Greven vilde flytte fra Slottet ned til sine Landsmænd i Byen „for at dø med dem med beredvilligt Sind og Mod“. Selvfølgelig fik han ikke Lov dertil, og Følgen blev nærmest, at de Danske altid fremtidigt færdedes i bevæbnede Fløkke; der kom en forstærket Vagt af Strelitser ved Grevens Bolig. Den 2. Marts havde en Del af de Danske nede i Byen været paa Slottet hos Valdemar Kristian for at høre en Prædiken. Ved deres Tilbagemarch ledsagedes de „af nogle Tusinde Mennesker“, men saa længe de færdedes sammen, skete Intet, Overfaldet kom først, da tre af dem for sig skulde begive sig til deres Logis. Grevens Klage førte ikke til Andet, end at det efter nogen Tids Forløb blev ham tilbudt at sende sin Marskal og Overskjænk til en Inkquisition, ved hvilken de Skyldige skulde udfindes. Men han sendte dem ikke. De tyske Kjøbmænd

lod ham nemlig vide, at man tænkte paa at rydde dem af Vejen; vare de og flere af Grevens højere Embedsmænd først borte, haabede man paa, at han vilde falde tilføje i Religionsspørgsmaalet¹⁾.

Der høres herefter Intet om, at Nogen blev straffet, men derimod kom de donske Kosakker hurtigt fra Byen, uden at Overfaldene dog derved ophørte. I Juli Maaned klages der igjen over saadanne²⁾. Selvfølgelig kunde saavel disse som de tidligere Sammenstød være tilfældigt fremkaldte ved den naturlige Antipati, der var tilstede mellem Russerne og de Fremmede, men der kan dog ogsaa ligge bestemte Tanker bagved dem, og et Fingerpeg er det maaske, at da Kosakkerne den 28. Februar 1645 gik voldsomt frem, kom de vel beskjenkede fra den Feodor Ivanovitsch Tschereemetjev³⁾, der stod Fadder til den ovenfor nævnte „Greve“ Slakov ved hans Overgang til den græske Religion, og i hvis Familie denne muligvis med Sverige allierede Greve fandt en Brud.

Som vi ovenfor hørte, ventede de Danske med Længsel paa Bud og Brev fra Danmark, Marskallerne Pentz og Urne og sammen med dem formentlig Hofjunker Ulfeldt vare dragne fra Moskov sidst i Marts 1644, Peter Redtz og en af Oluf Parsbergs Tjenere vare senere sendt efter, men der kom stadig intet Budskab. Saa begjærede Gesandterne, som de fortælle i deres Relation, den 12. Oktober Pas for to af deres Tjenere, men de fik Afslag, og Afslaget motiveredes derved, at Zaren havde afslaaet Valdemar Kristian et lignende Andragende. Men da kom

¹⁾ Büsching, X, S. 245—48.

²⁾ Büsching, X, S. 268.

³⁾ Büsching, X, S. 246, jfr. S. 244—5.

endelig den 17. November, og paa den Dag vendte Marskal Pentz tilbage til Moskov med endog to Missiver fra Kristian IV til Zaren, rigtignok af meget forskjellig Dato, nemlig af 26. Juni og 22. Avgust¹⁾. Det var da ogsaa kun det sidste Brev, han selv direkte medbragte fra Danmark, det andet havde han faaet til videre Befordring i Polen, hvor den, der skulde have bragt det til Moskov, havde efterladt det, da han, som det hedder i Gesandternes Relation, „for anden vigtig Aarsags Skyld blev kaldet tilbage“²⁾.

Mærkeligt nok synes der herefter ikke at have været nogen overvættets stor Iver i Danmark for at bringe de Fangne i Moskov Breve fra Hjemmet, og de to Breve,

¹⁾ Büsching, X, S. 238. — Den 14. September 1644 fik han i Kjøbenhavn efter Rentemesterregnskaberne 125 Rd. til Fortæring for sig og sine Folk, „midlertid han herudi Byen haver forvagtet efter Afskeden“. — De to af ham til Moskov bragte Breve findes i Rigsark., Russiske Akta, 1631—70, Fol. 95—97.

²⁾ Den, der skulde bringe det, var Nickel Helmer Kock (Russ. Akta, 1631—70, Fol. 95), der kort før var kommen hjem med et Brev til Kristian IV fra den polske Konge, dateret Varshov den 5. Maj (d. e. den 25. April) 1644, hvori „nobilis Nicolaus Koch“ mærkeligt nok omtales som „nuper in Moscoviam missus“ (Rigsark., Polen A, Krist. IV's Brevvexel med det polske Kongehus 1632—47). Kristian IV's dygtige Kjøbmand, Skipper og Toldvisitør var en gammel Ruslandsfarer. 1636 var han bleven brugt til at føre Hertug Hans' dødelige Levninger fra Moskov til Danmark (Russ. Akta 1631—1670, Fol. 46—47, 58); fra Juli til December 1639 foretager han en anden Rejse til Moskov (Rigsark., Rusland C, Legationsregnskaber 1602—1659), og i Juni 1641 taler Kristian IV om „den moskovitiske Post, som Nickel Kock førte henad Narva“ (Egenh. Breve 1641—44, S. 93). Hvad der berettes om, at han har opholdt sig i Moskov sammen med Valdemar Kristian og fulgt hjem med ham over Varshov og Hamburg (Giessing: Ny Saml. af Jubellærere, II, 2, 1783, S. 276—80), maa betragtes som uhjemlet. — Se forøvrigt om ham i Krist. IV's egenh. Breve, 1632—35, S. 165—7.

som Pentz bragte, vare ikke af nogen sær indgribende Betydning. Kristian IV, hedder det i det første, har med Forundring hørt, at der imod Forventning sker adskilligt Ophold og indvendes ny optænkte Prætexter imod den klare Mening af, hvad Zaren har lovet og tilsagt. Det falder Kongen fremmed, at dette i ringeste Maade skulde blive diffikulteret eller retrakteret. Men er det Meningen, at det Lovede ikke skal holdes, da bör det tillades Valdemar Kristian at vende hjem, og det vilde være i Alverden uhørt, om Sligt ikke blev bevilget. Först i det andet Brev kommer Kongen ind paa, at der bruges allehaande Middel og Anslag mod Greven, „hvorledes han sin Religion at forandre kunde blive overtalt og slet igjen paany lade sig omdøbe“, og herved kommer der noget Harmfuldt ind i Kongens Sprog. Hvad skal Verden dömmе, siger han, „dersom Tro og Love og fuldkomment oprettede Afskeder saaledes forglemmes og kasseres, og hvorledes skulle enten Vi eller nogen anden Nation sig herefter kunne forlade til Noget, som med Eders Kjærlighed [d. e. Zaren] kunde vorde trakteret eller forhandlet, og hvad Eftertale skal det hos den ganske Posteritet foraarsage, om Eders Kjærlighed skulde befindes imod lovlig og fuldkommelig skriftlig Forhandling at have handlet og procederet? Som i det forrige Brev forlanger Kongen tilsidst, at enten skal Bryllupet fuldbyrdes, eller ogsaa skal Greven vende hjem.

Disse Breve forandrede ikke Situationen. De bleve i det Hele fra russisk Side modtagne med stor Kølighed. For det Förste kostede det Vanskelighed at faa dem overrakte i en Avdiens til Zaren -- det skete först den 29. November --, og dernæst bestræbte Gesandterne sig

forgjæves for at faa Svar paa dem¹⁾). Efter Meddelelser i russiske Kilder mente man i Moskov, at Marskal Pentz havde andre Breve med fra Kristian IV, hvori denne tillod Sönnens Overgang til den græske Kirke, men at disse Breve först maatte bruges i sidste Öjeblik, og dernæst synes man ogsaa at have faaet den Tanke, at man i Danmark helst saa Valdemar Kristian vel forsörget i Rusland uden at faa ham tilbage. Der gik Rygter om, at han paa Grund af sin Födsel kunde gjöre Fordring paa en Vicekonge-Stilling i sit Födeland, og den vilde man ikke unde ham²⁾).

Der kom slet intet Svar paa Kongens Breve, og dette har muligvis bidraget til, hvad der nu, som ovenfor nævnt, skete i December 1644 og Januar 1645, men herover glemtes det ikke, at et Svar til Kristian IV stadig udeblev. Den 18. Februar 1645 klagede Greven herover til Zarens store Bojarerer, men ogsaa denne Gang uden Resultat. Det var den 38te Skrivelse, i hvilken han og Gesandterne forgjæves begjærede Tilladelse til at vende hjem³⁾), og det blev ikke bedre, da Gesandterne, efter den 10. April at have indgivet en ny Begjæring om at dimitteres, i over halvanden Maaned mindst een Gang om Ugen sendte Niels Parsberg til den vedkommende russiske Kansler for at forhøre, naar Svar kunde ventes.

¹⁾ BÜSCHING, X, S. 238.

²⁾ Dette Rygte meddeles ogsaa af Vendelin Sybelista (BÜSCHING, X, S. 214), og Noget har der maaske været i det. Hans Søster Fröken Kristiane skriver senere i et rigtignok ondt Brev, at da han i sin Tid drog til Rusland og havde indsat Leonore Kirstine til sin Arving for det Tilfælde, at han ikke kom igjen, da blev der „noksom stridt derfor, at man ikke gjerne vilde have haft ham tilbage igjen“ (Birket Smith: Leonore Kirstine, I, S. 269).

³⁾ BÜSCHING, X, S. 244.

Det eneste Svar, man fik, var den staaende Talemaade, at man kunde ikke vide, hvad Gud vilde, og at for Gud var Intet umuligt.

Der maa have været noget paa een Gang fortvivlet irriterende og haabløst nedslaaende herved. Man saa ud i en ensformig, trøstesløs Fremtid, der aldrig syntes at skulle faa Ende. Man havde henvendt sig mundtlig, man havde skrevet, man havde paakaldt Kristian IV's Intervention og man havde sendt Peter Marselis i Ilden¹⁾. Men Alt forgjæves. Det Eneste, man havde tilbage, var Polen og de polske Gesandter, og Virkningen af den Hjælp, man kunde vente herfra, var paa Forhaand alt Andet end sikker. Polen, der for ikke længe siden havde været nær ved at optage Rusland i sig, stod som det særlig fjendtlige Land, og det var maaske en Fejl, at Valdemar Kristian i sin Tid drog til Moskov igjennem Polen og opholdt sig der saa længe. Han burde, som Michail Feodorovitsch havde antydnet for Marselis, være gaaet over Arkangelsk.

Da Greven paa Gjennemrejsen opholdt sig nogen Tid i Vilna, havde Kong Vladislavs været venlig og naadig imod ham, og ikke længe efter Afrejsen derfra tilskrev han ham følgende Brev, hvoraf man tydeligt ser, at han var bleven opskræmmet ved Svenskernes Overfald paa Danmark:

Durchleuchtiger Fürst.

Wan wir an dem feindselichen einfall, welchen die Schweden wider Ihr. Maj. in Dännemarck, Norwegen etc. Ewer lieben hertzgeliebten Herrn Vatern Vorgenommen Vnd nunmehr in Ihr. Maj. landen verübet, ein gantzliches misz-

¹⁾ Büsching, X, S. 240.

fallen trage vnd wol nicht vermuthet hätten doch höhest achten zu behertzigen, insonderheit weil Ihr May. zu Dännemarck dazu erbeten Ihnen den Schweden bey den tractaten zu Osna-brugge bey zu wohnen vnd den lengst gewünschten frieden der gantzen Christenheit zum beste zu befördern helffen, Sie dennoch die Schweden ohne gegebene Vrsache, wie solches der Weldt bekandt, Ihre May. feindtlicher gewaldt angefallen, können wir nictes den (?) dieses schlieszen, das es dahero geschehen, das Ewer L. Sich mit einem mächtigen Monarchen zu beschwägern an Ihren Ohrt ausgezogen Vnd Sie dahero nicht geringen argwohn geschöpffet haben, Es möchte durch also gestiftete freundschaft zwischen Ihr. Czar. Majest. Vnd Ihr. Königl. Maj. zu Dännemark Ewer L. Herrn Vater Ihnen endlich ein Vnglück erwachsen haben, sie vor gut vnd beszer angesehen mit feindtseligkeit zuvor als zuletzt kommen. Wir aber können ausz solchem der Schweden verübten muthwilligen einfallen nictes anders befürchten, alsz es müchten wieder andere Grosze Herren Vnd Monarchen zukünfftig gleiche frevelthaten vorgenommen Vnd Verübet werden, Vnd dahero achten wir hoch nöthig ein wachendes auge zu haben, wissen aber vor der handt keinen Andern rath, alz dasz Ihre Czar. Maj. der Grosze Herr aller Ruszen eine wichtige diversion in Liefflandt machen Vnd dabey Ihr. Maj. in Dännemarck auch nicht feyren (?) das Ihrige zu thun, damit endtlich der Hoch- und Vbermuth der Schweden, welche in diesem fall die gar Unrechtfertigsten Sich erwiesen, gebrochen Vnd E. Lieben Herrn Vatern, der es so wol gemeinet, in dem Er zum frieden helffen wollen, aber Von den Schweden übel gelohnet worden, eine merckliche hülffe geleisten werde Wir (?) damit Wir die freundschaft, die wir einander bekennen, auffrichtig gegen Ihr. Maj. in Dännemarck Vnd die affection, damit wir Ew. Lieben zugethan, zu erkennen geben worden nicht seumen alles zu thun, wasz Vnsz auff der Welt wirdt möglich sein, Vnterdeszen Vnsz bedanckendt, dasz E. L. Vnsz dero gesunde Ankunfft auff Opotzkio wollen freundtlichst wissen lassen. Gegeben zur Wilda den 23. Januarij ao. 1644.

Vlatislaus IV.

Det er herefter ganske naturligt, at Marskallerne Pentz og Urne, da de midt i April 1644 paa Rejsen til Danmark kom til Varshov, anmodede Vladislavs IV om at sende en Gesandt til Moskov for at udvirke Valdemar Kristians Frigivelse. Og Kongen gjorde det virkelig; der afgik et Sendebud ved Navn Ilski, men han opnaaede kun, at der af Russerne rettedes Bebrejdelser mod Greven, fordi han havde paakaldt Polens Intervention¹⁾. Men denne Magt var og blev dog den eneste, til hvilken der fra dansk Side kunde ses hen som Midler, og da Kristian IV i September 1644 sendte Dionysius von Pudewels som Gesandt til Varshov, instrueredes denne om ogsaa at tage sig af Valdemar Kristians Sag²⁾. Russerne vare imidlertid stadig paa deres Post, og da der i December 1644 kom en polsk Nuntius til Moskov med Underretning om, at et Gesandtskab var undervejs, som skulde forhandle om de to Landes Grænser, blev det alvorligt betydet ham, at han havde at holde sig borte fra Valdemar Kristian. Desuagtet skaffede han denne Brev ihænde fra Kong Vladislavs, ligesom han igjen modtog Svar fra ham, og paa samme Maade gik det, da Gesandten Gabriel Stempskovski den 13. Januar 1645 kom til Moskov. Der blev strax oprettet en Forbindelse. En af Grevens Hofjunkere optraadte i polsk Dragt, men han blev allerede den 17. Januar greben af Russerne og i to Dage holdt fangen, hvad der førte til en heftig Samtale mellem Greven og den russiske Kansler³⁾.

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4. R., VI, S. 124; Büsching, X, S. 230; Brev af 9. August 1644 fra Kong Vladislavs til Kristian IV (Rigsark., Polen A; Krist. IV's Brevvexling med det polske Kongehus 1632—47).

²⁾ Rigsark., Polen A, 1589—1636; J. A. Fridericia: Danm.'s ydre polit. Hist., II, S. 384.

³⁾ Büsching, X, S. 238—9, 241; Kronijk van het histor. genootschap te Utrecht, 1868, S. 714.

Og som man var begyndt, blev man ved. En direkte Begjæring fra Valdemar Kristian om officielt at maatte hilse paa den polske Gesandt blev afslaaet. Han fik dog Lov til den 29. Januar at sende sin Marskal til ham, men da Gesandts Søn som Svar herpaa to Dage efter hilste paa Greven uden at have indhentet russisk Tilladelse hertil, blev der indført et skarpt Tilsyn med, hvem der kom og gik hos denne. Den indledede Forbindelse blev dog ikke helt afbrudt herved. Den polske Gesandt fik Feber, og da han begjærede at blive tilset af Valdemar Kristians Læge, blev denne den meget brugte Budbringer mellem de to Parter¹⁾. Forøvrigt blev Samkvemmet efter nogen Tids Forløb væsentlig friere, ja vi høre om, at den polske Gesandt, der forblev meget længe i Moskov, en Gang i Maj Maaned 1645 er til Middag hos Greven²⁾. Men Stempskovski havde ogsaa, og det, saa vidt man kan skjønne, ikke blot for et Syns Skyld, nærmest sig Russerne en hel Del. Han fik Greven til at gjøre de ovenfor S. 288 nævnte tre Indrømmelser og fik den ogsaa tidligere omtalte, forøvrigt væsentlig mislykkede religiøse Konference i Stand i Juli 1645³⁾.

Stempskovskis Forhold er efter de foreliggende Oplysninger langt fra klart, men det spiller ingen Rolle her. Det væsentligste Resultat af hans Optræden maa søges i den ved hans Hjælp af Valdemar Kristian navnlig med Kongen af Polen førte Brevvexling⁴⁾; men han skrev

¹⁾ Büsching, X, S. 243—44, 254, 259. — Efter Gesandternes Beretning blev det den 31. Januar forbudt dem at besøge den polske Gesandt.

²⁾ Büsching, X, S. 256. — Den 29. Juni fik de danske Gesandter Tilladelse til at besøge Stempskovski.

³⁾ Büsching, X, S. 257—58, 256, 259 flg.

⁴⁾ Büsching, X, S. 251, 254.

dog ogsaa til Andre. Den 12. Marts meddeler Dionysius v. Pudewels Kristian IV fra Varshov, at Greven har tilskrevet ham, at han haaber at kunne slippe fra Moskov, naar Kongen af Polen vil gaa i Borgen for, at man fra dansk Side helt vil slaa en Streg over det Passerede og udlevere de i Danmark af Marselis afgivne originale Skrivelser angaaende Ægteskabet. Kongen af Polen var villig hertil, og hvad Kristian IV angaar, da tillader han i en Skrivelse af 28. Juni 1645 til Michail Feodorovitsch, at den originale russiske Skrivelse vedrørende Ægteskabet maa blive tilbageleveret, idet han tillige tilsiger, „at Vi hvis deri sket er ej i nogen Maade ville paaanke eller imod Hans Kjærlighed [d. e. Zaren] ville søge at hævne og revancere, men herefter som tilforn i god Korrespondance og nabolig Venskab med Hans Kjærlighed ville forblive“. Allerede under 15. Maj havde Kristian IV skrevet til Oluf Parsberg og Sten Bille om til Kongen af Polens Gesandt at udlevere den paagjældende russiske Skrivelse, som de havde med til Brug ved den ønskede Korskyssning. Stempskovski tænktes ogsaa her som Mellemmand¹⁾.

¹⁾ Rigsark., Polen B, 1557—1665; Russ. Akta 1631—1670. Fol. 97, 98; Rusland, B (de danske Gesandters Relation om Forhandl. med den polske Gesandt den 30. Juni og 6. Juli 1645); Krist. IV's egenh. Breve 1645—48, S. 41, 44, 45; Kr. Erslev: Rigsraadets Hist. III, S. 105. — I Bilag 5 (vistnok fra Februar 1645) til Dionysius v. Pudewels Beretning, dateret Kjøbenhavn den 20. Juli 1645, hedder det, at Kongen af Polen med Hensyn til Valdemar Kristian „noch in voriger affection seydt, kann aber nichts thun, bis sein Gesanter wieder zurück komt, und gefällt Ihr. May. nicht, dass der jüngste Bote aus Dänemark wider des Königs willen ist fortgegangen, welcher auch, so bald er aus Polen in die Moskowischen Grentzen kommen, in arrest genommen ist, erwartet demnach Ihr. May. auf des Moskowischen Gesanten grosse promessen resolution aus der Muschow“.

Hvorvidt der nu vilde være kommet Noget ud heraf, eller om der herved skulde være beredt de Danske en ny Skuffelse, er ikke godt at vide. Inden det saas, døde som ovenfor nævnt Michail Feodorovitsch den 12te Juli 1645, og Alt ordnedes nu let og lempeligt.

Da Valdemar Kristian den 17. Juli kom til den nye Zar, den unge Alexiej Michailovitsch, for at hilse paa ham som Hersker, gjordes der endnu et Forsøg paa at faa ham til at gaa over til den græske Tro. Zaren med sine Bojarer bad ham om at bestemme sig dertil, ja Zaren bad ham derom i sin Moders Navn. Men nu som altid svarede Greven, at det var ham umuligt, og det Samme svarede han den 3. Avgust, da han for sidste Gang modtog den saa ofte fremsatte Anmodning, denne Gang fra Moskovs hellige Patriark. Anmodningen blev stillet i et dertil bestemt Møde, hvorved foruden Zaren og Patriarken endnu en Metropolit, fire Arkimandriter og en Skare høje Bojarer vare tilstede. Men trods dette ydre Apparat var Mødet dog væsentlig kun formelt, og det berettes ganske betegnende, at Patriarken ved denne Lejlighed, hvor han maa have været noget slukøret, lignede en Jagthund med store, hængende Ører. Det var hans særegne Hovedbedækning, en hvid Hue med brede, ned paa Brystet naaende Øreklapper, der herved sigtes til¹⁾.

¹⁾ Büsching, X. S. 267—68, 269. — Der er Forsøg paa en anden Vittighed i den Büschingske Beretning. Simon Lukanovitsch, der en Gang paa en Jagt i østerlandsk Høflighed overfor Valdemar Kristian ønsker at være en Björn, for at han kunde præsentere sig til Skud for Greven, og en anden Gang tilbyder denne sit Hoved, hvis han ved at gaa over til den græske Tro skulde miste sin Salighed, bliver gjort til en „Lukas ohne Witz“ (Büsching, X, S. 226, 270).

Det er efter Alt at dømme den unge Zar, der paa flere Punkter skulde vise sig at være en aandsfriere Hersker end nogen af hans Forgængere, der alt her gjorde sig gjældende. Valdemar Kristians Frigivelse blev nu endelig bestemt. Pacta matrimonialia udleveredes, ikke til Stempskovski, men direkte til Russerne den 5. Avgust, og paa selve Afrejsens Dag den 20. Avgust tilbageleveredes ogsaa samtlige Skrivelser, som Valdemar Kristian og Gesandterne havde modtaget fra Zaren og Patriarken¹⁾.

Alt ordnede sig paa bedste Maade. Da Gesandterne den 6. Avgust forhandlede med den russiske „Kansler“, lod denne dem vide, at Valdemar Kristian havde sagt, at han vilde betale 10,000 Rubler for Opholdet i Moskov, men den 11. Avgust ytrede han, at der ikke mere skulde tales om den Fortæring og Bekostning, der paa begge Sider var medgaaet. Ja Forholdet blev saa velvilligt, at Gesandterne bad Kansleren om hos Zaren at foranledige, at den Vin, deres Marskal havde udtaget hos Marselis, maatte blive betalt ligesom de Viktualier, „som der resterer Penge for hos Renteskriveren“, samt at faa afgjort, om de Danske maatte beholde de Slæder, som Marselis havde bestilt til dem som en Gave fra Zaren. Og Alt er vist blevet ordnet efter Ønske. Ved Afskedsavdiensen den 17. Avgust offererede Zaren Valdemar Kristian 7000 Rubler i Penge og 20 Timmer Zobel, og de mere Fremtrædende i hans og Gesandternes Følge ligesom Gesandterne selv fik ogsaa Gaver. Den 20. Avgust drog de sikkert i Glæde og Fryd fra Moskov med god Led-sagelse af Bojarer og Strelitser. Den 28. Avgust naedes

¹⁾ Büsching, X, S. 270, 271.

den polske Grænse, og Rejsen gik nu videre over Smolensk til Vilna og derfra til Varshov, hvor de bleve vel modtagne af Kong Vladislavs¹⁾.

Opholdet her var dog kun af kort Varighed. Ambassadørerne, hedder det, hastede hjem. De drog til Königsberg, hvor Hertugen af Brandenburg viste dem „störste Civilitet og Ære“, derfra til Danzig, hvor Magistraten paa det Prægtigste undfangede og trakterede dem, og fra Danzig gik de tilskibs til Kjøbenhavn, hvor de ankom först i Oktober²⁾.

Efter Ovenstaaende endte Alt formelt godt i Rusland; man tog Afsked fra hinanden med Gaver, Taksigelser og Æressaluter. Det var imidlertid kun Overfladen, der viste sig smilende; dybere nede herskede der paa

¹⁾ Gesandtskabsberetningen; Büsching, X, S. 274, 275 og 276; Dsk. Mag. IV, S. 138. — Et Timmer er 40 Stykker. Büsching ansætter de 20 Timmer Zobel til 7000 Rth. og de 7000 Rubler til 14,000 Rth. — Kronijk van het hist. genootschap te Utrecht, 1868, S. 717 melder om en stor Erstatning, Russerne en Tid forlangte af Valdemar Kristian.

²⁾ Dske Mag. IV, S. 139. Oberst Hans Friis siger her, at de kom til Kjøbenhavn först i Juni 1645, men han er her som i flere Opgivelser vedrørende Navne og Tider fra den russiske Rejse ikke paalidelig. Zaren kalder han saaledes Michail Ivanovitsch istedenfor Michail Feodorovitsch; han sætter Afrejsen fra Kjøbenhavn til November 1643 istedenfor til Oktober og Ankomsten til Moskov til Februar istedenfor til Januar 1644. Men desuagtet tør der fra hans Beretning med Sikkerhed sluttes, at Valdemar Kristian, til hvis nærmeste Følge han hørte, ikke som andensteds berettet (Gjessing: Ny Saml. af Jubellærere, II, 2, S. 280) drog fra Varshov „inkognito“ over Hamburg til Kjøbenhavn. Som sikre Rejsedatoer staar utvivlsomt, at Gesandternes Relation er underskrevet Dorgabus (en polsk Grænsestad) den 31. Avgust 1645 og Beretningen om deres Forhandlinger med den polske Gesandt Kjøbenhavn den 7. Oktober 1645. Meddelelsen hos Büsching (X, S. 276), at Greven först kom til Varshov den 26. Oktober 1645 er herefter en ren Trykfejl.

begge Sider selvfølgelig bitter Misfornøjelse. Endnu efter Michail Feodorovitschs Død var der i Moskvs Gader sket Angreb paa nogle af de Danske, ja der var lagt Raad op om, paa hvilken Maade man bedst kunde komme til at knække Halsen paa Greven og alle hans Folk. Det gjærede i det russiske Folkedyb imod dem, og en patriotisk Skribent i Moskov udtaler sikkert Russernes Hjærtensmening, naar han kalder Valdemar Kristian „den forbandede Prins“ og i stærke Udtryk giver sin Misfornøjelse tilkjende med, at han blev i Live, medens baade Zaren og Zaritsaen maatte dø. De døde, hedder det nemlig, af Sorg og Bekymring over de Ulykker, han forarsagede. Han udpinte Landet, hedder det videre, lige saa meget som en hel Krigshær, den ugudelige Slynge, der gik rig til sit Fædreland med alle Zarens dyre Gaver. Og dog er Forfatteren glad over, at den vantro Prins ikke böjede sig for den til ham rettede Anmodning og ikke lod sig døbe, ti saa vilde han være bleven gift med Zarevna og sikkert have voldt endnu større Fortræd. Han havde da maaske bemægtiget sig Regeringen, og det Helvede, han bar i sit Indre, vilde da have bredt sig over det ganske Land. Russerne, siger Forfatteren, maa takke Gud for, at Alt dog gik, som det gik.

Overfor en saadan, selvfølgelig fanatisk Udtalelse er det kun en Ubetydelighed, at en af de russiske Under-saatter, der stod Valdemar Kristian nær, forvises til Sibirien. Kristian IV skriver i Oktober 1647 til Zaren angaaende Peter Marselis' Svoger, den ovenfor nævnte Velim Bjansli, og beder for ham. Da Valdemar Kristian var i Moskov, skriver Kongen, tjente han ham som en Hofjunker, men for en ringe Forseelses Skyld „og som os er forebragt for velbemeldte vores kjære Söns Skyld“

er han bleven sendt til Sibirien i Unaade. Men Kristian IV's Forbön hjalp ham ikke. I 20 Aar maatte Velim Bjansli sukke i Sibirien, og han kom først tilbage, efterat han der var gaaet over til den rettroende Kirke¹⁾.

Øst og Vest stod uforstaaende overfor hinanden, forskjellige i Oprindelse og forskjellige i Udvikling mødtes de ikke paa noget Punkt i fælles Livsbetragtning. Legemets Dragt og Sindets Anskuelse stode hinanden lige fjærnt. Der manglede paa Forhaand ethvert Grundlag for en gjensidig Sympathi. I Maj 1632 skriver Kristian IV i Anledning af et til Danmark kommet russisk Gesandtskab: „Die Moskovitischen Phlegels sind über 90 Personen“, og i Juni s. A.: „Die Moskovitischen Gesandten sind nun Gott Lob zu reisen fertig“²⁾. Det er ligesom en naturlig Modvilje, der herved faar Ord, og en bedre Forstaaelse fremmedes selvfølgelig ikke ved Valdemar Kristians-Affæren. Samtidigt med, at Greven rejste fra Moskov, sendte Zaren en officiel Budbringer med Underretning om det foregaaede Tronskifte, men dette Zarens Sendebud blev, som vi nedenfor skulle se, koldt modtaget, og i sit Svar tilbød Kristian IV nok godt Naboskab, men han mindede tillige om, at han havde Grund til at besvære sig; „dog efterdi Hans Kjærlighed nu ved den timelige Død er bortkaldt, da lade vi saadant derved bero og ville med Eders Kjærlighed herefter som tilforn med Eders Kjærligheds Forfædre leve og forblive udi al god Venskab, Naboskab og Fortrolighed“³⁾.

¹⁾ Tsvjetajev; Rigsark., Russiske Akta 1631—1670, Fol. 116—117, jfr. 114.

²⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1632—35, S. 18, 21.

³⁾ Russiske Akta, 1631—1670, Fol. 105—8; Kristian IV's Brev er her fejlagtigt dateret 2. November 1646 istedenfor 2. November 1645.

Men hermed var Sagen ikke afsluttet. Over Sendebudets Modtagelse klagede Alexiej Michailovitsch i et senere Brev til Kristian IV i endog stærke Udtryk. Sendebudet, skriver Zaren, har bl. A. berettet, „at han hos Eder, vores Broder og Majestæt, ikke var antagen efter Sædvane“, og det Usædvanlige skulde bestaa i, at Kristian IV ikke selv havde modtaget Zarens Brev af ham, men befalet Kansleren at modtage det, ikke havde spurgt til Zarens Befindende, ikke stædt Sendebudet til Haandkys („kaldet vores Post til Haanden“) og ikke personlig givet ham Svaret til Zaren, men sendt det til ham i hans Bolig. Og nu Svaret selv. Zaren havde ved Sendebudet underrettet Kristian IV om, at han agtede at sende et Gesandtskab til ham, men i sit Svar havde Kongen „ej ladet Noget skrive eller melde om vore Gesandter“¹⁾.

Sendebudet, der bragte denne Klageskrivelse til Danmark, ankom i September 1646, men Kristian IV tog Sagen med stor Ro. I over en Maaned maatte den russiske Af-sending i Kjøbenhavn vente paa Kongen, og han synes at have haft en alt andet end hyggelig Bolig. Der var rejst en Galge udenfor den²⁾. Men Resultatet blev, at Kristian IV efter at have udtalt, at det tidligere Sendebud var bleven „antagen og expederet, som det med andre Potentaters saa vel som Eders Kjærligheds Poster plejer at ske“, meddelte, at det anmeldte Gesandtskab skulde være velkomment; han vedlagde et „Geleithbrev“ for det³⁾. Saa kom da Gesandtskabet i Oktober 1647 til alt Andet end Glæde for den gamle, besværede Konge. Han ved ikke

¹⁾ Russiske Akta, 1631—1670, Fol. 98 flg.

²⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1645—1648, S. 184—5, 197—8.

³⁾ Russiske Akta, 1631—1670, Fol. 101—3.

ret, hvor Pengene „ere at erlange, som derpaa spenderes skal, ti paa Borg faar man Intet af Mangel paa Kredit“, og han ønsker, at de russiske Afsendinge „fik Avdiens hos Fanden i Helvede“ og ikke hos ham. Paa Kjøbenhavns Slot vil han ikke modtage dem, men „in loco abdito som Ibstrup, om man kan faa saa mange Vogne og Heste, at man kan slæbe de Bernhytter derud“. Og der fik de da den ønskede Avdiens¹⁾.

Det var den sidste Forbindelse, Kristian IV havde med Rusland. Den viser tydeligt, at han stadigt følte den Skuffelse, som dette Land havde beredt ham i dets Optræden mod Sönnen. Og her kan da sluttes. Det er det sidste Led i Valdemar Kristians-Episoden, men forinden skal det kort omtales, at skjönt Valdemar Kristian kom tilbage fra Moskov, blev Danmark dog ikke hans blivende Sted. Allerede i Oktober 1645 forhandles der om, i hvilken fremmed Potentats Tjeneste Greven helst skulde træde, og i det følgende Aar rejste han til Erkehertug Leopold for at tjene ved den kejserlige Hær. Heller ikke her knyttede han dog faste Forbindelser. Hans Liv blev omflakkende og uroligt, og da han tilsidst i 1655 tog Tjeneste hos den svenske Konge Karl Gustav, var det for i April 1656 at falde i Kamp mod Polakkerne for Lublin²⁾.

Valdemar Kristian hørte til det saa uheldigt stillede og i saa meget usympatetiske Kuld, der fødtes i Kristian IV's Ægteskab med Kristine Munk. Udrustet med store

¹⁾ Krist. IV's egenh. Breve, 1645—48, S. 332, 338, 341, 343; Russiske Akta, 1631—70, Fol. 108 flg.; Slange: Krist. IV's Hist. S. 1419, 1463.

²⁾ Birket Smith: Leonore Kirstine, I, S. 141, 265—9, LIV; Kr. Erslev: Rigsraadets Hist., III, S. 191; Kristian IV's egenh. Breve, 1645—48, S. 91, 93, 97.

Fordringer og stærke Lidenskaber høstede det kun en krank Lykke. Valdemar Kristian, der en Tid sikkert havde drømt sig Zar i Rusland, og hvem Korfits Ulfeldt en Tid tænkte at sætte paa Danmarks Trone ¹⁾, naaede kun, i Kamp med Pengemangel og ond Omtale at gaa i en tidlig Grav, ikke fuldt 34 Aar gammel. For saa vidt et kun mangelfuldt Kjendskab til de russiske Kilder tillader en Bedømmelse, skal det inidlertid siges, at hans Forhold paa det ulykkelige Ruslandstog i alt Væsentligt synes at have været i alle Henseender hæderligt og godt. Han staar fast og kjækt, selv om Bevæggrunden til hans Optræden ikke udelukkende eller endog kun væsentligt har været nogen dyb religiøs Overbevisning. En saadan synes ikke at passe med, hvad man forøvrigt kjender til ham.

Tillæg.

V. Peter Reedtzis Regenschab med Græff Valdemar Christian och K. M. Gesandter till Muschow An^o 1643²⁾.

Indtegt.

Anno 1643 den 6 Nouember. Anammit aff Daniel Brandis til Dandtzig effter Gesandternisz Befaling, Pendinge 11,000 Rixdr.

¹⁾ Birket Smith: Leonore Kirstine. I, S. 177, LXVII.

²⁾ Desuden læses paa Regnskabets Forside: Jörgen Carstenson dette Rg^b igiennemlegger. | Quiterit 19 Xbr 55. | Er Rett be- regnit bek. J. Karstensen m. p. — Regnskabet findes i Rigsarkivet: Rusland, C (Legationsregnskaber), 1602—1659. — De ved forskellige Udgiftsposter satte Kursivtal angive, at der til vedkommende Post findes et Bilag, samt Bilagets Numer.

Fordringer og stærke Lidenskaber høstede det kun en krank Lykke. Valdemar Kristian, der en Tid sikkert havde drømt sig Zar i Rusland, og hvem Korfits Ulfeldt en Tid tænkte at sætte paa Danmarks Trone ¹⁾, naaede kun, i Kamp med Pengemangel og ond Omtale at gaa i en tidlig Grav, ikke fuldt 34 Aar gammel. For saa vidt et kun mangelfuldt Kjendskab til de russiske Kilder tillader en Bedømmelse, skal det inidlertid siges, at hans Forhold paa det ulykkelige Ruslandstog i alt Væsentligt synes at have været i alle Henseender hæderligt og godt. Han staar fast og kjækt, selv om Bevæggrunden til hans Optræden ikke udelukkende eller endog kun væsentligt har været nogen dyb religiøs Overbevisning. En saadan synes ikke at passe med, hvad man forøvrigt kjender til ham.

Tillæg.

V. Peter Reedtzis Regenschab med Græff Valdemar Christian och K. M. Gesandter till Muschow An^o 1643²⁾.

Indtegt.

Anno 1643 den 6 Nouember. Anammit aff Daniel Brandis til Dandtzig effter Gesandternisz Befaling, Pendinge 11,000 Rixdr.

¹⁾ Birket Smith: Leonore Kirstine. I, S. 177, LXVII.

²⁾ Desuden læses paa Regnskabets Forside: Jörgen Carstenson dette Rg^b igiennemlegger. | Quiterit 19 Xbr 55. | Er Rett be- regnit bek. J. Karstensen m. p. — Regnskabet findes i Rigs- arkivet: Rusland, C (Legationsregnskaber), 1602—1659. — De ved forskellige Udgiftsposter satte Kursivtal angive, at der til vedkommende Post findes et Bilag, samt Bilagets Numer.

Udgift.

Den 4 Nouember wdgiffuet och betaldt en Schipper til Dandtzig, som haffde ført Hans F. N. Greffuensz Goedtz fra Schibet och til Land, efter Marschalckens ¹⁾ vdstede Sedel, Penge (1)	26 Rixdr.
Den 6 dito vdgiffuet til tuende Draffuere i Dandtzig for Pengene at beere aff Kiøbmandens Laasementte och i mit Herberge, saauel som for 8 Puoszer at foruare bemeldte Penge wdj, Penge.	1 Rixdr.
Den 7 dito wdgiffuet til Dandtzig til Wertem i den Huide Hest efter Marschalckens Befaling och Wertensz hansz Sedelsz Wduiszning, Penge (2)	125 Rixdr. 1 Sletk.
Samme daug Leffueret til Marschalckensz Tiener efter hansz Sedelsz widere Vdwiszning, Penng (3) ²⁾	80 Rixdr.
Noch leffueret samme Daug til Marschalcken efter hansz Zedelsz Liudelsze, Penge (4) ³⁾	28 Rixdr.
Noch leffueret samme Daug til Marschalcken 12 Rixdr. ⁴⁾ , som ieg igien til Darsou efter hoesz föyede Marschalckens Affregnings Zedel til mig annamit haffuer och widere igien til Vdgiftt ført (5).	
Samme Daug giffuen de Dandtziger Wogenmend, som paa tuende hoesz föyede Ruller eer optegnede, Penge (6, 7) ⁵⁾	2450 Rdr.

¹⁾ D. e. Sivert Urne. Naar der i Regnskabet staar Marskallen, menes herved, som det tydeligt fremgaar af Bilagene, Gesandternes Marskal Sivert Urne (s. ovfr. S. 241, 245).

²⁾ Summen er efter Bilaget 40 Dukater. Her som andensteds i Regnskabet sættes en Dukat til 2 Rd.

³⁾ Brugt som Foræring til Adskillige.

⁴⁾ Efter Bilaget, der angaar 60 Dukater, maa det være 120 Rd. Bl. A. gaves 10 Dukater til Musikanterne i Danzig, som opvartede Greven en Søndag. Bilaget er dateret Desko den 9 November 1643.

⁵⁾ Bilagene angaa i det Hele 3690 Rd., d. v. s. for 48 Vogne fra Danzig til Vilna 76½ Rd. 1½ Ort pr. Vogn. Der betaltes heraf strax 2450 Rd. og den 4 December i Vilna 1240 Rd. (s. ndfr. S. 333). Om hvad det var for Vogne, kan ses ovfr. S. 244—5.

Samme daug wdgiffuen fire Karle for de elluffue Tusinde Rixdr. til Dandtzig at lade paa Fragtwogen, Penge	4 Sletm.
Noch wdgiffuen samme Daug effter Marschalckensz Sedelsz Formelding til tuende Karle, som haffde baarit och packet Gesandternisz bagagie paa Fragt Wognene, Penge (8)	2 Rdr.
Denn 9 Nouember betaldt Hans F. N. Oberschench Hermand Kaasz, Som hand vdlagt haffde til de folckisz Koestpenge, som drog offuer ved det Fergested Steblau, Penge (9) ¹⁾	135 Rdr. 19 grosz.
Den 10 Dito wdgiffuen til Ambassadieuren Steen Billis Wertinde til Darsau effter Ambassadieurens eigen Befaling, Penge	2 Rdr.
Samme Daug leffueret til Marschalcken vdj det Krug, som Gesandterne paa denne Side Weiszelen bide effter Greffuen, Penge (10) ²⁾	20 Rdr.
Den 11 Dito giffuet Hoffmesteren paa Marienborg effter Befaling, Penge	50 Rdr.
Noch Giffuen der samedtedtz vdj Kiöcken och Kielder, Penge	50 Rdr.
Giffuet Sangerne paa bemeldte Margenborg, Penge	16 Rdr.
Böeszschötterne, Penge	16 Rdr.
Giffuet Hermanden, som stoed och opwartedt Greffuensz Boer paa for ^{no} Margenborg, Penge	20 Rdr.
Noch giffuet Hermanden sammetid, som opwartit Hoff Junchernisz Boer, Penge	10 Rdr.
Cortermestere bekomet, Penge	6 Rdr.
Cammertieneren, Penge	8 Rdr.
Pigerne, som gjorde Hansz F. N. Seng, Penge	4 Rdr.

¹⁾ Bilaget bestaar egentlig af 5 Bilag, der alle bære Numeret 9. Af dem erfares bl. A. Navnene paa de medfølgende Drabanter.

²⁾ Der staar i Regnskabet Scheiszelen, som her er rettet til Weichselen. Bilaget et dateret Kesemarck den 10 November 1643.

Den 12 Nouember giffuet Wertinden i Hans F. N. Laaszemendte til Elffuingen ¹⁾ , Penge	20 Rdr.
Noch giffuet samme Daug til bemeldte Elffuingen wdj Steen Billesz Laaszemendte Wertinden, Penge	2 Rdr.
Giffuen i formelte Elffuingen i Hans F. N. Loeszemendte Kochen, Penge	3 Docater.
Cortermesteren, Penge	4 Rdr.
Schafferen der sammstedtz, Penge	4 Rdr.
Tuende Constabeler i for ^{no} Elffuingen bekomet, Penge	8 Rdr.
Den 14 Nouember effter Befaling giffuet Ambtschriffueren til Brandenborig, Penge	12 Rdr.
Noch giffuet Aldtfruen til bemeldte Brandenborg samme Daug, Penge	4 Rdr.
Kochen der sammstedtz, Penge	4 Rdr.
Den 16 Dito giffuet effter Befaling til Königsberg en Polsch Hermand, Penge	10 Rdr.
Den 17 Nouember leffueret til Marschalcken Siguert Vrne til Köningszberg effter hans Begiering, Penge (11)	160 Rdr.
Giffuen samme Daug en fordreffuen Mand til Köningsberg, Penge	1 Rdr.
Noch leffueret til Hansz Friisz til Marsilisz Suoger ²⁾ , Penge	200 Rdr.
Giffuen i Marschalckens Loszement til Köningsberg for Ild och Liusz, Penge (12)	3 Rdr.
Samme Daug giffuet Curförstindensz Liiffkudsche paa Köningsberg, Penge	4 Rdr.
Forrideren bekomit, Penge	2 Rdr.

¹⁾ Den nuværende vestpreussiske Stad Elbing.

²⁾ Det er den ovfr. S. 263 nævnte Velim Ivanov Bjansli eller Vilhelm Barnsley. — Ved Regnskabet ligger en „Klauszhl. d. 24 November 1655“ dateret Erklæring fra Hans Friis til Peter Redtz, hvori han erkjender paa den russiske Rejse at have modtaget 200 Rd. af ham til Peter Marselis' Svoger, og bevidner at have betalt denne Pengene.

Biløberen, Penge	2 Rdr.
Den 18 Dito efter Befaling leffueret til en Guldsmid paa Hansz F. N. Greffuensz Weigne til Thoplachen, Penge (36) ¹⁾	1251 Rdr.
Samme Daug om Morgenen, förend wj reigste fra Thapoug, giffuet Ambtschriffueren efter Befal- ling, som Hans F. N. laa om Natten, Penge	10 Rdr.
Den 20 Dito giffuet Wertinden udj et Kroe kaldisz Leecken, som Hans F. N. fick Midaugsmad, Penge	4 Rdr.
Samme Daug om Aftenen leffuerit til Steen Bilde efter hansz Beuiszes Formelding, Penge (13)	16 Rdr.
Den 22 Dito leffuerit til Marschalcken Sigwert Wrne vdj en By Saxzuodschi, som vj laa om Natten, Penge (14) ²⁾	30 Rixdr.
Den 24 Dito giffuet en Mand epter Befaling, som viiste Hans F. N. och Gesandterne Weyen til liden By, kaldis Seleigsche, Penge	1 Rixdr.
Den 27 Dito wdgiffuen efter Gesandternisz Befaling til den thydsche Kierche til Couen, Penge	20 Rdr.
Samme Daug giffuet til foræring efter Befaling udj Greffuensz Laaszemendt til bemelte Couen, Penge	20 Rdr.
Den 28 Dito vdgiffuet til foræring vdj en Kiebsted Sidszmoed paa Slottedt, som Greffuen och Gesandterne laa om Natten, Penge	20 Rdr.
Den 3 December efter Marschalckens Be- faling giffuet den Polsche Hermand, som fulde osz paa Reizen til der Wilde, Penge (15) ³⁾	200 Rdr.

¹⁾ Paa Bilag 36, Regnskabets sidste, har Peter Redtz samlet Alt, hvad han har „Iefveret“ d. v. s. laant Grev Valdemar Kristian paa Reisen. Thoplachen er en Bys Navn.

²⁾ I Bilaget staves Byen Zaxzijodschi. Det var Valdemar Kristian, der fik de 30 Rd., som han „haver til Foræring og Drikkepenge ladet udlægge af hans egne Penge“.

³⁾ Herremanden havde fulgt med fra Marienburg. Vilna kaldes i Regnskabet afvexlende Wilde, Wilden, Wildou o. s. v.

Den 4 December leffueret til Elleffue Trompeter til Wildau effter Befaling til Heste at kiøbe, Penge (16) ¹⁾	240 Rdr.
Samme Daug giffuen dj Dandziger wogenmend dierisz resterende Wogenleye, Penge (6) ²⁾	1240 Rdr.
Den 5 December giffuet effter Gesandternisz Befaling Kongen af Polensz Lutenist til der Wilde, som legte for Greffuen och Gesandterne om Afftenen, Penge	50 Rdr.
Den 6 December laandt Greffuen effter hansz Begiering til Wilden, Penge (36)	400 Rdr.
Noch samme Daug bekom Hans F. N. endnu, Penge (36)	200 Rdr.
Item for ^{ne} Dito leffuerit effter Gesandternisz Befaling til Marsziliuszis tiener effter hoesz stede Reigenschabs Indhold vnder hans eigen Haand antegnet at haffue entfangen, Penge (17)	231 Rdr. 18 grosz.
Den 7 December ⁴⁾ laandt hans F. N., Penge	200 Rdr.
Samme Daug giffuet tuende supplicerende Jeseviter effter Gesandternisz saauel som Hansz F. N. Befalingh, Penge (18)	34 Rdr.
Samme Daugh leffuerit Winschiencken til Win paa Reizen at indkiøbe, Penge (19)	169 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 16 gr.
Samme Daug leffueret Hansz F. N. Hoff Apoteker effter tuende Sedelersz Formelding vdaff Marschalcken vnderschreffuet, Penge (20) ⁵⁾	68 Rdr. ringer 4 grosz.

1) Der gaves Penge ud til Heste „istedenfor hvis Vognleje, som ellers for dem herfra Vilna til de ryske Grænses skulde betales“.

2) Se ovfr. S. 329.

3) Bilaget angaar en Række Smaaudgifter, som Peter Marselis har afholdt i Danzig og videre gjennem Preussen og Litauen.

4) Regnskabet har 7 November, men det er en Skrivefejl for 7 December.

5) De to Bilag Nr. 20 have Betydning i dobbelt Retning. Dels vise de, at Renteskriver Jens Andersen havde en særlig Kasse (s. ovfr. S. 245—6), dels oplyse de, at Valdemar Kristians Hof-Apoteker hed Adolf Geisler (S. 242).

Samme Daug giffuet en Jøde effter Hansz F. N. Befaling for adtschellige Klenodier, som Hansz F. N. aff samme Jøde kiøbte, Penge (36)	1350 Rdr.
Samme Daug giffuet Hansz F. N. Tromeeter effter Marschalckensz Ordre paa deris Lön, Penge (21) ¹⁾	55 Rdr.
Den 11 December leffuerit Sigvert Wrne, som vdj Embterne til Wildau til Foræring schulde vdgiffuisz, Penge (22) ²⁾	470 Rdr.
Samme Dag giffuet til Foræring en Quartermester, som Hansz F. N. och Gesandterne vdoff Woiwoden til Marienburg paa Reiszten til der Wilde bleff medgiffuen, epter Gesandternisz Befaling, Penge	20 Rdr.
Samme Daug betaldt en Jøde effter Gesandternisz Befaling for it forgyldt Wandbecken och Gieszkande, som aff hannemb bleff kiøbt och igien til Foræring vdgiffuen, som veyede 14 z och 10 Lodt, huer z til 11 Rixdaler och huer Loed 2 Gyl- den 6 groschen, Penge	161 Rdr. 2 z Slete.
Samme Daug giffuet effter Hans F. N. och Gesandternisz Befaling til den littersche Kiercke vdj Wildau, Penge	20 Rdr.
Samme Daug giffuet til Foræring Wilhelm Poll, forordnet schaffer vdj H. F. N. och Gesandternisz Loszemendt, epter Gesandternisz Befaling, Penge	40 Rixdr.
Samme Daug giffuet en Hermand Milefsky ved Naffn, som vdaff Gouverneuren til Marien-	

¹⁾ Bilaget er dateret Vilna $10/20$ December 1643, hvilket tydeligt viser Forskjellen mellem den i Polen herskende gregorianske og den i Danmark endnu brugte julianske Kalender (s. ovfr. S. 243). Det ses imidlertid ogsaa heraf, at Peter Redtz i sit Regnskab følger den polske Datobestemmelse.

²⁾ Regnskabet har 11 November, men som Bilaget viser, er det en Skrivefejl for 11 December. Embterne d. e. Haandværkslavene.

burg var forordnet at opwarte H. F. N. och Gesandterne paa Reizen fra Marienburg til Wildow, til Foræring efter H. F. N. Befaling, Penge	30 Rdr.
Samme Daug giffuet til Foræring en vdaff Kongen af Polensz Liffkudsche, som var forordnete at opuarte H. F. N., mens hand laa stille til Wildou, efter Hans F. N. Befaling, Penge	10 Rdr.
Samme Daug giffuet Staldmesteren til Foræring for 6 Kudsche, som Kongen aff Polen forærede Hansz F. N., efter H. F. N. Befaling, Penge ¹⁾	30 Rdr.
Noch giffuet samme Daug Stalmesterens tiener, som fulde Försten och Gesandterne fra Wildou til dierisz Natlager och der anamede de forbedte 30 Rixdr. til sin Herre, efter H. F. N. Befaling, Penge	2 Rdr.
Samme Daug giffuet en fattige Hermand efter Marschalckens Ordre til Foræring, Penge (23)	10 Rdr.
Samme Daug giffuet Louys de Baral for Voxliusz och Fackeler, som til Gesandternisz och Förstensz Behouff bleffue indkiøbte, Penge (24)	52 Rdr.
Samme Daug giffuet en fattige Frue efter Marschalckensz Ordre til Foræring, Penge (25) ²⁾	6 Rdr.
Samme Daug giffuet Dronningensz Mundkoch efter Marschalckens Ordre til Foræring, Penge (26)	8 Rdr.
Samme Daug giffuet efter Marschalckens Ordre tuende Kudscher, som aag Hansz F. N. och Gesandterne fra Wildou och til det förste Natlager, Penge (26)	2 Rdr.

¹⁾ Se om de Gaver, Valdemar Kristian fik af Kong Vladislavs IV, ovfr. S. 248.

²⁾ Det paa Tysk affattede Bilag er dateret Vilna d. 21 December 1643; medens Peter Redtz følger den i Polen gängse gregorianske Kalender, maa altsaa „den fattige Frue“ Anna Maria Warthenhorst, der er fra Tyskland, datere efter den julianske Kalender.

Den 12 Dito leffueret Gesandten Steen Bilde effter hoesz föyede hans Qvitantzis Liudelsze, Penge (27) ¹⁾	130 Rdr.
Den 14 Dito leffueret Spenditeuren Jens Anderszes Tiennere dierisz Kostpenger med at be- talle effter hoesz föyede hansz Quitantzis Liu- delsze, Penge (28) ²⁾	200 Rdr.
Denn 16 Dito betaldt Marschalcken Adam Hindrich Pentz, som hand effter Hans F. N. Befaling vdlagt hafde effter hoesz föyede hans Sedelsz Liudelsze, Penge (29) ³⁾	43 Rdr.
Den 19 Dito giffuet effter Gesandternisz Be- faling den, som paa Reizen fra Wildou til de Rydsche grendtzer forschaffede arre til H. F. N. Heste, Penge	1 Rdr.
Samme Daug giffuet effter Gesandternisz Be- faling Verten til Foræring, som H. F. N. och Gesand- terne laa om Natten, Penge	4 Rdr.
Noch leffueret samme Daug Marschalck Sig- werdt Vrne, som bleff giffuet 40 Dragoner til Foræring, hvilcke H. F. N. och Gesandterne vdaff Kongen af Polen vaare medgiffuen at giöre dennem geleyde til de Rydsche Grendtzer, Penge (30) ⁴⁾	200 Rdr.
Den 25 dito londt H. F. N. vdj Guld, Penge (30)	8 Rdr.
Samme Daug betaldt Marschalcken, som hand effter hoeszföyede Sedelsz Formelding hafde vdlagt, Penge (31) ⁵⁾	9 Rdr.

¹⁾ I Bilaget oplyser Sten Bille, at Pengene ere ham betalte „for tvende Pokaler, som i Wilda er bortforæret“.

²⁾ Se nærmere om dette Bilag ovfr. S. 246. Det viser ligesom Bilag 20, at Renteskriver Jens Andersen havde et selvstændigt Regnskab.

³⁾ Bilaget er dateret Drusa den 15 December 1643.

⁴⁾ Bilaget er dateret Opotzko den 19 November (skal være December) 1643.

⁵⁾ 3 Rd. var betalt „til den, som bragte H. F. N. Breve hid til

Den 27 Dito leffueret Gesandten Steen Bille effter hans Quiterings Formelding, Penge (32) ¹⁾	30 Rdr.
Den 28 Dito giffuet effter Gesandternisz Be- faling til Foræring en Tholck, Iuan ved Naffn, som opwartede H. F. N. och Gesandterne til Ple- schou, Penge	12 Rdr.
Denn 2 Januarj betaldt Marschalck Pentz, som hand paa Reizen imellum Wildou och Pletz- schou effter hoeszföyede hans Zedelsz Formelding haffde vdlagt, Penge (33) ²⁾	33 Rdr.
Samme Dag londt Hans F. N., som Cammer- schriffueren anammede, Penge (36)	100 Rdr.
Samme Dag leffueret en Laquej effter Mar- schalckens Ordre, Penge (34)	3 Rdr.
Den 3 Januarj londt Hans F. N. til Nouge- roht, som Jegermester ved Schytten loed affordre, Penge (36)	15 Rdr.
Den 4 Dito loendt Hans F. N., som Camer Juncker Lode bleff leffueret, Penge (36) ³⁾	40 Rdr.
Den 14 Dito giffuet til Foræring effter Ge- sandternisz Befaling de Tuende Kudscher, som kørde for dennemb ind i Muscou, saauel som de, der løeb hoesz ved Slederne, Penge ⁴⁾	10 Rdr.

Neogorod fra Marsilio*, og 2 Rd. til „den, som førte Fyrstens Karosse igjennem den onde Vej*.

¹⁾ Bilaget er dateret Pleskov den 27 December 1643.

²⁾ 2 Rd. var betalt en Vejviser, 6 Rd. var betalt til en Kosak, der bragte Breve til Peter Marselis, og 1 Rd. til en Kosak, som bragte „die Kutsche“ gjennem Skoven ved Opotzko.

³⁾ Bilag 36 (s. ovfr. S. 245, 332) omfatter i det Hele 3564 Rd. — Kammerjuncker Lode kjendes kun fra denne Udgiftspost (s. ovfr. S. 242).

⁴⁾ Her synes Peter Redtz' Dateringssystem helt at slaa Klik. Som ovfr. S. 334 nævnt har han i Polen fulgt den gregorianske Kalender, Russerne derimod fulgte, som endnu den Dag idag, den julianske Kalender. Men efter ingen af dem passer den 14 Januar paa Indtoget i Moskov, det fandt Sted den 21 Januar efter russisk og dansk Datering.

Den 29 Dito leffueret Gesandten Steen Bilde
effter hans Quitandtzis Liudelsze, Penge (35)¹⁾ . . . 50 Rdr.

Summa offuer ald for^{ne} Vdgift
Penge . . . 11055 Rdr. 4 grosz.

Indtegten imod Vdgifften lignet
daa befindisz Vdgifften høyere at
beløbe end Indtegten, Penge . . . 55 Rdr. 4 grosz.

P. Reedtz.

¹⁾ I Bilaget kvitterer Sten Bille for Pengene, „hvilke ham skal holdes skadesløs“.

Udgift.

Den 4 Nouember wdgiffuet och betaldt en Schipper til Dandtzig, som haffde ført Hans F. N. Greffuensz Goedtz fra Schibet och til Land, efter Marschalckens ¹⁾ vdstede Sedel, Penge (1)	26 Rixdr.
Den 6 dito vdgiffuet til tuende Draffuere i Dandtzig for Pengene at beere aff Kiøbmandens Laasementte och i mit Herberge, saauel som for 8 Puoszer at foruare bemeldte Penge wdj, Penge.	1 Rixdr.
Den 7 dito wdgiffuet til Dandtzig til Wertem i den Huide Hest efter Marschalckens Befaling och Wertensz hansz Sedelsz Wduiszning, Penge (2)	125 Rixdr. 1 Sletk.
Samme daug Leffueret til Marschalckensz Tiener efter hansz Sedelsz widere Vdwiszning, Penng (3) ²⁾	80 Rixdr.
Noch leffueret samme Daug til Marschalcken efter hansz Zedelsz Liudelsze, Penge (4) ³⁾	28 Rixdr.
Noch leffueret samme Daug til Marschalcken 12 Rixdr. ⁴⁾ , som ieg igien til Darsou efter hoesz föyede Marschalckens Affregnings Zedel til mig annamit haffuer och widere igien til Vdgiftt ført (5).	
Samme Daug giffuen de Dandtziger Wogemend, som paa tuende hoesz föyede Ruller eer optegnede, Penge (6, 7) ⁵⁾	2450 Rdr.

¹⁾ D. e. Sivert Urne. Naar der i Regnskabet staar Marskallen, menes herved, som det tydeligt fremgaar af Bilagene, Gesandternes Marskal Sivert Urne (s. ovfr. S. 241, 245).

²⁾ Summen er efter Bilaget 40 Dukater. Her som andensteds i Regnskabet sættes en Dukat til 2 Rd.

³⁾ Brugt som Foræring til Adskillige.

⁴⁾ Efter Bilaget, der angaar 60 Dukater, maa det være 120 Rd. Bl. A. gaves 10 Dukater til Musikanterne i Danzig, som opvartede Greven en Søndag. Bilaget er dateret Desko den 9 November 1643.

⁵⁾ Bilagene angaa i det Hele 3690 Rd., d. v. s. for 48 Vogne fra Danzig til Vilna 76½ Rd. 1½ Ort pr. Vogn. Der betaltes heraf strax 2450 Rd. og den 4 December i Vilna 1240 Rd. (s. ndfr. S. 333). Om hvad det var for Vogne, kan ses ovfr. S. 244—5.

Samme daug wdgiffuen fire Karle for de elluffue Tusinde Rixdr. til Dandtzig at lade paa Fragtwogen, Penge	4 Sletm.
Noch wdgiffuen samme Daug effter Marschalckensz Sedelsz Formelding til tuende Karle, som haffde baarit och packet Gesandternisz bagagie paa Fragt Wognene, Penge (8)	2 Rdr.
Denn 9 Nouember betaldt Hans F. N. Oberschench Hermand Kaasz, Som hand vdlagt haffde til de folckisz Koestpenge, som drog offuer ved det Fergested Steblau, Penge (9) ¹⁾	135 Rdr. 19 grosz.
Den 10 Dito wdgiffuen til Ambassadieuren Steen Billis Wertinde til Darsau effter Ambassadieurens eigen Befaling, Penge	2 Rdr.
Samme Daug leffueret til Marschalcken vdj det Krug, som Gesandterne paa denne Side Weiszelen bide effter Greffuen, Penge (10) ²⁾	20 Rdr.
Den 11 Dito giffuet Hoffmesteren paa Marienborg effter Befaling, Penge	50 Rdr.
Noch Giffuen der samedtedtz vdj Kiöcken och Kielder, Penge	50 Rdr.
Giffuet Sangerne paa bemeldte Margenborg, Penge	16 Rdr.
Böeszschötterne, Penge	16 Rdr.
Giffuet Hermanden, som stoed och opwartedt Greffuensz Boer paa for ^{no} Margenborg, Penge	20 Rdr.
Noch giffuet Hermanden sammetid, som opwartit Hoff Junchernisz Boer, Penge	10 Rdr.
Cortermestere bekomet, Penge	6 Rdr.
Cammertieneren, Penge	8 Rdr.
Pigerne, som gjorde Hansz F. N. Seng, Penge	4 Rdr.

¹⁾ Bilaget bestaar egentlig af 5 Bilag, der alle bære Numeret 9. Af dem erfares bl. A. Navnene paa de medfølgende Drabanter.

²⁾ Der staar i Regnskabet Scheiszelen, som her er rettet til Weichselen. Bilaget et dateret Kesemarck den 10 November 1643.

Den 12 Nouember giffuet Wertinden i Hans F. N. Laaszemendte til Elffuingen ¹⁾ , Penge	20 Rdr.
Noch giffuet samme Daug til bemeldte Elffuingen wdj Steen Billesz Laaszemendte Wertinden, Penge	2 Rdr.
Giffuen i formelte Elffuingen i Hans F. N. Loeszemendte Kochen, Penge	3 Docater.
Cortermesteren, Penge	4 Rdr.
Schafferen der sammstedtz, Penge	4 Rdr.
Tuende Constabeler i for ^{no} Elffuingen bekomet, Penge	8 Rdr.
Den 14 Nouember effter Befaling giffuet Ambtschriffueren til Brandenborig, Penge	12 Rdr.
Noch giffuet Aldtfruen til bemeldte Brandenborg samme Daug, Penge	4 Rdr.
Kochen der sammstedtz, Penge	4 Rdr.
Den 16 Dito giffuet effter Befaling til Königsberg en Polsch Hermand, Penge	10 Rdr.
Den 17 Nouember leffueret til Marschalcken Siguert Vrne til Köningszberg effter hans Begiering, Penge (11)	160 Rdr.
Giffuen samme Daug en fordreffuen Mand til Köningsberg, Penge	1 Rdr.
Noch leffueret til Hansz Friisz til Marsilisz Suoger ²⁾ , Penge	200 Rdr.
Giffuen i Marschalckens Loszement til Köningsberg for Ild och Liusz, Penge (12)	3 Rdr.
Samme Daug giffuet Curförstindensz Liiffkudsche paa Köningsberg, Penge	4 Rdr.
Forrideren bekomit, Penge	2 Rdr.

¹⁾ Den nuværende vestpreussiske Stad Elbing.

²⁾ Det er den ovfr. S. 263 nævnte Velim Ivanov Bjansli eller Vilhelm Barnsley. — Ved Regnskabet ligger en „Klauszhil. d. 24 November 1655“ dateret Erklæring fra Hans Friis til Peter Redtz, hvori han erkjender paa den russiske Rejse at have modtaget 200 Rd. af ham til Peter Marselis' Svoger, og bevidner at have betalt denne Pengene.

Biløberen, Penge	2 Rdr.
Den 18 Dito efter Befaling leffueret til en Guldsmid paa Hansz F. N. Greffuensz Weigne til Thoplachen, Penge (36) ¹⁾	1251 Rdr.
Samme Daug om Morgenen, förend wj reigste fra Thapoug, giffuet Ambtschriffueren efter Befal- ling, som Hans F. N. laa om Natten, Penge . . .	10 Rdr.
Den 20 Dito giffuet Wertinden udj et Kroe kaldisz Leecken, som Hans F. N. fick Midaugsmad, Penge	4 Rdr.
Samme Daug om Aftenen leffuerit til Steen Bilde efter hansz Beuiszes Formelding, Penge (13)	16 Rdr.
Den 22 Dito leffuerit til Marschalcken Sigwert Wrne vdj en By Saxzuodschi, som vj laa om Natten, Penge (14) ²⁾	30 Rixdr.
Den 24 Dito giffuet en Mand epter Befaling, som viiste Hans F. N. och Gesandterne Weyen til liden By, kaldis Seleigsche, Penge	1 Rixdr.
Den 27 Dito wdgiffuen efter Gesandternisz Befaling til den thydsche Kierche til Couen, Penge	20 Rdr.
Samme Daug giffuet til foræring efter Befaling udj Greffuensz Laaszemendt til bemelte Couen, Penge	20 Rdr.
Den 28 Dito vdgiffuet til foræring vdj en Kiebsted Sidszmoed paa Slottedt, som Greffuen och Gesandterne laa om Natten, Penge	20 Rdr.
Den 3 December efter Marschalckens Be- faling giffuet den Polsche Hermand, som fulde osz paa Reizen til der Wilde, Penge (15) ³⁾	200 Rdr.

¹⁾ Paa Bilag 36, Regnskabets sidste, har Peter Redtz samlet Alt, hvad han har „Iefveret“ d. v. s. laant Grev Valdemar Kristian paa Rejsen. Thoplachen er en Bys Navn.

²⁾ I Bilaget staves Byen Zaxzijodschi. Det var Valdemar Kristian, der fik de 30 Rd., som han „haver til Foræring og Drikkepenge ladet udlægge af hans egne Penge“.

³⁾ Herremanden havde fulgt med fra Marienburg. Vilna kaldes i Regnskabet afvexlende Wilde, Wilden, Wildou o. s. v.

Den 4 December leffueret til Elleffue Trompeter til Wildau effter Befaling til Heste at kiøbe, Penge (16) ¹⁾	240 Rdr.
Samme Daug giffuen dj Dandziger wogenmend dierisz resterende Wogenleye, Penge (6) ²⁾	1240 Rdr.
Den 5 December giffuet effter Gesandternisz Befaling Kongen af Polensz Lutenist til der Wilde, som legte for Greffuen och Gesandterne om Afftenen, Penge	50 Rdr.
Den 6 December laandt Greffuen effter hansz Begiering til Wilden, Penge (36)	400 Rdr.
Noch samme Daug bekom Hans F. N. endnu, Penge (36)	200 Rdr.
Item for ^{ne} Dito leffuerit effter Gesandternisz Befaling til Marsziliuszis tiener effter hoesz stede Reigenschabs Indhold vnder hans eigen Haand antegnet at haffue entfangen, Penge (17)	231 Rdr. 18 grosz.
Den 7 December ⁴⁾ laandt hans F. N., Penge	200 Rdr.
Samme Daug giffuet tuende supplicerende Jeseviter effter Gesandternisz saauel som Hansz F. N. Befalingh, Penge (18)	34 Rdr.
Samme Daugh leffuerit Winschiencken til Winpaa Reizen at indkiøbe, Penge (19)	169 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ 16 gr.
Samme Daug leffueret Hansz F. N. Hoff Apoteker effter tuende Sedelersz Formelding vdaff Marschalcken vnderschreffuet, Penge (20) ⁵⁾	68 Rdr. ringer 4 grosz.

1) Der gaves Penge ud til Heste „istedenfor hvis Vognleje, som ellers for dem herfra Vilna til de ryske Grænses skulde betales“.

2) Se ovfr. S. 329.

3) Bilaget angaar en Række Smaaudgifter, som Peter Marselis har afholdt i Danzig og videre gjennem Preussen og Litauen.

4) Regnskabet har 7 November, men det er en Skrivefejl for 7 December.

5) De to Bilag Nr. 20 have Betydning i dobbelt Retning. Dels vise de, at Renteskriver Jens Andersen havde en særlig Kasse (s. ovfr. S. 245—6), dels oplyse de, at Valdemar Kristians Hof-Apoteker hed Adolf Geisler (S. 242).

Samme Daug giffuet en Jøde effter Hansz F. N. Befaling for adtschellige Klenodier, som Hansz F. N. aff samme Jøde kiøbte, Penge (36)	1350 Rdr.
Samme Daug giffuet Hansz F. N. Tromeeter effter Marschalckensz Ordre paa deris Lön, Penge (21) ¹⁾	55 Rdr.
Den 11 December leffuerit Sigvert Wrne, som vdj Embterne til Wildau til Foræring schulde vdgiffuisz, Penge (22) ²⁾	470 Rdr.
Samme Dag giffuet til Foræring en Quartermester, som Hansz F. N. och Gesandterne vdoff Woiwoden til Marienburg paa Reiszten til der Wilde bleff medgiffuen, epter Gesandternisz Befaling, Penge	20 Rdr.
Samme Daug betaldt en Jøde effter Gesandternisz Befaling for it forgyldt Wandbecken och Gieszkande, som aff hannemb bleff kiøbt och igien til Foræring vdgiffuen, som veyede 14 z och 10 Lodt, huer z til 11 Rixdaler och huer Loed 2 Gyl- den 6 groschen, Penge	161 Rdr. 2 z Slete.
Samme Daug giffuet effter Hans F. N. och Gesandternisz Befaling til den luttersche Kiercke vdj Wildau, Penge	20 Rdr.
Samme Daug giffuet til Foræring Wilhelm Poll, forordnet schaffer vdj H. F. N. och Gesandternisz Loszemendt, epter Gesandternisz Befaling, Penge	40 Rixdr.
Samme Daug giffuet en Hermand Milefsky ved Naffn, som vdaff Gouverneuren til Marien-	

¹⁾ Bilaget er dateret Vilna $10/20$ December 1643, hvilket tydeligt viser Forskjellen mellem den i Polen herskende gregorianske og den i Danmark endnu brugte julianske Kalender (s. ovfr. S. 243). Det ses imidlertid ogsaa heraf, at Peter Redtz i sit Regnskab følger den polske Datobestemmelse.

²⁾ Regnskabet har 11 November, men som Bilaget viser, er det en Skrivefejl for 11 December. Embterne d. e. Haandværkslavene.

burg var forordnit at opwarte H. F. N. och Gesandterne paa Reizen fra Marienburg til Wildow, til Foræring efter H. F. N. Befaling, Penge	30 Rdr.
Samme Daug giffuet til Foræring en vdaff Kongen af Polensz Liffkudsche, som var forordnete at opuarte H. F. N., mens hand laa stille til Wildou, efter Hans F. N. Befaling, Penge	10 Rdr.
Samme Daug giffuet Staldmesteren til Foræring for 6 Kudsche, som Kongen aff Polen forærede Hansz F. N., efter H. F. N. Befaling, Penge ¹⁾	30 Rdr.
Noch giffuet samme Daug Stalmesterens tiener, som fulde Försten och Gesandterne fra Wildou til dierisz Natlager och der anamede de forbedte 30 Rixdr. til sin Herre, efter H. F. N. Befaling, Penge	2 Rdr.
Samme Daug giffuet en fattige Hermand efter Marschalckens Ordre til Foræring, Penge (23) . .	10 Rdr.
Samme Daug giffuet Louys de Baral for Voxliusz och Fackeler, som til Gesandternisz och Förstensz Behouff bleffue indkiøbte, Penge (24) . .	52 Rdr.
Samme Daug giffuet en fattige Frue efter Marschalckensz Ordre til Foræring, Penge (25) ²⁾	6 Rdr.
Samme Daug giffuet Dronningensz Mundkoch efter Marschalckens Ordre til Foræring, Penge (26)	8 Rdr.
Samme Daug giffuet efter Marschalckens Ordre tuende Kudscher, som aag Hansz F. N. och Gesandterne fra Wildou och til det förste Natlager, Penge (26)	2 Rdr.

¹⁾ Se om de Gaver, Valdemar Kristian fik af Kong Vladislavs IV, ovfr. S. 248.

²⁾ Det paa Tysk affattede Bilag er dateret Vilna d. 21 December 1643; medens Peter Redtz følger den i Polen gängse gregorianske Kalender, maa altsaa „den fattige Frue“ Anna Maria Warthenhorst, der er fra Tyskland, datere efter den julianske Kalender.

Den 12 Dito leffueret Gesandten Steen Bilde effter hoesz föyede hans Qvitantzis Liudelsze, Penge (27) ¹⁾	130 Rdr.
Den 14 Dito leffueret Spenditeuren Jens Anderszes Tiennere dierisz Kostpenger med at be- talle effter hoesz föyede hansz Quitantzis Liu- delsze, Penge (28) ²⁾	200 Rdr.
Denn 16 Dito betaldt Marschalcken Adam Hindrich Pentz, som hand effter Hans F. N. Befaling vdlagt hafde effter hoesz föyede hans Sedelsz Liudelsze, Penge (29) ³⁾	43 Rdr.
Den 19 Dito giffuet effter Gesandternisz Be- faling den, som paa Reizen fra Wildou til de Rydsche grendtzer forschaffede arre til H. F. N. Heste, Penge	1 Rdr.
Samme Daug giffuet effter Gesandternisz Be- faling Verten til Foræring, som H. F. N. och Gesand- terne laa om Natten, Penge	4 Rdr.
Noch leffueret samme Daug Marschalck Sig- werdt Vrne, som bleff giffuet 40 Dragoner til Foræring, hvilcke H. F. N. och Gesandterne vdaff Kongen af Polen vaare medgiffuen at giöre dennem geleyde til de Rydsche Grendtzer, Penge (30) ⁴⁾ .	200 Rdr.
Den 25 dito londt H. F. N. vdj Guld, Penge (30)	8 Rdr.
Samme Daug betaldt Marschalcken, som hand effter hoeszföyede Sedelsz Formelding hafde vdlagt, Penge (31) ⁵⁾	9 Rdr.

¹⁾ I Bilaget oplyser Sten Bille, at Pengene ere ham betalte „for tvende Pokaler, som i Wilda er bortforæret“.

²⁾ Se nærmere om dette Bilag ovfr. S. 246. Det viser ligesom Bilag 20, at Renteskriver Jens Andersen havde et selvstændigt Regnskab.

³⁾ Bilaget er dateret Drusa den 15 December 1643.

⁴⁾ Bilaget er dateret Opotzko den 19 November (skal være December) 1643.

⁵⁾ 3 Rd. var betalt „til den, som bragte H. F. N. Breve hid til

Den 27 Dito leffueret Gesandten Steen Bille effter hans Quiterings Formelding, Penge (32) ¹⁾	30 Rdr.
Den 28 Dito giffuet effter Gesandternisz Be- faling til Foræring en Tholck, Iuan ved Naffn, som opwartede H. F. N. och Gesandterne til Ple- schou, Penge	12 Rdr.
Denn 2 Januarj betaldt Marschalck Pentz, som hand paa Reizen imellum Wildou och Pletz- schou effter hoeszföyede hans Zedelsz Formelding haffde vdlagt, Penge (33) ²⁾	33 Rdr.
Samme Dag londt Hans F. N., som Cammer- schriffueren anammede, Penge (36)	100 Rdr.
Samme Dag leffueret en Laquej effter Mar- schalckens Ordre, Penge (34)	3 Rdr.
Den 3 Januarj londt Hans F. N. til Nouge- roht, som Jegermester ved Schytten loed affordre, Penge (36)	15 Rdr.
Den 4 Dito loendt Hans F. N., som Camer Juncker Lode bleff leffueret, Penge (36) ³⁾	40 Rdr.
Den 14 Dito giffuet til Foræring effter Ge- sandternisz Befaling de Tuende Kudscher, som kørde for dennemb ind i Muscou, saauel som de, der løeb hoesz ved Slederne, Penge ⁴⁾	10 Rdr.

Neogorod fra Marsilio*, og 2 Rd. til „den, som førte Fyrstens Karosse igjennem den onde Vej*.

¹⁾ Bilaget er dateret Pleskov den 27 December 1643.

²⁾ 2 Rd. var betalt en Vejviser, 6 Rd. var betalt til en Kosak, der bragte Breve til Peter Marselis, og 1 Rd. til en Kosak, som bragte „die Kutsche“ gjennem Skoven ved Opotzko.

³⁾ Bilag 36 (s. ovfr. S. 245, 332) omfatter i det Hele 3564 Rd. — Kammerjuncker Lode kjendes kun fra denne Udgiftspost (s. ovfr. S. 242).

⁴⁾ Her synes Peter Redtz' Dateringssystem helt at slaa Klik. Som ovfr. S. 334 nævnt har han i Polen fulgt den gregorianske Kalender, Russerne derimod fulgte, som endnu den Dag idag, den julianske Kalender. Men efter ingen af dem passer den 14 Januar paa Indtoget i Moskov, det fandt Sted den 21 Januar efter russisk og dansk Datering.

Den 29 Dito leffueret Gesandten Steen Bilde
effter hans Quitandtzis Liudelsze, Penge (35)¹⁾ . . . 50 Rdr.

Summa offuer ald for^{ne} Vdgift
Penge . . . 11055 Rdr. 4 grosz.

Indtegten imod Vdgifften lignet
daa befindisz Vdgifften høyere at
beløbe end Indtegten, Penge . . . 55 Rdr. 4 grosz.

P. Reedtz.

¹⁾ I Bilaget kvitterer Sten Bille for Pengene, „hvilke ham skal holdes skadesløs“.
